

**T.C.**  
**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**  
**SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**EV-EKSENLİ ÇALIŞAN KADININ TOPLUMSAL CİNSİYET**  
**ALGISI: BALIKESİR HANİMELİ PAZARI ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DAMLA YONCA**

**BALIKESİR, 2021**



**T.C.  
BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ  
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI**

**EV-EKSENLİ ÇALIŞAN KADININ TOPLUMSAL CİNSİYET  
ALGISI: BALIKESİR HANIMELİ PAZARI ÖRNEĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DAMLA YONCA**

**TEZ DANIŞMANI**

**PROF. DR. SÜHEYLÂ SARITAŞ**

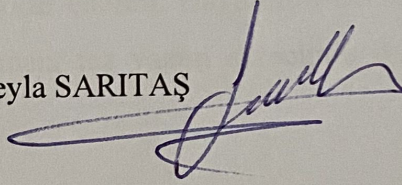
**BALIKESİR, 2021**

**T.C.**  
**BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ**  
**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TEZ ONAYI**

Enstitümüzün Sosyoloji Anabilim Dalı'nda 201512541010 numaralı Damla YONCA'nın hazırladığı "Ev- eksenli Çalışan Kadının Toplumsal Cinsiyet Algısı: Hanımeli Pazarı Örneği" konulu YÜKSEK LİSANS tezi ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği uyarınca 12.02.2021 tarihinde yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda tezin onayına OY BİRLİĞİ ile karar verilmiştir.

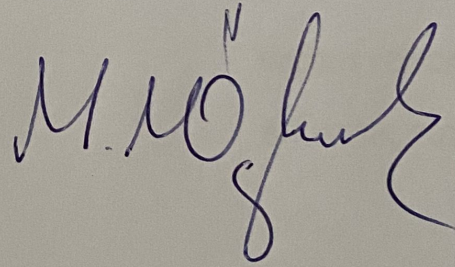
Üye (Danışman): Prof Dr. Süheyla SARITAŞ



Üye : Prof Dr. Mehmet ANIK

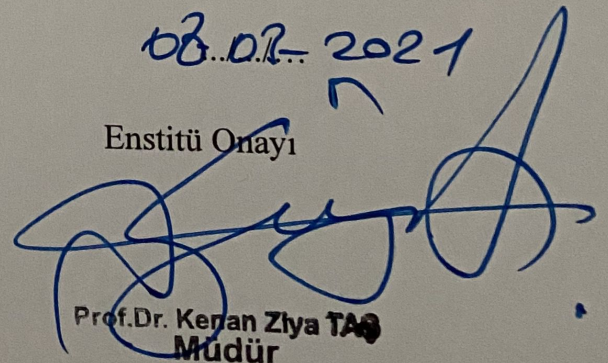


Üye: Dr. Öğr. Üyesi M. Murat ÖZKUL



08.02.2021

Enstitü Onayı



Prof. Dr. Kerem Ziya TAŞ  
Müdür

## ÖNSÖZ

Bu araştırma, ev-eksenli çalışan kadını sosyolojik bakış açısıyla incelemek amacıyla için yapılmıştır. Bu bağlamda hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan kadın, toplumsal cinsiyet kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Ev-eksenli çalışan kadının toplumsal cinsiyet kavramına yönelik düşünceleri incelenmiş ve ev-eksenli çalışma hakkında detaylı bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kadının toplumsal cinsiyet algısına yönelik düşüncelerini anlamlandırmaya çalışılırken, Türkiye’de ev-eksenli çalışmanın sorunları ve çözümüne ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Bu tezin yazım sürecinde yaptığı katkılarıyla desteğini gösteren danışman hocam Sayın Prof. Dr. Süheyla SARITAŞ’a, eleştiri ve önerilerde bulunarak tezin daha nitelikli hale gelmesini sağlayan Prof. Dr. Mehmet ANIK’a ve Dr. Öğr. Üyesi M. Murat ÖZKUL’a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca tezi okuyarak düzeltmeler yapan ve yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarıma, teyzeme ve kuzenim Aslı TUNCAY’a teşekkür ederim. Hayatımın her döneminde maddi ve manevi bana tüm imkânları sunan, tez yazım sürecinde desteğini esirgemeyen aileme sonsuz teşekkür ederim.

**DAMLA YONCA**

**BALIKESİR, 2021**

## ÖZET

### EV-EKSENLİ ÇALIŞAN KADININ TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI: BALIKESİR HANIMELİ PAZARI ÖRNEĞİ

**YONCA, Damla**

**Yüksek lisans, Sosyoloji Anabilim Dalı**

**Tez Danışmanı: Prof. Dr. Süheyla SARITAŞ**

**2021, 81 Sayfa**

Ev-eksenli çalışma; dünyada ve ülkemizde yaygınlaşan daha çok kadın tarafından tercih edilen enformel bir çalışma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tez; ev-eksenli çalışan kadının toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin düşüncelerini irdelemek ve bunun yanı sıra ev-eksenli çalışan kadının, emeğini görünür kılarak sosyal ve hukuki hakları konusunda farkındalığını arttırmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada; özel alanda gerçekleştirdiği faaliyetleri hanımeli pazarında sergileyen ev-eksenli çalışan kadın ele alınmıştır. Araştırma; Balıkesir ili Altıeylül ve Karesi ilçelerinde bulunan Bahçelievler ve Karizma Hanımeli Pazarı üzerine inşâ edilmiştir. Çalışma fenomenolojik yaklaşım çerçevesinde ele alınarak, demografik özellikleri farklı 30 kadın ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Yapılan araştırma sonucunda elde edilen verilere göre; ev-eksenli çalışan kadının geleneksel rol ve sorumluklarının farkında olmasının yanında toplumsal cinsiyete yönelik konularda bilinç düzeyinin yüksek olduğu gözleminde bulunulmuştur. Öte yandan ev-eksenli çalışmanın toplumsal cinsiyet rol ve işbölümünün devamını sağlamaya yönelik bir çalışma şekli olması nedeniyle toplumsal cinsiyete ilişkin konularda dönüştürücü etkisi bulunmamaktadır. Dolayısıyla ev-eksenli çalışmanın toplumun kadın ve erkek için belirlediği kültürel değerler ile uyumlu olmasıyla aile içi çatışmanın da önüne geçtiği aşikârdır.

**Anahtar Kelimeler:** Ev-eksenli Çalışma, Kadın, Toplumsal Cinsiyet, Balıkesir.

## **ABSTRACT**

### **GENDER PERCEPTION OF HOME-BASED WORKING WOMEN: THE EXAMPLE OF BALIKESIR HANIMELI MARKET**

**YONCA, Damla**

**Master Thesis, Department of Department of Sociology**

**Advisor: Prof. Suheyra SARITAS**

**2021, 81 pages**

Home-based work; emerges as an informal working style preferred by more women in the world and in our country. This thesis aims to examine the thoughts of home-based working women on the concept of gender as well as to increase the awareness of home-based working women about their social and legal rights by making their labor visible. In this context, home-based working women exhibiting their private activities in hanmeli market were discussed. The study was conducted in Bahçelievler and Karizma Hanmeli Market located in Altıeylül and Karesi which are the districts of Balıkesir. The study was handled using within the framework of phenomenological approach, and in-depth interviews were conducted with 30 women with different demographic characteristics.

According to the data obtained from the field, it is observed that the home-based working women is aware of the traditional roles and responsibilities and has a high level of awareness on gender-related issues. On the other hand, home-based work does not have a transformative effect on gender-related issues, as it is a form of work aimed at ensuring the continuity of gender roles and division of labor. Therefore, it is obvious that home-based work is in harmony with the cultural values determined by the society for men and women, thus preventing intra-family conflict.

**Keywords:** Home-based Work, Women, Gender, Balıkesir



# İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER .....	vi
FOTOĞRAF LİSTESİ .....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	x
<b>1. GİRİŞ</b> .....	<b>1</b>
1.1. Araştırmanın Problemi .....	3
1.2. Araştırmanın Amacı .....	4
1.3. Araştırmanın Önemi .....	4
1.4. Araştırmanın Varsayımları .....	4
1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları .....	5
<b>2. TOPLUMSAL CİNSİYET, KADIN VE EV-EKSENLİ ÇALIŞMA</b> .....	<b>6</b>
2.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet .....	6
2.1.1. Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının Tarihçesi.....	9
2.1.2. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş bölümü ...	13
2.2. Feminist Çalışmalar.....	16
2.2.1. Feminizmin Tarihsel Aşamaları ve Ev-Eksenli Çalışmaya Yaklaşımı	17
2.2.1.1. Birinci Dalga Feminizm ve Kadının Çalışma Hakkı.....	18
2.2.1.2. İkinci Dalga Feminizm Aşaması ve Kadının Ev İçi Emeği.....	19
2.2.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm ve Feminist İktisat .....	21
2.3. Çalışma Yaşamında Kadın .....	23
2.4. Ev-eksenli Çalışma ve Kadın .....	26
2.4.1. Ev- Eksenli Çalışmanın Nedenleri.....	28
2.4.2. Türkiye’de Ev-Eksenli Çalışma.....	31
2.4.3. Ev-Eksenli Çalışmanın Sorunları.....	32
<b>3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ</b> .....	<b>35</b>
3.1. Araştırmanın Modeli .....	36
3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi .....	36
3.3. Araştırma Tekniği ve Uygulama .....	37



3.4. Verilerin Toplama Süreci .....	38
3.5. Verilerin Analizi .....	39
<b>4. BULGULAR VE YORUMLAR .....</b>	<b>40</b>
4.1. Demografik Bilgiler .....	40
4.2. Ev Eksenli Üretim Yapan Kadınlar: Hanımeli Pazarı .....	41
4.2.1. Ev-Eksenli Çalışma Biçimini Tercih Etme Nedenleri .....	41
4.2.2. Hanımeli Pazarını Tercih Etme Nedenleri .....	43
4.2.3. Hanımeli Pazarında Çalışılan Süre- Geçmiş İş Deneyimi .....	45
4.2.4. Emeğinin Karşılığını Alabilme Durumu .....	47
4.2.5. Hanımeli Pazarında Çalışmanın Sorumluluklar Üzerindeki Etkisi .....	49
4.2.6. Hanımeli Pazarlarının Özellikleri .....	52
4.2.7. Yaşanılan Problemler ve Çözüm Önerileri .....	53
4.2.8. Hanımeli Pazarında Çalışan Kadınların Çalışma Hayatından Önceki ve Sonraki Düşünceleri .....	55
4.3. Ev Eksenli Çalışan Kadınların Aile Üyeleri Olan İlişkileri .....	57
4.3.1. Sorumlulukların Paylaşımı .....	57
4.3.2. Aile Üyelerinin Kadının Çalışmasına Bakış Açısı .....	58
4.3.3. Kadının Aile İçindeki Söz Hakkı (Karar Alma Sürecine Katılımı) .....	60
4.4. Ev-Eksenli Çalışan Kadının Sosyal Yaşamı ve Sosyal Çevresi .....	61
4.5. Ev-Eksenli Çalışan Kadının Toplumsal Cinsiyet Hakkındaki Düşünceleri ....	63
4.5.1. Kadın ve Erkeğin Rol ve Sorumluluklarına Bakış Açısı ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı İşbölümü Hakkındaki Düşünceleri .....	63
4.5.2. Kadının veya Erkeğin Yapması Gereken/Uygun Görülen Meslekler Hakkındaki Düşünceleri .....	65
4.5.3. Ev-Eksenli Çalışan Kadının Çalışma ve Çalışan Olma Hakkındaki Düşünceleri .....	67
<b>5. SONUÇ VE ÖNERİLER .....</b>	<b>69</b>
5.1. Sonuç .....	69
5.2. Öneriler .....	73
<b>KAYNAKÇA .....</b>	<b>75</b>
<b>EKLER .....</b>	<b>79</b>
EK-A Görüşme Formu .....	79

## TABLO LİSTESİ

	<b>Sayfa</b>
Tablo 1.....	15
Tablo 2.....	26
Tablo 3.....	29
Tablo 4.....	30
Tablo 5.....	31

## FOTOĞRAF LİSTESİ

	<b>Sayfa</b>
Fotoğraf 1.....	43
Fotoğraf 2.....	48
Fotoğraf 3.....	49
Fotoğraf 4.....	52
Fotoğraf 5.....	54

## KISALTMALAR LİSTESİ

<b>ILO</b>	:Uluslararası Çalışma Örgütü
<b>KGSM</b>	:Kadın Statüleri Genel Müdürlüğü

# 1. GİRİŞ

Küreselleşmeyle beraber başta bilim ve teknoloji olmak üzere hayatın pek çok alanında meydana gelen değişim ve dönüşüm toplumların yapısını önemli ölçüde etkilemiştir. Şüphesiz ki bu değişim ve dönüşümlerin başında 17. yüzyıla damgasını vuran Sanayi Devrimi'nin önemli bir rolü vardır. Sanayi Devrimi ile birlikte işgücüne duyulan ihtiyaç, daha çok özel alanda ve geleneksel rol ve sorumlulukları olan kadını etkilemiş ve kadın artık ev dışında emek piyasasında yer almaya başlamıştır.

Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü nedeniyle kadının özel alandaki işlerden (temizlik, yemek, bulaşık, çamaşır gibi) sorumlu birey olarak görülmesinden kaynaklanan sorunun, emek piyasasında da (erkeğe göre ikincil konumu, benzer işi yapan erkeğe göre düşük ücret alması gibi) kendini göstermesi, kadının çalışma hayatına katılımının önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Nitekim kadın, bir yandan sorumlulukları nedeniyle özel alana hapsolürken diğer yandan da ekonomik yönden kamusal alanda ücretli olarak çalışan erkeğe bağımlı hale gelmektedir. Dolayısıyla toplumda yaşanan kadın-erkek arasındaki eşitsizlik gibi toplumsal cinsiyet ile ilgili sorunları ele almak amacıyla toplumsal cinsiyet kavramı gündeme gelmiştir.

Toplumsal cinsiyet; biyolojik cinsiyeti farklı olan ve toplumun kadın ve erkek için belirlediği sosyal ve kültürel farklılıkları ifade eder. Geleneksel olarak belirlenen bu farklılıklar toplumsal cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde şekillenir. Böylelikle kadından iyi bir anne ve eş olması beklenirken erkekten de ücretli bir işte çalışarak ev ekonomisinden sorumlu birey olması beklenir. Toplumun yapısını oluşturan bu sosyo-kültürel farklılıklar toplumdan topluma değişebileceği gibi zaman içerisinde farklı etmenlere bağılı olarak da değişebilmektedir.

Kapitalizm ya da küresel ekonomik sistemin doğal sonucu olarak görülen küresel ekonomik sorunlar kadını da üretim alanında olmaya zorlamakta, böylece ekonomik varlıklar olarak kadın ve erkeğin sosyo-ekonomik kimliklerini de birbirine

yakınlaştırmaktadır. Nitekim evin geçiminden sorumlu olan erkeğin elde ettiği gelirin ev ihtiyaçlarını gidermeye yetmemesi nedeniyle özel alanda olan kadın da aile ekonomisine katkı sağlayacak iş arayışlarına girmektedir. Toplumsal cinsiyete ilişkin problemler (ev temizliği, çocuk bakımı, eş veya babanın izni ile karşılaşılan sorunlar, sosyal yargılar gibi) ve/veya formel sektörün gerektirdiği yaş, eğitim gibi yapısal niteliklere sahip olmama gibi nedenlerle kayıt dışı sektöre yönelen kadın, gelir elde edip aile ekonomisine katkıda bulunmak amacıyla ev-eksenli çalışma biçimini tercih etmektedir.

Ev-eksenli çalışma dünyada ve ülkemizde yaygınlaşan, daha çok kadın tarafından benimsenen ve genelde faaliyet gerçekleştirilen alanın ev olduğu bir çalışma biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ev-eksenli çalışma biçimini benimseyen birey; üretimini evde gerçekleştirdiği ürünle ilgili, bir işverene veya aracıya ya da herhangi bir yere sipariş usulü olarak bağımlı çalışılabileceği gibi kendi hesabına bağımsız olarak da çalışabilmektedir. Bu çalışma biçimini benimseyen kadın; esnek çalışma koşulları içerisinde bir yandan geleneksel rol ve sorumluluklarını yerine getirirken, diğer taraftan ev-eksenli üretim sağlayarak ev ekonomisine katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışmada ev-eksenli çalışan kadının, toplumsal cinsiyet çerçevesinde durumunu, konumunu irdelemeyi amaçlamakla birlikte toplumsal cinsiyet konusunda da düşüncelerini anlamaya yönelik bir sorguyu içermektedir. Bunun yanı sıra çalışma ev-eksenli çalışan kadın ve kadının emeğini görünür kılmayı, kadının sosyal ve hukuki hakları konusunda farkındalığını arttırmaya katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda bu araştırmada Balıkesir ilinde hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan kadınlar ele alınmıştır. Araştırma kapsamına sosyo-kültürel özellikleri farklılık gösteren Altıeylül ve Karesi ilçelerinde bulunan Bahçelievler ve Karizma Hanımeli Pazarı dâhil edilmiştir. Ülkemizde farklı illerde yaygınlaşan hanımeli pazarları da göz önünde bulundurulduğunda çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır ve araştırmanın bölümleri toplumsal cinsiyet, kadın ve ev-eksenli çalışma kapsamında şekillendirilmiştir.

Birinci bölüm araştırmanın teorik alt yapısı olan toplumsal cinsiyet, feminizm ve ev-eksenli çalışma kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda toplumsal

cinsiyet kavramının önemi, bu kavrama ilişkin olgular ve feminist teori açısından kadının özel alandaki emeği irdelenerek, toplumsal yapıdaki değişimler sonucu kadının çalışma hayatına katılımı ve son olarak ev-eksenli çalışma biçimi kapsamlı olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde araştırmanın yöntemi, araştırma evreni, araştırma örnekleme ve araştırma tekniği ile araştırmanın uygulanma biçimine yer verilmiştir. Hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan kadının toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin düşünceleri fenomenolojik yaklaşım çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise ev-eksenli çalışan kadının toplumsal cinsiyet hakkındaki düşüncelerinin ortaya koyulması amacıyla elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Burada kadınların ev-eksenli çalışma biçimini tercih etme nedenleri, kendilerini çalışan birey olarak tanıyıp-tanımadıkları, toplumun kadın ve erkek için belirlediği kültürel tanımlama ve farklılıklar üzerine düşüncelerini öğrenmeye yönelik sorular yöneltilmiş ve verilen cevaplar doğrudan aktarılarak, yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde elde edilen veriler ışığında ev-eksenli çalışan kadının toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin düşünceleri üzerine bir değerlendirme yapılmıştır.

### **1.1. Araştırmanın Problemi**

Bu araştırma, fenomenolojik bir yaklaşım çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırmanın teorik kısmını oluşturan kuramsal çerçeve; toplumsal cinsiyet ve ev-eksenli çalışan kadın üzerine oluşturulmuş literatüre dayanmaktadır. Bu doğrultuda araştırmanın problemi; Balıkesir özelinde ev-eksenli çalışan kadının toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin düşünceleri ve bu bağlamda kadının yaşadığı sorunlardan oluşmaktadır.

Bu doğrultuda aşağıdaki şu sorulara yanıt bulunmaya çalışılacaktır:

1. Ev-eksenli çalışan kadının toplumda kadın ve erkeğe atfedilen rol ve sorumlulukları hakkındaki düşünceleri nelerdir?



2. Ev-eksenli çalışan kadının, çalışan olma rolü ile toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin düşünceleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
3. Ev-eksenli çalışan kadının toplumsal cinsiyet algısı demografik özelliklerine göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?

Araştırmadaki temel soruların yanı sıra ele alınan diğer alt sorular şunlardır:

- Kadının ev-eksenli çalışma biçimini tercih etme nedenleri nelerdir?
- Kadın özel alandaki rolleri ile çalışan olma rolü arasında çatışma yaşamakta mıdır?
- Ev-eksenli çalışan kadın için çalışmanın taşıdığı anlam nedir?

## **1.2. Araştırmanın Amacı**

Bu araştırmada hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan kadının; toplumsal cinsiyet çerçevesinde durumunu, konumunu irdelemeyi amaçlamakla birlikte ev-eksenli çalışan kadının, toplumsal cinsiyet kavramı hakkındaki düşüncelerini anlamaya yönelik bir sorguyu içermektedir.

Bu amaçla; Balıkesir ili Altteylül (Bahçelievler Hanımeli Pazarı) ve Karesi (Karizma Pazarı) ilçelerinde belirli günlerde kurulan pazarlarda ev-eksenli çalışan kadınlarla detaylı görüşme yapılırken; teorik altyapı toplumsal cinsiyet, kadın ve ev-eksenli çalışma kavramları üzerinde oluşturulmuştur.

## **1.3. Araştırmanın Önemi**

Bu çalışma; hanımeli pazarlarında ev-eksenli çalışan kadının toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin düşüncelerini irdelemeyi amaçlamakla birlikte; ev-eksenli çalışan kadın ve emeğini görünür kılmak ve kadının sosyal ve hukuki hakları konusunda farkındalığını artırmaya yönelik katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

## **1.4. Araştırmanın Varsayımları**

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilen kadınların kendilerine yöneltilen sorulara samimi ve güvenilir yanıt verdikleri varsayılmıştır. Literatürden

elde edilen bilgiler, birbirleriyle doğrulamaya dönük karşılaştırıldığında, güvenilir ve geçerli bilgiler sunmaktadır.

### **1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları**

Bu araştırmanın veri kaynağı olarak 2018 yılı içerisinde Balıkesir ili Altieylül ve Karesi ilçelerinde bulunan Bahçelievler Hanımeli Pazarı ve Karizma Pazarında ev-eksenli çalışan toplam 30 kadınla yapılan görüşme ile sınırlı tutulmuştur. Araştırma; kadınlarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşme formundan alınan cevaplar, ulusal tez merkezinde yayınlanan tezler, konu ile ilgili makale ve kitaplar ile sınırlıdır. 40-45 dakika ile sınırlandırılan görüşme sırasında alınan cevaplar bulgular kısmında doğrudan aktarılmıştır.

## 2. TOPLUMSAL CİNSİYET, KADIN VE EV-EKSENLİ ÇALIŞMA

### 2.1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet kavramı, insanın biyolojik olarak erkek ya da dişi olarak dünyaya gelmesi sonucu anatomik farklılıkları ifade etmekte iken, toplumsal cinsiyet kavramı ise toplumsal yapıda meydana gelen değişimleri simgelemektedir. Nitekim cinsiyetin biyolojik bir temeli olduğu, dişi ve erkek anatomisinin farklılıkları nedeniyle son derece açık bir gerçekliktir. Ancak toplumsal cinsiyet; kadınlık ve erkeklik rollerine yüklenen anlamlarla kabul edilen davranış türlerinin tarihsel ve kültürel değişkenliğe sahip olması gibi nedenlerle biyolojiden çok sosyoloji, psikoloji, antropoloji, tarih gibi pek çok sosyal bilimin yardımıyla açıklanabilecek bir kavramdır.

Cinsiyet terimi, kişilerin biyolojik cinsiyetleriyle ilgili olarak belirlenen demografik bir kategoriyi ifade ederken, toplumsal cinsiyet ise biyolojik cinsiyete göre toplumun kültürel özelliklerine göre yüklediği anlam ve beklentileri ifade etmektedir.(Dökmen, 2010, s. 17). Dolayısıyla içinde yaşanılan toplumun sosyo-kültürel yapısı kadın ve erkekte beklenen rol ve davranış gibi özellikleri de belirlemektedir.

Toplumsal cinsiyet kavramını ele alıp; sosyolojiye kazandıran Ann Oakley; biyolojik olarak kadın ve erkek arasındaki farklılık cinsiyet kavramının karşılığı iken; toplumsal cinsiyet, kültürel farklılıkları yani kadınlık ve erkeklik arasındaki ayrımlara işaret etmektedir (2015, s. 115-116). Böylece cinsiyeti; insanın kadın veya erkek olarak dünyaya gelmesi gibi doğal ve anatomik farklılığı tanımlayan bir terim olarak kullanılırken; toplumsal cinsiyeti, biyolojik cinsiyete göre yaşanılan toplumun kültürel yapısı içinde şekillenen kadın ve erkek için belirlenen farklılıklar olarak nitelendirebiliriz. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet tanımlanırken öncelikle toplumun kadın ve erkek için belirlediği kültürel farklılıkların altı çizilmektedir.

Toplumun kadın ve erkek için belirlediği ayrımlar çocuk henüz doğmadan onun biyolojik cinsiyetine göre şekillenmeye başlar (Ersöz, 2016, s. 20-25). Örneğin;

doğacak olan bir bebeğin kıyafetlerinin, oyuncaklarının, aksesuarlarının rengi ve biçimi cinsiyetine göre belirlenir. Doğum sonrasında da cinsiyetine uygun davranış kalıpları, toplumun değer ve normlarına göre öğretilir. Nitekim bireyin öğrenme süreci başta aile içerisinde daha sonra sosyal çevrenin de katılımıyla şekil kazanır ve toplumsal süreç bu ekseninde devam eder. Öte yandan cinsiyet biyolojik, yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılan bir kavram iken, toplumsal cinsiyet kavramı bireyin rollerini belirleyen sosyal bir statü aracı olarak kabul edilmektedir (Akkaş, 2019, s. 99). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyete yeni anlamlar kazandırıp, bireyin toplum içerisinde konumunun belirlenmesinde de etkili olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet temelli farklılıklar; toplum tarafından kadın ve erkeğe atfedilen davranış kalıpları ve işbölümlerinden oluşmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı sadece kadınlar ile ilgili yapılan çalışmaları değil, farklı cinsel yönelimlerin ve cinsel kimliklerin hesaba katılması, bunlara yönelik ayırıcı tutumların dikkate alınması, kadın ve erkeğin toplumda etkin olarak rol alması ve bireylerin haklarını bilip, kullanabilmesi ile yakından ilişkilidir (Özaydınlık, 2014, s.93). Dolayısıyla toplumda yaşayan tüm bireylerin cinsel kimlikleri ayırt edilmeksizin eşit hak ve özgürlüklerden yararlanabilmesi amacıyla toplumsal cinsiyet kavramı önem arz etmektedir.

Lorber'e (1994, s. 54) göre; toplumsal cinsiyet toplumsallaşmanın ürünü olarak ortaya çıktığı ve süreçte kadın ve erkeğin davranış kalıplarının doğal olarak kabul edildiği, bu nedenle öğrenilmiş bu beklentilerin nasıl üretildiğini fark edilmediğini ifade eder. Dolayısıyla birey doğumdan itibaren toplumsal cinsiyeti öğrenerek yetişmekte ve cinsel kimliğine göre davranış kalıpları geliştirdiği söylenebilir.

Butler (2004, s. 50) ise kavramı; toplumdaki kültürel bir araç olarak tanımlar. İçinde bulunulan toplumun kültürel düzeninde dünyaya gelen birey o kültüre, belirlenmiş davranış kalıplarına uyum sağlamak zorundadır. Aksi durumda toplum tarafından dışlanma ile karşı karşıya gelebilmektedir. Ancak toplumsal cinsiyet yalnızca verili bir cinsiyetin üzerine kültürün anlam işlemesi olarak anlaşılmalıdır. Toplumsal cinsiyet aynı zamanda, cinsiyetleri tesis eden üretim mekanizmasının ta kendisini belirtmelidir (Butler, 2014, s.53). Nitekim Butler'e göre toplumsal cinsiyetin kültürle olan ilişkisi neyse cinsiyetin de doğayla ilişkisinin o olduğu söylenememektedir. Ona göre; toplumsal cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim arasında

ayrımların ortaya çıkması, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim arasında hiyerarşik bir ilişkiye neden olmaktadır. Dolayısıyla biyolojik cinsiyet karşısında toplumsal cinsiyet kavramının toplumda meydana gelen ayrımcılık ve şiddetin pekişmesine neden olduğu söylenebilmektedir.

Connell (1998) ise toplumsal cinsiyeti sosyal yapı içerisinde şekillenen cinsiyete uygun kurallar bütünü olarak tanımlar ve sosyal yapı içerisinde cinsel kimlik-iktidar ilişkisini ifade eden bir kavram olarak yorumlar. Ona göre kadının toplumsal yapı içerisindeki ikincil konumu, kadını etkilediği kadar erkeği de etkilediğini savunur. Bu düşüncesiyle toplumsal cinsiyet düzeninde hegemonik erkekliği en üst noktaya koymuştur. Nitekim Connell hegemonik erkeklik teorisiyle toplumda sadece ezilenin kadınlar olmadığını, hegemonik erkek özellikleri taşımayan erkeklerin de toplumda ayrıma maruz kaldıklarını ifade etmektedir (Canatan ve Sığın 2018, s. 167). Dolayısıyla toplumsal düzende ikincil konumda olan kadının yalnız olmadığını da ileri sürmektedir.

Bir başka toplumsal cinsiyet tanımına göre ise; toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin birbirinden farklı olmasına yol açan fiziksel niteliklerin olmadığı, sosyo-kültürel açıdan tanımlanıp, toplumların kadın ve erkeği birbirinden ayırt etme biçimini ve onlara verdiği toplumsal rollerinin inşa sürecini anlatmak için kullanılan bir kavramdır (Ersöz, 2016, s.21). Başka bir ifadeyle; toplumsal cinsiyeti biyolojik cinsiyetle bağlantılı olarak toplumun kültürü, inanışları gereği kadın ve erkeğin hangi davranışta bulunup-bulunmaması hangi rolleri benimseyip-benimsemeyeceği gibi yargılarla belirlenen beklentileri karşılayan bir kavram olarak tanımlamak mümkündür.

Kadın ve erkek arasındaki eşitlik, toplum içerisindeki tüm bireylere eşit haklar sunulması noktasında topluma ışık tutan toplumsal cinsiyet kavramının önemini Ecevit (2011, s.7) şu sözlerle özetlemiştir:

“ Toplumsal Cinsiyet; toplumu anlamayı sağlayan mercek işlevi görerek daha önce topluma bakıp da göremediğimiz eşitsizlikleri açıkça görebilmemizi sağlayıp, bir taraftan eşitliği savunup; diğer yandan ayrımcı uygulamaları -doğal- kabul ederek sürdüren bireyler ve anlayışlar olduğu net olarak görüldü.”

Her toplum kendi kültürel yapısına göre doğuştan gelen farklılıkları yorumlayıp, hangi rol ve sorumlulukların kadın veya erkek için uygun olduğuna, bu iki cinsiyetin ne yapıp ne yapmayacağına ilişkin toplumsal beklentiler belirler

(Ecevit, 2003, ss. 83-84). Belirlenen bu yargılar toplumsal yapı içinde şekillenip, aşılması mümkün olmayan kural olarak benimsenir ve bu düzen kuşaktan kuşağa aktarılır. Sonuç olarak kadın-erkek arasındaki eşitsizlik günden güne artar ancak bireyler de alışageldikleri düzen içerisinde sorunların ana nedenlerini sorgulamadan ve anlamadan yaşamlarına devam eder.

Toplumsal cinsiyet kavramına yönelik yapılan çalışmalar ile dünyada hala yaygın olan kadın-erkek arasındaki eşitsizliğine dikkat çekmek ve özellikle de kadın haklarının elde edilmesi ve korunması noktasında toplumsal yapıdaki boşluğu doldurma amacıyla olmaktadır.

### **2.1.1. Toplumsal Cinsiyet Çalışmalarının Tarihçesi**

Toplumsal cinsiyet çalışmaları, biyolojik farklılıklar sonucu kadın-erkek arasındaki ayrımın doğal olarak oluştuğu; ancak bu ayrımın toplumsallaşma ile beraber anlam kazandığını ortaya koymuştur. Bu çalışmalar; kadın ve erkek arasındaki farklılıkları biyolojik cinsiyetten mi yoksa her toplumun kendi öznel yapısından mı kaynaklandığı cinsiyet bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır. Öte yandan soruların biyolojik cinsiyet bağlamında açıklanmasının yetersiz görülmesi üzerine, sosyal konuları açıklamak (kadın-erkek rollerine bakış açısı, kadın-erkek arasındaki eşitsizlik) amacıyla özellikle toplumsal cinsiyet konusuna odaklanan kuramcılar tarafından toplumsal cinsiyet kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

1970 ve 80'li yıllarda gündemde olan bireyler arasındaki eşitsizlik, sosyoloji biliminin üzerinde durduğu konular arasına girmiş, süreç içerisinde feminist çalışmalar ile önem kazanmaya başlamış ve bir süre sonra da toplumsal cinsiyet çalışmalarına dâhil edilmiştir.

Amerikalı bilim insanı Robert Stoller; kadınlık ve erkeklik arasındaki farklılığı dile getirerek toplumsal cinsiyet kavramını kullanmıştır. Stoller'dan sonra Ann Oakley ise; biyolojik cinsiyetin ötesinde olan toplumsal sınıflandırmayı işaret ettiğini belirterek toplumsal cinsiyet kavramına şekil veren isimlerden olmuştur.

Ecevit (2011, s.4); toplumsal cinsiyet çalışmalarıyla ilgili olarak 1970'lerden bu yana üç önemli aşama kaydedildiğini belirtir. Birinci aşama; kadın-erkek cinsiyet farklılıklarına vurgu yapılan aşamadır. Bu aşamada çalışmaları gerçekleştirenler bu farklılıkların kişilerin biyolojik özelliklerinden kaynaklandığı konusunda görüş

birliği içindedirler. İkinci aşamada ise öğrenilen cinsiyet rolleri ve toplumsallaşma üzerine vurgular yapılmıştır. Toplumsal cinsiyet, bireyler açısından (kadın dışında) özgül toplumsal düzenlemelerin bir ürünü şeklinde tanımlanmıştır. Üçüncü aşamada da toplumsal cinsiyet olgusunun sınıflı ve ataerkil yapıdaki bütün sosyal sistemlerde merkezî bir role sahip olduğu fark edilmiştir. Bu aşamada toplumsal cinsiyet kavramı ve bakış açısı, aile, politika, ücretli çalışma, günlük yaşam, hukuk ve eğitim gibi pek çok alanda analizlere dâhil edilmiştir. Dolayısıyla toplum cinsiyet; biyolojik cinsiyetle açıklanamayan konularla başlayıp, toplumdaki cinsiyetler arasındaki eşitsizlik konularına değinerek, bu eşitsizliklerin toplumun her alanında görülmesi nedeniyle çalışmalara dâhil edilmiştir.

Toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin yapılan çalışmalar; kadın ve erkek arasındaki değışimin sadece bireysel kimliklerden ibaret olmadığı bununla beraber kadınlık ve erkeklik olgularının kültürel düzen içerisinde şekillenerek sosyal alanda cinsiyete dayalı iş bölümünü kapsayacak kadar genişletilmiştir. Nitekim toplumlar genel olarak kendi değer yargılarına göre kadın ve erkeği birbirinden farklılaştırıp bu iki cinsiyeti birbirini tamamlayan bir unsur yerine erkeğin kadına olan üstünlüğü ön kabulüne göre belirlenen bir yapı içinde şekillendirmiştir (Kaçar, 2007, s.2). Örneğin; ülkemizde halk arasında erkeğin kadından daha değerli ve üstün bir cinsiyet olduğuna dair “*Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün*”, “*anasının kızı,*” “*babasının oğlu,*” gibi birçok atasözü ve deyim bulunmaktadır. Bu yaklaşım biyolojik cinsiyet ile alakalı bir tutumdan ziyade toplumun kadın ve erkek için tanımladığı değer yargılarından kaynaklanır. Bu değer yargılarının sorgulanmadan kabul edilip, kadınların erkeklere tabi olmasına neden olan toplumsal ilişkilerin toplumsallaşma sürecinde gerçekleştiğini düşünenlerin sayısının da artmasıyla beraber toplumun düşünce yapısındaki bu değışikliği açıklamak, toplumsal yapıdaki eşitsizliği tanımlamak ve çözüm yolları geliştirmek açısından toplumsal cinsiyet çalışmaları gittikçe önemli bir konu haline gelmiştir.

Stoller ve Oakley’in çalışmalarından sonra toplumsal cinsiyete ilişkin konular genişlemiş ve bu noktada feminist düşünürler toplumun yapısı ile ilgili konularda çalışmalarını sürdürmüştür. Nitekim sorgulanmadan kabul edilen ve doğal olduğu düşünölen çoğu farklılıkların toplumsallaşmanın ürünü olduğu, toplumun her alanında kadının erkeğe göre ikincil konumuna neden olan toplumsal ilişkilerin de bu toplumsallaşma sürecinde gerçekleştiğini düşünenlerin sayısı artmıştır. Bu düşünce



Fransız yazar Simon de Beauvoir'ın 1949 tarihli *İkinci Cins* kitabında belirttiği “Kadın doğulmaz, kadın olunur” ifadeleriyle formüle edilmiştir (Ecevit, 2011 s. 6). Dolayısıyla toplumsallaşma sürecinde kültürel yapının kadın ve erkek adına tanımlanan farklılıklarda etkili olduğu ve bu farklılıkların toplumun her alanında yaşanan cinsiyetler arasındaki eşitsizliğe de neden olduğu, bu durumdan da en çok etkilenen cinsiyet ise kadın olduğu anlaşılmıştır.

Feminist düşünürlerin yaptığı çalışmalarda; toplumda meydana gelen cinsiyetler arasındaki eşitsizliklerin diğer eşitsizliklerle karıştığı, açıkça görülemeyen eşitsizliklerin toplumda yaygın ve yerleşik olduğu ve bu doğal kabul edilen normların da ayrımcı uygulamaları doğurduğu daha iyi anlaşılmıştır. Kadının toplumda erkeğe göre ikincil konumda olması birtakım (sosyal, hukuk gibi) haklardan da yoksun olmasına zemin hazırlamıştır. Toplumda yaşanan cinsiyetler arasındaki eşitsizlikler sonucunda 1979'da Birleşmiş Milletler tarafından Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Uluslararası Sözleşmesi (CEDAW) hazırlanarak Türkiye sözleşmeyi 1985 yılında imzalamıştır (Kaçar, 2007, s. 89). Sözleşmeyle beraber kadına yönelik ayrımcılığın önlenmesi, kadının toplumdaki statüsünün iyileştirilmesi ve kadın ve erkeğin her alanda eşit konumda olması önemli amaç haline gelmiştir. Daha sonraki süreçte dünyada kadın haklarının iyileştirilmesine yönelik konferanslar devam etmiş ve dünya kadın konferanslarına 1980'de Kopenhag, 1985'de Nairobi, 1995'de Pekin ev sahipliği yapmıştır. Pekin Deklarasyonuna göre; CEDAW sözleşmesinde görülen tüm çekincelerin ortadan kaldırılacağı, kadının gelişip, ilerlemesi için eğitimin ön planda olacağı, kadın ve erkek eşitliğinin sağlanmasını yönelik çalışmaların devam edeceği ve toplumsal cinsiyet eşitliğine ters düşen tüm yasaların değiştirilmesine yönelik karar alınan sözleşmeyi Türkiye'de imzalayan ülkelerden olmuştur (Kaymaz, 2010, s. 351).

Toplumsal eşitliğin sağlanmasına yönelik çeşitli düzenlemeler ve çalışmaların yanında kadına yönelik şiddetin önlenmesi ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık konularında en kapsamlı olarak Avrupa Konseyinin desteklediği 11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul'da “Kadına Yönelik Şiddetin ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Sözleşme” imzalanmıştır (Canikoğlu, 2015). Sözleşme İstanbul'da imzaya açılması nedeniyle “İstanbul Sözleşmesi” olarak da isimlendirilmektedir. Türkiye sözleşmeyi imzalayan ilk devlet olmuştur. İstanbul sözleşmesi ile birlikte kadına yönelik her türlü şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesine

yönelik politikalar gerçekleştirilmesi, şiddet mağduru kadınların korunması, desteklenmesi, kadının güçlendirilmesi ile toplumsal cinsiyet ayrımcılığının ortadan kaldırılması amaçlanmaktadır.

Diğer taraftan toplumsal cinsiyet bakış açısını benimsemiş sosyal bilimciler kendi bilim dallarının varsayım ve kuramlarını da sorgulamaya başlamışlar, böylece feminist eleştiri sosyal bilimlere adım atmıştır. Feminist çalışmalarla daha önce ilgi duyulmamış alanlara ilgi duyulmasını sağlayarak toplumsal cinsiyet kavramına ışık tutmuştur (İçli, 2017, s. 134). Bu bağlamda Judith Stacey ve Barrie Thorne toplumsal konulara toplumsal cinsiyet merceğiyle bakmaya başlamışlar ve çalışmalarını bu doğrultuda yürüterek toplumsal cinsiyet kavramının gelişimine katkıda bulunan feminist teorisyenlerden olmuşlardır. Nitekim yaptıkları çalışmalarda; boşlukların doldurulmasından söz ederek kadınların tecrübelerinden elde ettikleri yeni başlıklar ile yanlı cinsiyetçi yaklaşımların düzeltilmesi üzerinde durmuşlardır (Stacey ve Thorne, 1985, s. 302).

Toplumsal cinsiyet çalışmaları sadece teoride ve eleştiriye açık bir kavram olarak kalmamış, kamusal alana da yayılmıştır. Örneğin çalışma hayatına toplumsal cinsiyet odağıyla bakmak, emek piyasasındaki eşitsizliklerin daha net görülmesini sağlamıştır. Emek piyasasının sadece sınıf temelli bölünmediği, cinsiyet boyutun da bölündüğü anlaşılmıştır (Ecevit, 2011, s. 8). Dolayısıyla çalışma hayatında da kadın ve erkek cinsiyetin eşit konumda olmadığı görülmüştür. Sonuçta toplumsal cinsiyet temelli bakış açısının, sosyolojinin her alanını aynı derecede etkilediği söylenemese de bu disiplinin pek çok alanını doğrudan etkilediği ve önemli çalışmalara yön verdiği görülmektedir.

Son zamanlarda toplumsal cinsiyet çalışmaların daha çok kültürel düzeydeki farklı toplumsal cinsiyet oluşumlarına çevrildiği görülmektedir. Bunlar özellikle ABD’de ırksal farklılık, siyahî erkeklerin konumuyla veya evrensel bir olgu olarak kabul edilen annelik mitiyle ilgili düşüncelerin birbirlerine bağlılığı gibi sorunları açıklığa kavuşturmak amacıyla antropoloji, sanat, tarih, sinema, edebiyat ve kültür incelemeleri gibi disiplinler arası araştırmalardır (Marshall, 2005, ss. 98-99). Dolayısıyla toplumsal cinsiyet çalışmaları, günümüzde birçok disiplinin katkısı ile toplumsal sorunlara halen çözüm getirmeye çalışmaktadır.

### **2.1.2. Toplumsal Cinsiyet Roller ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş bölümü**

Toplumun kadın ve erkek için belirlediği sosyal ve kültürel değerlerin karşılığı olan toplumsal cinsiyet rolleri; toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü içerisinde pekişir. Nitekim Mine Tan gibi birçok toplum bilimci, cinsiyet rolleri ve kadın-erkek ayrımcılığının temelini tarihsel olarak iş bölümü sürecinin başlamasında bulmuşlardır (Vatandaş, 2007, s. 35). Bu bağlamda toplumda kadınların özel alanda çamaşır, bulaşık yıkama, yemek yapma gibi ev işleri ve çocuk bakımından sorumlu; iyi bir eş ve anne olma konusunda etkin olması; erkeklerin ise bir iş sahibi olup, evin ihtiyaçlarını karşılama ve evin ekonomisinden sorumlu olma noktasında etkin olması beklenir. Böylelikle kadın ve erkeğin kendilerinden beklenen davranışları sergilemesi, toplum içerisinde kabul görmelerine olanak sağlamıştır.

Cinsiyet rolleriyle ilgili farklılıkların oluşumu hakkında çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Biyolojik ve psikolojik yaklaşımlarda, genetik seçim kuramında ve kadınların çocuk yetiştirme nitelikleriyle erkeklerin daha saldırgan ve araçsal doğalarını savunan biyolojik kuramlar doğuştan gelen farklılıkları vurgular (Marshall, 2005, s. 98). İşlevsel yaklaşımda ise cinsiyet rolleri birbirlerini tamamlayıcı bir niteliğe sahiptir. Nitekim kadın ve erkek arasındaki işbölümü ailenin istikrarını artırmaktadır. Feminist yaklaşımda ise cinsiyet rolleri temelde kadınları erkeklerin hizmetinde barındırmanın yöntemini yansıtmaktadır (Marshall, 2005, s.98). Böylece cinsiyet rolleri erkeklerin bu doğrultuda devamını sağlayarak kendi çıkarlarını korudukları ataerkil toplum yapısının da pekişmesine de neden olmaktadır.

İşbölümü kavramı; bir bütün içindeki farklı faaliyetleri yerine getiren kişi veya grupları koordine etmeyi sağlayan istikrarlı bir düzenlemeyi ifade eder. Cinsiyete dayalı işbölümü ise kısaca; “eve ekmek getiren erkek” ile “ev işlerini yapan kadın” şeklinde belirlenmiş olan toplumsal cinsiyet rollerini karşılayan bir terimdir (Marshall, 2005, s. 101). Cinsiyet arasındaki bu işbölümü genellikle batı toplumlarındaki sanayileşme sonrasında yaşanan işyerinin evden ayrılmasıyla ilişkili bir süreç olarak görülür; ancak yapılan antropolojik araştırmalarda cinsiyete dayalı işbölümlerinin sanayi öncesi pek çok toplumda erkeklerin görevleri ile kadınların görevlerinin birbirinden ayrılmış olduğunu göstermiştir.

Bir toplumda kadın ve erkek için belirlenen işbölümü ve davranış kalıplarının neye göre belirlendiği ise tartışma konusu olmuştur. Bu belirlenimin tarihin ilk dönemlerinde yapıldığı ve günümüze kadar geldiğiyle ilgili bir çalışmaya göre; *ilkel çağlarda metallerin bulunması, dokumacılığın ve tarla kültürünün gelişimi, hayvanların yetiştirilmesi gibi sonucu oluşan artı değerlerin aile mülkiyetine geçişi ile erkeğin ve kadının rolleri değişerek statüleri arasındaki eşitlik bozularak günümüze gelmiştir* (Tan, 1979, ss.164-165). Bu nedenle; biyolojik yapı itibariyle doğurganlığı olan kadın; dünyaya getirdiği varlığın bakımını sağlaması, ev işleri ile meşgul olması gibi nedenlerle özel alanda kalırken; biyolojik yapı itibariyle güçlü ve kudretli olan erkek; eve yiyecek getirmesi, evin temel ihtiyaçlarını karşılaması gibi nedenlerle ev dışında kalmış ve bu durum toplumda cinsiyetler arası hiyerarşiyi belirleyerek geçmişten günümüze gelmiştir.

Yemek pişirmek, temizlik yapmak gibi özel alandaki işlerle uğraşan kadın; eşine, çocuğuna ilgi göstererek, insanlarla iletişim içerisinde kalarak sosyalleşme özelliklerini geliştirirken erkek, “çalışan” rolünde daha bağımsız ve atılgan davranış örüntüleri geliştirmiştir. Sosyal rol kuramında en önemli süreç, toplumsal cinsiyet rollerinin oluşmasıdır. Bu roller ailevi ve mesleki rollerle birlikte görülür. Böylece, “ev kadını” ve “ailenin geçimi sağlayan erkek” rolleri gereği kadın ve erkeğin özellikleri farklılaşır (Dökmen, 2010, s. 84). Cinsiyet rolleri, cinsiyetlerin üretim işlerinden kaynaklanır. Cinsiyete özgü bulunan işleri yapmak için gereken özellikler cinsiyetle ilgili kalıp yargıları oluşturur Dolayısıyla toplumun belirlediği yargılar çerçevesinde kadın ve erkek üzerine düşen görevleri gerçekleştirir. Diğer yandan zaman içerisinde toplum kadının temel görevinin erkeğe hizmet etmek olduğunu öğreten süreci devam ettirmekle birlikte kadın eve kapalı ve ekonomik yönden erkeğe bağımlı hale gelmekte erkek ise kendisini ev işleri ve çocuk bakımından büyük ölçüde soyutlayarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin daha çok pekişmesine neden olmaktadır.

Öte yandan toplumsal yapı içerisindeki değerler toplumsal değişim sürecinde değişip dönüşürler. Örneğin; sanayileşme ile birlikte evde olan kadının iş hayatına katılımı, eğitim imkânlarının artışı, ailede gelir getiren birey sayısının değişmesi gibi gelişmeler toplumsal yapıdaki birtakım değişimlere de yol açmıştır. Ancak bu değişim ve gelişim ışığında her ne kadar bireylerin eşitliğine yönelik çalışmalar yapılsa da toplumsal rol ve iş bölümünde görülen değişim sınırlı olmaktadır.

Toplumsal cinsiyete özgü belirlenen roller ve işbölümü en çok aile kurumu içerisinde kendisini gösterir. 2016 yılında TÜİK'in yaptığı Aile Araştırması Raporuna göre; eşler arasında en çok yaşanan sorunun ev ile ilgili sorumluluklardan kaynaklandığını göstermektedir. Bu da küreselleşme ve teknolojinin etkisiyle toplumsal yapıda meydana gelen olumlu değişimlerin kadın ve erkek eşitliği konusunda köklü değişimler sağlamaktan uzak olduğunu göstermektedir.

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere TÜİK'in 2016 yılında yapmış olduğu Aile Yapısı Araştırması kapsamında (Tablo 1) özel alandaki işlerin büyük ölçüde kadın tarafından yapıldığı, bu oranın da (TÜİK 2006 yılı Aile Yapısı Araştırması'ndaki veriler de göz önüne alındığında) yıllar içerisinde arttığı görülmektedir. Verilere göre toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü çerçevesinde kadının ev işlerinin asıl sorumlusu olduğu algısı devam etmekte, erkeğin ise bu konuda herhangi bir sorumluluk altına girmediği anlaşılmaktadır.

**Tablo 1. Cinsiyete Göre Hanedeki İşlerden Genellikle Sorumlu Olan Bireyler**

Türkiye	Yemek yapma		Sofranın kurulup kaldırılması		Çamaşır yıkama		Evin aylık/ haftalık temizliği		Bulaşık yıkama		Ütü yapma		Sofranın kurulup-kaldırılması	
	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E	K	E
	91,2	8,8	89,9	10,1	91,3	8,8	92,0	8,0	90,8	9,2	89,7	10,3	89,9	10,1

(Kaynak: TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016)

Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü cinsiyetler arasındaki paylaşılan işleri tanımlarken aynı zamanda kadın erkek arasındaki hiyerarşik ilişkiye de göndermede bulunur (Dedeoğlu, 2000, s. 142). Nitekim toplum; kadının yaş, eğitim gibi değişkenlerden bağımsız olarak özel alanda yaptığı işleri değersiz görmesi karşısında erkeğin kamusal alanda ücretli yaptığı işi değerli olarak kabul etmektedir. Öte yandan kadının çalışan olma statüsü evdeki iş bölümünü ve paylaşımını yeniden üretse de toplumsal yapıda ev içerisindeki sorumlulukların büyük ölçüde kadının vazifesi olarak tanımlanması nedeniyle erkeğin özel alandaki sorumlulukları ve iş paylaşımı kısıtlı olmakta ya da hiç olmamaktadır. Böylece gerek dışarıda gerekse ev-eksenli çalışan kadınlar farklı ve fazladan sorumluluk üstlenmekte, bu da kadınların ev dışındaki ya da ev-eksenli çalışmalarındaki verimliliklerini olumsuz

etkileyebilecek bir faktör haline gelmektedir. Diğer taraftan bu durum hem kadın hem de erkek için iş ve aile arasındaki denge ve uyumu sağlama noktasında zorluklara neden olabilmektedir.

## 2.2. Feminist Çalışmalar

Dünyada yaşanan birçok alandaki gelişimin yanı sıra toplumlarda artan nüfus, yaşanan işsizlik ve yoksulluk gibi faktörler; geleneksel ailede cinsiyetçi kaynak bölüşümüne, eğitim ve sosyal haklara ulaşması noktasında kadınları olumsuz yönde etkilemiştir. Öte yandan birçok toplumda ev dışında ücretli olarak çalışan erkeğin karşısında, özel alanda kadın ve görünmeyen emeğinin olması her iki cinsin de toplumdaki yerini belirlemiş ve kadının erkek karşısında ikincil konumu gündeme gelmiştir(Ecevit, 2011). Kadının ev içerisindeki karşılıksız emeği feminist kuramcılar tarafından bu süreçte ele alınmış ve kadının her alanda erkeğe göre geri planda kalması, erkeğe göre eşit haklara sahip olmamasının ardındaki nedenler ve çözüm noktasında çalışmalarını sürdürmüştür.

17. yüzyılda İngiltere öncülüğünde ortaya çıkan feminist akım özellikle batı ülkelerinde hukuki yapının cinsiyet eşitliği yönünden düzeltilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir (Ersöz, 2016, s. 56). Feminist kuramcılara göre, kadının haklarına sahip olması için toplumsal düzeyde yeniliklerin ve değişimlerin gerekli olduğu savunulmuş ve ortaya konulan çalışmalarla birlikte kavram şekillenerek literatüre kazandırılmıştır.

Aktaş'a göre feminizm, kadın ve erkeğin her alanda eşit olmasına yönelik bir akım olup *kadın-erkek arasındaki ilişkiyi aile, eğitim, iş dünyası, siyasi hayat, kültür ve tarihe kadar geniş bir yelpaze içinde sorgulayan ve kadın-erkek arasındaki iktidar ilişkisini değiştirmeyi, eşit olmasını amaçlayan siyasi bir harekettir* (2013, s. 59). Dolayısıyla feminizm; toplumda kadın ve erkeğin yaşamını her durumda eşit koşullarda idame ettirebilmeyi ilke edinmiştir.

Toplumlardaki erkek egemen yapının kadınları ötekileştirmesi ve kadını erkek karşısında ikinci plana atması nedeniyle ortaya çıkan feminizm; toplumdaki cinsiyetler arasındaki eşitsizliği, erkek üstünlüğünü ve erkek egemenliğini sona erdirmeyi, bunun yerine kadının önemini vurgulamayı amaçlayan bir akım olarak anlam kazanmıştır (Çaha, 1996, ss. 21-28). Bu akımın amaçlarından biri de toplumda

kadının varlığını görünür kılmak ve hakların elde edilmesini sağlamak olmuştur. Amaçlara yönelik çalışmalar gerçekleştirilirken toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çözüm noktasında toplumsal düzeyde dönüşümün zaruri olduğu düşüncesi hâkim olmuştur.

### **2.2.1. Feminizmin Tarihsel Aşamaları ve Ev-Eksenli Çalışmaya Yaklaşımı**

Feminist teorisyenler; cinsiyetler arasındaki eşitliğin sağlanmasına yönelik çeşitli çalışmalarda bulunurken feminizm tarihsel olarak farklı bakış açılarına göre değişebilen farklı değerlendirmelere ve tarihsel sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Dolayısıyla feminizmin tarihsel gelişimi de karşımıza farklı açıklama formlarıyla çıkmaktadır. Ancak farklı açıklama ve değerlendirmelere rağmen feminizmin tarihsel geçmişi literatürde genellikle 1. 2. ve 3. feminist dalgalar şeklinde adlandırılmaktadır.

Feminist kuramcılarının toplumsal cinsiyet konusundaki yerleşik algıların değişimine katkı sunmak amaçlı çalışmaları tarihsel olarak kısaca bahsedilecek olursa; birinci dalga feminizm 1848-1920 tarihleri arasında kadınların seçme ve seçilme hakkı, evlilik, boşanma gibi konular üzerinde olmuştur (Ersöz, 2016, s. 58). Dolayısıyla birinci dalga feminizm daha çok hukuki konular hakkında mücadelede buldukları görülmüştür. İkinci dalga feminizm ise çalışmalarını 1960-1990 yılları arasında erkeğe karşı kadının toplumsal şartlarının iyileştirilmesi amacı ekseninde sürdürmüştür. Üçüncü dalga feminizm de, 1990 yılından günümüze etkisini halen sürdüren kadına karşı fiziksel, cinsel, duygusal şiddet, kadının güçlendirilmesi konuları hakkında çalışmalarını sürdürmektedir (Ersöz, 2016, s. 58). Nitekim feminist teorisyenlerin 17.yüzyılda başlayan ve temelde toplumda var olan cinsiyetler arasındaki eşitsizliği sağaltılmaya yönelik çalışmaları 21.yüzyılda da devam etmektedir.

Her dönemin kendine özgü amaçları ve talepleri içerdiği kabul edilse de bu dönemlerin ortak özelliği olarak gelişen sosyal, kültürel, ekonomik, bilimsel ve siyasal değişimlere karşın kadın hak ve özgürlüklerinin öne çıkarılması, değişimler sonucu oluşan yeni sosyo-politik sistemlere kadın katılımının da etkin bir şekilde sağlanması amacıyla verilen mücadeleler olarak görülebilir. Diğer taraftan çalışmamızın konusunu ilgilendirmesi nedeniyle 1. dalga feminizm akımından



bugüne kadının özel alanda ve kamusal alandaki konumu gibi konular feminist hareketlerin hemen hepsinde kendine yer bulmuştur.

Çalışmayı doğrudan ilgilendiren “ev-eksenli çalışma” kavramı, enformel sektör içerisinde değerlendirilen bir kavram olması ve enformel sektör kavramı da ancak 1971 yılından sonra kullanılmaya başlamasından dolayı bu konudaki feminist çalışmaların 1969’dan sonra başlayan 2. dalga feminist yaklaşımlar içinde yer bulduğu söylenebilir. Ancak bu 1969’dan önceki dönemde kadın ve çalışma hayatına ilişkin kadının ekonomik bir varlık olarak ele alınmadığını göstermez. Bu nedenle feminizm dalgalarının ev-eksenli çalışma kavramına yaklaşımlarını tespit etmeye çalışırken bu noktanın göz önünde bulundurulmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

#### **2.2.1.1. Birinci Dalga Feminizm ve Kadının Çalışma Hakkı**

Birinci dalga feminist hareketin 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında ortaya çıktığı kabul edilir. Feminizm terimi; 1890’lı yıllarda özellikle kadınlara oy hakkı tanınması ve kadınların da çalışma ve eğitim imkânlarına sahip olabilmeleri için kampanyalar yürüten kadınlar ve erkekler için kullanılmıştır.

1920’de ABD’de, 1928’de Britanya’da oy hakkının elde edilmesinden sonraki süreçte feminizmin kendi içinde, kamusal alanda erkeklerle eşit haklara sahip olma hedefi ve ailenin özel alanındaki konumlarını iyileştirmeyi hedefleyen kadın-erkek farklılığının tanınması talepleri arasında gerilimler yaşanmıştır (Marshall, 2005, s. 240). Feminist teorinin temellerinin atıldığı bu başlangıç aşamasında feminist taleplerin liberal bağlamda daha çok sosyal ve siyasal haklara kavuşmak çizgisinde ilerlediği, dolayısıyla ekonomik taleplerin arka planda kaldığı anlaşılabilmektedir. Ancak bu dönem ayrıntılı bir şekilde incelendiğinde sosyal ve siyasal hak taleplerinin kadınların çalışma yaşamında yer almalarıyla da ilgili olduğu görülmektedir.

Kadınların kamusal alanda da söz sahibi olma talepleri, kamusal alanın kavramsal olarak ticareti ve çalışma yaşamını da kapsamı nedeniyle önemlidir. Ayrıca bu dönemde kadın ve çalışma hayatını ilgilendiren doğrudan talepler de görmek mümkündür. Örneğin 1848 Temmuz’unda New York yakınlarında Seneca Falls’ta yapılan toplantı sonucunda yayımlanan Duygular Bildirisi’nde (*Declaration*

*of Sentiments*) kadın doğal haklarını ihlal ederek engelleyen yönetime rıza gösterilmeyeceği belirtilmiştir (Taş, 2016, s.168). Bu bildiriyle beraber oy verme, eğitim ve çalışma hakları istenerek kadın ve erkek çalışanların ücretleri arasındaki uçurumun düzeltilmesi talep edilmiştir.

Ayrıca yine ABD’de faaliyet gösteren 1889 kuruluş tarihli Uluslararası Kadınlar Konseyi ve 1903 kuruluş tarihli Oy Hakkı Uluslararası Kadın Birliği gruplarının faaliyetlerinde, kadınların çalışma hayatı ve ücretlerinin düzenlenmesine yönelik talepler de vardır. Diğer taraftan İngiltere’de ise 18. yüzyıl feministlerinin, evli kadınların mülkiyet ve velayet hakkı eksenli mücadeleleri sonucunda eğitim ve çalışma gibi alanlarda bir takım haklara kavuşmuşlardır (Çardak, 2012, s. 22). Ancak bu hakların uygulamaya geçmesi zaman almış olup; kadınların erkeklere tanınan haklara kavuşması için mücadeleye devam edilmiştir.

Birinci dalga feministlerinin asıl amaçları; oy kullanma hakkını kazanmak, sivil ve yasal haklara kavuşmak ve eğitimde fırsat eşitliği alanlarında yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla her alanda eşitlik ve özgürlük, çalışma koşullarının iyileştirilmesi ve ücretlerin düzenlenmesi gibi talepler tartışılrsa da oy hakkını kazanmaktan sonraya ertelenmiştir. Bu dönemde Harriet Taylor gibi liberal feministlerin kadının serbest piyasaya dâhil olup ev ekonomisine katkıda bulunmasının erkeğin kadın üzerindeki baskısını azaltacağı yönündeki düşünceleri dışında kadın ve ekonomi ya da kadın ve çalışma hayatını doğrudan ilgilendiren geniş çaplı çalışma ve faaliyetlere rastlanmamaktadır (Altınbaş, 2010, s. 31). Nitekim bu dönemde daha çok kadınların hukuki ve siyasi temel hakların elde edilmesine yönelik çalışmalarda bulunulmuştur.

#### **2.2.1.2. İkinci Dalga Feminizm Aşaması ve Kadının Ev İçi Emeği**

İkinci dalga feminizm 1960’larda gelişmeye başlamış, 1968-1969’da geniş bir tabana yayılmıştır. Bu nedenle ikinci dalga feminizmin başlangıcı genellikle 1969 yılı kabul edilir. İkinci dalga feministlerinin öncekilerden temel farkı kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olma talepleriyle yetinmemeleri olmuş, eşitliğin de ötesinde kadınları mevcut toplum düzeninden kurtarmayı amaçlamışlardır. Dolayısıyla birinci dalga feminizm daha çok siyasi ve hukuki alanda kalırken ikinci dalga feminizm toplumun bütün alanlarına yayılmıştır (Altınbaş, 2006, ss. 22-23). Öyle ki kadının toplumsal konumunun iyileştirilmesini yanında kadının cinsel

tercihleri, doğum, kürtaj gibi konularda özgürleşmesine yönelik çalışmalarda bulunulmuştur.

Diğer taraftan feminizmin ikinci dalga aşamasında ideolojiler temelinde oluşan farklı feminist akımlar da ortaya çıkmıştır. Birinci feminist dalga genel olarak liberal bir kimliğe sahipken ikinci dalga feminist hareketlerde Marksist, Radikal, Sosyalist Feminizm gibi farklı oluşumlar da görülmüştür (Çavdar ve Boyacıoğlu, 2019, s. 286). Bu dönemde yapılan Marksist çalışmalarda kadının ücretsiz özel alandaki emeği ve yeniden üretim analiz dışı bırakılırken kapitalizmle mücadelenin yeterli olduğu düşüncesiyle ataerkilliği göz ardı etmişlerdir. Bu bağlamda 1969 Eylül'ünde feminist ve emek aktivisti olarak bilinen Margaret Benston "Kadınların Kurtuluşunun Ekonomi Politikası" adlı makalesiyle kadınların özel alandaki emeği tartışmalarını başlatmıştır (Güneş, 2015, s. 4). Özel alanda temizlik, yemek, çocuk bakımı gibi işleri gerçekleştiren kadın kapitalist düzende ezilmekteydi. Bu ezilmesinin nedeni ise kadının karşılıksız özel alandaki emeği olduğu belirlendi. Dolayısıyla toplumda var olan -kadının ev işleriyle özdeşleşmesi- düşüncenin değiştirilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan Dalla Costa ve Selma James; kadınların en temel kapitalist meta olan emek gücünün üreticileri ve yeniden üreticileri olduğu sürece kapitalist birikim sürecinde merkezi bir işleve sahip olacakları iddiasıyla Marksist çalışmaları eleştirmişlerdir (Güneş, 2015, s. 4). Öyle ki kapitalist düzende işçi sınıfının varlığı aileye dayanır. Kadın özel alanda emek üretir bu emek yemek, temizlik gibi yapılan ve işlerle şekillenir. Ancak bu emeğin karşılığını ev dışında çalışan erkek alır. Dolayısıyla erkeği emek gücünün karşılığında alınan ücrette kadının büyük etkisi bulunmaktadır.

Ayrıca radikal feminizm akımından Fransız Kadın Kurtuluş Hareketi kurucusu Christine Delphy de kapitalizm ve ataerkilliği birbirinden bağımsız toplumsal sistemler olarak tanımladıktan sonra özel alandaki üretimin patriyarkanın maddi temeli olduğunu söylemiş, kadınların, karşılıksız ev emekleri ile kapitalizm arasındaki ilişkiye değil kadın erkek arasındaki üretim ilişkisine odaklanmıştır. (Delphy, 2012). Nitekim Delphy'ye göre evlilik bir iş sözleşmesidir ve özel alandaki üretim ilişkisi içinde kadınların emeklerine el koyulmaktadır. Kadın her ne kadar sanayileşmeyle beraber işgücüne katılsa dahi özel alanda ücretsiz emeği harcanmaya devam etmektedir.

Evlilik sözleşmesine dayanan koca, aile içinde bütün emeği sahiplenmektedir ve bu emeğin ürününü de satabilmektedir. Yasal olmayan evlilikler ya da birliktelikler için de aynı durum geçerlidir. Böylece ataerkil sömürü biçimi, kadınların ortak, birincil ve özgül ezilme biçimleri haline gelmektedir (Dinçsoy, 2013, s. 21). Öte yandan erkek kadının emeğinin gücünü sahiplenmekle birlikte kontrol altına da almaktadır. Kadının çalışıp-çalışmayacağı, çalışacaksa nerede ve hangi zaman aralığında çalışacağı erkek tarafından denetime tabiidir.

### **2.2.1.3. Üçüncü Dalga Feminizm ve Feminist İktisat**

Feminizmde ikinci dalganın bazı pratikler ve algılama yanlışlıkları nedeniyle eleştirilmeye başlanmasıyla birlikte üçüncü dalga feminizm; 1990'ların başlarında ikinci dalga feminizmin yanlışlıklarına karşı bir tepki olarak doğmuştur (Taş, 2016 s. 171). Tepkinin temelinde feminizmin bugüne kadar sadece üst ve orta sınıf beyaz kadınlarla ilgilenmesi olmuştur. Bu nedenle üçüncü dalgada kadın hareketlerinin daha geniş alanlara yayılması amaçlanmıştır. Bu aşamada kadınlar ikinci dalga feminizm algısında yer alan tek tip evrensel kadınlık algısını reddetmiş, kadın sorunlarının sadece beyaz kadınlara ait olmadığını, kadınlarla evrensel düzlemde ve bireysel olarak ilgilenilmesi gerektiğini vurgulamışlardır (Taş, 2016, s. 171). Dolayısıyla üçüncü dalga feministler kadının kimliği, sınırları gibi konular üzerinde durmuş, toplumsal değişimi sağlayabilecek yenilikler üzerinde çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Ayrıca bu dönemde feminist bakış açısıyla farklılıklara da önem verilmiştir. Örneğin üniversitelere giremeyen başörtülü kadınların mücadelesi sonuç vermiş ve üniversiteli başörtülü kadınlar yüksek öğrenim hakkını başörtüleriyle beraber kullanmaya devam etmiştir.

Üçüncü dalga feminizmin en önemli özelliklerinden biri de bu dönemde feministlerin, kadın erkek eşitsizliğini, toplumdaki kadının erkeğe göre ikincil konumunu eleştirmekle kalmayıp; ekonomik kalkınma, az gelişmişlik, sosyal eşitlik, güvenlik gibi konularda da alternatif kadın bakış açıları geliştirmeye çalışmalarıdır (Taş, 2016, s. 172). Bu çalışmalardan biri de kadını ve kadının emeğini görmezden gelen "*feminist iktisat*" olduğu söylenebilir. Ortaya çıkışı 1840'lı yıllara dayanan feminist iktisat, kadının özel alandaki emeğinin görünmezliği, işgücü piyasasında da olmaması iktisat teorilerinde de kadının yok sayılması gibi konularda yapılan

feminist sorgulamalardan sonra asıl olarak 1990'lı yıllarda işlevselliğini göstermeye başlamıştır.

Feminist İktisat; toplumda ekonomik faaliyetlere olan eril bakış açısı eleştirerek toplumsal cinsiyet gözetmeksizin yeni bir toplumsal bakış açısı geliştirmeye odaklanmaktadır. Feminist iktisat iki anlamda kullanılmaktadır. İlki; ana akım iktisadın feminist bakış açısıyla epistemolojik yönden eleştirisidir. İkincisi ise; geleneksel iktisat anlayışına alternatif bir iktisat sunan teorik yaklaşımlardır (Eroğlu ve İşler, 2011, s. 61). Bu yönüyle feminist iktisat, iktisat teorisinin yeniden kurulmasına yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu bağlamda feminist iktisadın yerleşik iktisat anlayışı ve teorilerine karşı kadının özel alandaki emeği bağlamındaki eleştirileri şu şekilde sıralanabilir (Mollaibrahimoğlu, 2016, ss. 40-41):

- Neoklasik iktisat yaklaşımında çalışan insan tipi piyasa koşullarında satılabilen mal ve hizmet üretimine katkıda bulunan kişidir. Buna göre kadının özel alandaki faaliyetleri iktisadi bir faaliyet değildir ve kadın “çalışan” olarak kabul edilmez. Bu nedenle neoklasik iktisat, kadını ekonomik olarak değersiz görür ve eve bağımlı hale getirir.
- Feminist iktisat Marksist ekonomi anlayışını da ataerkil ideolojiyle biçimlendirildiği için eleştirmiştir. Marksist değer anlayışı kadının özel alandaki emeğini analiz etmede yeterli değildir. Buna göre özel alandaki emeğin değişimi, bu emeğin özel alanda tüketilmesi nedeniyle söz konusu olamaz. Marksist feministler özel alandaki emeğin sermayeyle ilişkisini açıklamış ve özel alandaki emeğin artı değer ürettiğini düşünmüşlerdir ancak özel alan emeği ekonomik bir değer olarak görmemektedirler.
- Yerleşik iktisat anlayışında da kadının özel alan emeği iktisadi sayılmaz, ikincil ve önemsiz görülür. Kadın emeğinin ekonomik bir değeri yoktur çünkü ev emeğinin parasal bir karşılığı bulunmamaktadır. Böylece kadın hem piyasada hem iktisat teorisinde görünmez kılınmıştır.

Bu eleştirilerden hareketle feminist iktisat anlayışına göre kadının özel alandaki emeğinin, hane üyelerinin eğitimlerinin, kişisel gelişimlerinin ve iletişim kabiliyetlerinin üretimini ve yeniden üretimini sağlamaktadır. Konunun ekonomik

boyutunda ise kadının özel alandaki üretimi “karşılıksız emek” kavramı ekseninde şekillenmektedir.

Karşılıksız emek, piyasa değeri olarak karşılığı olmayan, büyük bölümünü günlük ihtiyaçları karşılamaya yönelik özel alan faaliyetlerinin oluşturduğu ancak ekonomiyi doğrudan etkileyen faaliyetler olarak tanımlanmıştır. Son zamanlarda üzerinde daha sık çalışmaların yapıldığı kadının özel alandaki emeğine yönelik feminist incelemeler maddeci bir feminizmin de temellerini atmıştır (Memiş ve Özay, 2011, s. 9). Bu anlayışa göre de kadının dezavantajlı olmasının en önemli nedeni sanayileşmiş toplumlarda ev-işyeri ayrımının olması özel alandaki emeğin kadına bırakılmasıdır. Dolayısıyla özel alan- emek tartışmaları merkeze ataerkillik kavramını koymuş ve ataerkillik-kapitalizm ilişkisi ile üretim-yeniden üretim süreçlerine odaklanmıştır

Yeniden üretim ise, emek gücünün üretimi, sürekliliği ile toplumsal ilişkilerin yenilenmesini ifade etmekte ve kadın açısından değerlendirildiğinde toplumsal yeniden üretim önemli bir gelişme olarak nitelendirilmektedir. Nitekim yeniden üretim özel alandaki karşılığı olmayan ücretsiz emeği dikkate almakta ve özel alanda yalnızca kadın değil erkeğe de görevler yüklemektedir.

Toplumda yaşanan değişim ve gelişimlerden sonra değişen çalışma biçimleri (esnek çalışma), artan işsizlik, ekonomik krizler hanelerin geçimlerini zorlaştırırken bu süreçten en çok etkilenen kadın emeği toplumsal yeniden üretim sürecinde etkin bir rol oynamıştır (Güneş, 2015, s.7). Devletin sağlık, eğitim, ulaşım bakım gibi konularda desteğini azaltması nedeniyle toplumsal yeniden üretimin sorumluluğunu büyük oranda aileye yüklemiştir. Nitekim kadınlar bu koşulda çok yönlü olarak çalışmasını sürdürmüştür. Kadın hem özel alanda temizlik, yemek, çocuk bakımı gibi işlerini ücretsiz olarak gerçekleştirirken diğer yandan da kamusal alanda enformel olarak güvencesi olmayan, düzensiz ve kısmi gelir elde ettiği işlerde (ev-eksenli çalışma) çalışması sürdürmeye devam etmiştir.

### **2.3. Çalışma Yaşamında Kadın**

Özel alandaki karşılıksız emek, toplumun geleneksel aile yapısı, ev içerisindeki sorumluluklar ve çocuk bakımı gibi nedenlerden dolayı kamusal alandaki emek piyasasında yer alamayan kadının, ailede yaşanan ekonomik

problemler sebebiyle sanayileşmenin de etkisiyle emek piyasasına katılımı gündeme gelmiştir. Sanayi devriminden önce geleneksel rolleri dışına çıkamayan kadın sanayi devrimi ile beraber işgücüne katılımı önemli dönüşümlerden olmuştur. Öte yandan işgücüne katılımı söz konusu olan kadın, çalışma koşullarının erkek normlarına göre düzenlenmiş olması, erkeğe göre düşük ücret alması gibi nedenler toplumsal cinsiyet eşitsizliğini bir kez daha gündeme getirmiştir. Savcı'ya göre eşitsizlik şöyle aktarılır:

“Toplumda var olan toplumsal cinsiyet ilişkilerinin niteliği gereği, toplumsal yaşamın da ikili özellik göstermesi en çarpıcı örneklerinden birini çalışma yaşamın da göstermektedir. Toplumsal yaşamın bütün alanlarındaki etkileşimlerde olduğu gibi, çalışma yaşamında da kadın ve erkeklerin toplumsal cinsiyet ilişkilerini ve eşitsizliklerini yaşadıkları hatta yeniden ürettikleri de bir gerçektir (1999, s.135). “

İş yaşamına katılan kadın; ev içerisindeki sorumlulukları eşi ile paylaşma beklentisi içerisinde olmuştur. Ancak erkeğin pratikte ev işlerine sınırlı katılımı ya da hiç katılımının olmaması, kadının hem ev dışında hem de ev içerisinde çalışması nedeniyle yükünü arttırmıştır. Öte yandan ev dışında ücretli emek piyasasında çalışan kadına, erkek bireye göre sınırlı hak tanınması, eşitsiz olan tutum ve davranış, zorlayıcı çalışma koşulları gibi nedenler kadının çalışmasının önünde engel oluşturmuştur. Ücretli çalışmanın kadına, aile ve toplum içindeki konumunu iyileştireceği, ücretli çalışma ve bunun sonucunda elde edecekleri gelir kadınların özgüvenlerini arttırarak, başkalarına bağlı ve bağımlı olma durumlarını hafifleterek onları güçlendireceği düşünülürken; sosyal faktörler, emek piyasasındaki talep faktörleri, sosyal değerler ve toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin ideoloji ve daha birçok neden kadınların iş gücüne katılım oranının sınırlı kalmasına neden olmuştur (Dedeoğlu, 2000). Nitekim toplum yapısı gereği geleneksel rollerden sorumlu olan kadının özel alanda kalması ve sorumluluklarına yerine getirmesi gerektiği algısının hakim olması işgücüne katılımının önünde ciddi bir engel oluşturduğu söylenebilmektedir.

Sanayi devrimiyle beraber buharlı makinelerin icadı ve Avrupa sanayisinde meydana gele üretimle beraber tarımda devrim niteliğinde gelişmeler yaşanmış ve boşa çıkan tarımsal kadın işgücü de kente göç ederek emek piyasalarına işgücü olarak katılmaya başlamıştır (Özer ve Biçerli, 2004, s. 57). Kadın sanayi, tekstil, hizmet gibi sektörlerde işgücüne dâhil olmuş ve yalnızca Avrupa'da değil diğer kıtalarda da kadının işgücüne katılımı konusundaki gelişimler yaşanmıştır.

Öte yandan Türkiye’de ise kadın 1950’li yıllardan sonra kırdan kente göçün sonucunda yaşanan problemler neticesinde işgücü piyasasında yer alma başlamıştır (Kaya ve Doğan, 2016, s. 1085). Kadının işgücü piyasasındaki durumları, çalışma biçimleri zaman içerisinde yer değiştirmiştir. 1950-1965 yılları arasında ise kadının iş gücüne katılma oranları ciddi oranda düşüş yaşamıştır (Öztepe, 2012, s.93). Nitekim bu dönemde kırdan kente göç sürecinin yoğun olarak artması nedeniyle kırdan tarımda çalışan kadını kentte formel sektörün gerektirdiği yapısal niteliklere sahip olmaması nedeniyle istihdam dışı bırakmıştır. Dolayısıyla Kadın bu dönemde tarım sektöründe işgücünde katılım sağlarken sanayi sektöründe kendine yer bulamamıştır.

1970-1980 yılları arasındaki dönemde de özellikle sanayi sektöründe kadın istihdamının düşük olması nedeniyle kadını işgücüne katılımı oranının düşük seviyelerde kaldığı görülmüştür. 1980 sonrası istikrar tedbirlerine rağmen yüksek enflasyon nedeniyle ailede ekonomik problemlerin meydana gelmesi daha önce çalışmayan ve ikincil işgücünden emek piyasalarına girmek isteyen sayısını artırmıştır (Özer ve Biçerli, 2004 s. 64). Ancak sanayi ve hizmet sektöründe yeterli istihdam kapasitesinin olmaması kadını enformel çalışmaya yönlendirerek işgücüne katılım oranlarını düşürmüştür.

TUİK’in 2018 yılında düzenlediği “İstatistiklerle Kadın” raporuna göre; (15+) yaş aralığında istihdam oranının kadınlarda %28,9 iken, erkekler de bu oranın % 65,6 olduğu; öte yandan kadınların işgücü katılım oranının erkeklerin yarısından az olduğu görülmektedir. Araştırma verilerine göre; cinsiyete dayalı iş bölümü, çocuk bakımı ve daha birçok nedenden dolayı kadının çalışma yaşamına katılımı kısıtlı olmaktadır. Bununla beraber TUİK 2019 yılı Türkiye’de istihdam oranı verilerine göre (15-64) yaş aralığında istihdam edilen erkek oranı %68,3 iken; kadın oranının %32,2 olduğu görülmektedir. Öte yandan kadının formel sektörde çeşitli nedenlerle (eğitim, geleneksel rol, yaş gibi ölçütler) işgücüne dahil olamaması onları kayıt dışı işlere yönlendirmektedir. Dolayısıyla enformel sektörde çalışan kadın kayıt dışı olması nedeniyle da iş gücüne katılım verilerine dahil edilememektedir. Bu durumda kadının iş gücüne katılım oranını düşürmektedir



**Tablo 2: Cinsiyete göre Seçilmiş Göstergeler**

Seçilmiş Göstergeler	Kadın	Erkek	Toplam
Okuryazar olmayan nüfus oranı(25+)	4,8	1,5	4,8
Yüksekokul veya fakülteden mezun olan nüfus oranı(25+)	16,7	18,9	14,5
İstihdam oranı(15+)	28,9	65,6	47,1
İşgücüne katılım oranı(15+ yaş)	33,6	72,5	52,8
Genç işsizlik oranı(15-24 yaş)	26,1	17,8	20,8

(Kaynak: TUIK, 2018)<sup>1</sup>

Bununla beraber kadının işgücüne katılım oranının düşük olması aile içinde ekonomik yönden erkeğe bağımlı olduğunu, bu durumun da günümüzde cinsiyetler arası hiyerarşiyi pekiştirerek devam ettirdiğini göstermektedir.

#### **2.4. Ev-eksenli Çalışma ve Kadın**

Çalışma hayatında karşılaşılan toplumsal cinsiyet temelli problem ve eşitsizlikler; diğer taraftan özel alandaki sorumluluklar, ekonomik sorun yaşayan kadını kayıt dışı işlere yönlendirmiştir. Nitekim yeterli eğitim almamış, herhangi bir mesleği olmayan ve kamusal alanda çalışma imkânı bulamayan birçok kadın gelir elde etmek /aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla ev-eksenli çalışmayı elzem bir seçenek olarak görmüştür.

Hem Türkiye’de hem de dünya da ev-eksenli çalışmayı benimseyen cinsiyetin %90’ı kadın olması nedeniyle ev-eksenli çalışma, kadın emeğinin istihdam edildiği çalışma biçimi olarak açıklanmaktadır (Topçuoğlu, 2011, ss.41-42). Nitekim ev-eksenli çalışma; çeşitli nedenlerle dışarıda çalışma imkânı olmayan birçok kadın tarafından tercih edilmeye devam etmektedir

Evde çalışma veya ev-eksenli çalışma; kadının aile içinde ücretsiz olarak çalıştığı evin, ücret kazanabileceği bir alana dönüştürmesi olarak açıklanır (Erdut,

<sup>1</sup> <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>

2011, s. 64). Ev-eksenli çalışmanın en önemli kıstası üretim yapılan yerin genelde özel alanda gerçekleşmiş olmasıdır. Bu bağlamda kadın evde bir taraftan temizlik, yemek gibi günlük işlerini gerçekleştirirken; diğer yandan da özel alanda ekonomik faaliyete dönüştürebileceği bir alanda üretim gerçekleştirebilmektedir.

Ev-eksenli çalışmada, herhangi işveren ya da aracıya bağımlı olarak çalışılabileceği gibi, sipariş usulü veya bağımsız olarak kendi hesabına da çalışma imkânı sağlar. Dolayısıyla ev-eksenli çalışma biçimi; bağımlı olarak çalışma ya da bağımsız olarak çalışma olarak 2 farklı ana kategoriye ayrılmaktadır.

Literatüre bakıldığında ev-eksenli çalışmanın tek bir tanımlaması bulunmamaktadır. Birçok tanımda bağımsız olarak ev-eksenli çalışma biçimi kapsam dışında bırakılmıştır. Örneğin Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) 1996 tarih ve 177 sayılı “Evde Çalışma Sözleşmesi” göre evde çalışmayı şu şekilde tanımlar:

- iş yeri dışında kişinin evi veya kendi seçtiği bir başka yerde,
- donanım, kullanılan malzeme ve diğer giderlerin kimin karşıladığına bakılmaksızın,
- ücret dâhilinde,

işveren tarafından verilen ürün veya hizmetle sonuçlanan çalışma biçimidir (ILO,1996). Ev-eksenli çalışan; kendi hesabına bağımsız olarak çalışan olabileceği gibi iş yeri tutmayıp evde çalışmayı tercih edenlerde bulunmaktadır. Bu nedenle ev-eksenli çalışmayı kavramsallaştırmada güçlük yaşanmaktadır (Ecevit, 2000, s.163).

Öte yandan Öztepe'ye (2012) göre; ILO sözleşmesi tanımı kapsamına göre hukuki statüleri farklı çalışanları olan ev-eksenli çalışma aslında gündelik hayatta birbiriyle iç içe geçmiştir. Öyle ki ev-eksenli çalışan birey siparişin yoğun olduğu zamanlarda işverene bağımlı olarak çalışabildiği gibi, siparişin olmadığı zamanlarda ise kendi hesabına bağımsız olarak çalışabildiği durumlar olmaktadır. Dolayısıyla ev-eksenli çalışmayı; kendi hesabına bağımsız olarak çalışan ile bir işverene bağımlı olarak genel olarak faaliyetlerin evden yürütüldüğü bir çalışma biçimi olarak tanımlamak doğru olacaktır.

Çalışma mevzuatında, ev-eksenli çalışma biçimini tanımlayan ve haklarını belirlemeye çalışan ilk düzenleme 6098 sayılı Borçlar Kanunu'nda yapılmıştır (Kaya ve Doğan, 2016, s. 1081). Kanunda ev-eksenli çalışma 393-469 Maddeleri arasında “hizmet sözleşmesi” şeklinde tanımlanmış ve bazı haklar düzenlenmeye çalışılmıştır.

Ancak ev-eksenli çalışma kavramını ILO'nun tanımladığı şekliyle esas alınması nedeniyle bağımsız ev-eksenli çalışan kapsam dışında bırakılmıştır. Bu nedenle ev-eksenli çalışmanın çalışma mevzuatında edinilmiş haklar konusunda netleşmiş bir düzenleme bulunmamaktadır.

Öte yandan ev-eksenli çalışma; geleneksel el sanatları (oya, örgü, dantel gibi), çeyizlik eşyalar, el yapımı olan gıda ürünler (erişte, tarhana, reçel, yoğurt kurabiye, gözleme gibi) ve daha birçok çalışmanın genellikle özel alanda gerçekleştiği büyük bir alanı ifade etmektedir. Son yıllarda ev-eksenli çalışma kapsamında üretimin genişlediği ve özel alandaki gerçekleştirilen faaliyetlerin çeşitlendiği gözlemlenmektedir. Öyle ki halı-kumaş dokuma, takı ve oyuncak tasarımı, çeşitli objeleri montaj ve boyama, hediyelik eşya üretimi gibi çalışmaların olduğu gözlemlenmektedir. Böylelikle kadın, özel alanda görünmeyen emeğini gelir getirici bir işe dönüştürmektedir. Dolayısıyla kadın özel alanda gerçekleştirdiği faaliyetler neticesinde kazanç elde edebilmektedir.

#### **2.4.1. Ev- Eksenli Çalışmanın Nedenleri**

İşgücü piyasasında enformel sektörde özellikle kadın tarafından tercih edilen çalışma biçimi olarak ev-eksenli çalışma karşımıza çıkmaktadır. Ev-eksenli çalışma biçimini yeterli eğitim almamış, herhangi bir mesleği olmayan kadın tarafından ekonomik problemler nedeniyle tercih edilmektedir. Formel olarak iş arayışında bulunan kadın gereken yaş, eğitim gibi ölçütleri karşılayamaması nedeniyle enformel iş arayışına girmektedir.

Türkiye'de özellikle büyük şehirlerin kenar kesimlerinde yaşamını sürdüren yoksul, çeşitli engeller sebebiyle kamusal alanda çalışamayan kadın, gelir elde edebilmek için ev-eksenli çalışmayı benimsemiştir (Atılğan, 2007, s. 134). Buna ek olarak kadın herhangi iş edinemeyen erkeğin çalışan olma rolünü üstlenmek durumunda kalmakta ve kısa vadede çözüm olarak ev-eksenli çalışma biçimini tercih etmektedir. Ekonomik kriz, işsizlik gibi nedenlerden dolayı yaşanan ekonomik problemler sonucu aileye ekonomik katkı sağlamak amacıyla kamusal alanda çalışmak isteyen kadın, toplumsal cinsiyet ilişkileri nedeniyle evde bulunan erkek bireylerin (eş ya da baba) izni ile karşılaştığı problemler nedeniyle ev-eksenli çalışma biçimini tercih etmek durumunda kalmıştır. Bununla birlikte emek piyasasında erkek

bireylere nazaran işte yükselme, maaş artışlarında yaşanan zorluklar ve potansiyel olarak işyerinde karşılaşılabilecek taciz olayları gibi nedenler kadının ev-eksenli çalışmasında önemli etkenlerdir (Çınar, 1994, s. 371).

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün 2014 yılında yayımladığı “Türkiye’de Kadın İşgücü Profili İstatistiklerinin Analizi” raporuna göre; geleneksel aile yapısının kadının çalışmasına olumsuz bakışı, toplumsal cinsiyet rolleri gereği yaşlı, hasta bakımından kadının sorumlu olması, öte yandan kadınların herhangi bir vasfa sahip olmaması gibi nedenler kadını ev eksenli çalışmaya yönlendirmektedir (KSGM, 2014, s. 20).

**Tablo 3. İşgücüne Dahil Olmama Nedenlerinin Cinsiyete Göre Dağılımı**

Cinsiyet	İşgücüne dahil olmayan	İş aramayı çalışmaya hazır olanlar	Mevsimlik çalışan	Ev işleriyle meşgul	Eğitim/ Öğretim	Emekli	Çalışamaz Halde	Diğer
Kadın	20174	1348	100	11061	2324	1130	2696	1515
Erkek	8206	311	567	-	2148	3406	1344	429

**Kaynak: TUİK, Hane Halkı İşgücü Anketleri (2018)**

Yukarıda tabloda da görüldüğü üzere ev işlerinin kadının sorumluluğunda olması işgücü piyasasında yer almasının önünde ciddi bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle ekonomik problem yaşayan kadın, bir yandan özel alandaki işleri ile meşgul olurken, diğer yandan da ev ekonomisine katkıda bulunabilmek amacıyla ev-eksenli çalışma biçimine yönelmektedir. Dolayısıyla önceliği özel alandaki sorumlulukları olan kadın, esnek çalışma koşullarına sahip olması nedeniyle de ev-eksenli çalışma şeklini tercih etmektedir.

Ev-eksenli çalışmanın esnek çalışma olanağına sahip olması nedeniyle özel alanda kadın çalışma saatlerini kendi durumuna göre ayarlayarak bir yandan üretim sağlarken diğer yandan da sorumluluklarını yerine getirmektedir.

**Tablo 4. Hanedeki Küçük Çocukların Gündüz Bakımı**

Bakımının kim tarafından yapıldığı	%
Annesi	86,0
Anneannesi veya babaannesi	7,4
Kreş veya anaokulu	2,8
Bakıcısı	1,5
Diğer Yakın akraba veya komşusu	1,3

**Kaynak: TÜİK<sup>2</sup>, (2016).**

Kadının ev-eksenli çalışmayı benimsemesinin en önemli nedenlerinden biri de çocuk bakım konusunun gündeme gelmesidir. Tablo 4 incelendiğinde; (0-5) aralığı küçük çocuklarının gündüz bakım sorumluluğu büyük oranda (%86,0) annenin üstlendiği görülmektedir. Nitekim çocuğunun gündüz saatlerinde bakım ve gözetimini gerçekleştirmek isteyen birçok kadın kamusal alanda işgücüne katılımı konusunu ikinci plana atmaktadır. Dolayısıyla özel alanda bir yandan çocuğunun bakımını gerçekleştirip diğer yandan evi gelir elde edebilecek bir alana dönüştürmek isteyen kadın ev-eksenli çalışmayı tercih etmektedir. Böylece işgücü esnekliği içerisinde evde üretim yapan kadın diğer yandan da toplumun kendisine atfettiği rol ve sorumluluklarını da yerine getirmektedir.

Diğer yandan kadının işgücü piyasasında zayıf konumda olduğu kabul edilmektedir. İş başvurusunda bulunan şartları hemen hemen aynı durumda olan (eğitim, yaş, tecrübe gibi) cinsiyeti farklı olan iki bireyden kadın tercih edilmemektedir. Kadının emek piyasasında ikincilliği, aynı zamanda çalışma koşullarının erkeğin kurallarına göre düzenlenmiş olması kadının ev-eksenli çalışmayı tercih etmesinin nedeni olarak kabul edilmektedir (Aslan, 2016, ss. 71-72). Nitekim cinsiyetler arasındaki eşitsizlik nedeniyle formel sektörde istihdam dışında kalan kadın, özel alanda karşılıksız olan emeğinin bir kısmını gelir elde edebileceği bir alana dönüştürmek istemesi ev-eksenli çalışmayı tercih etmesinde neden olmaktadır.

<sup>2</sup> <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869#>

#### 2.4.2. Türkiye’de Ev-Eksenli Çalışma

Bugün tüm dünyada yaygınlaşan ev-eksenli çalışma Türkiye’de 1990’lı yıllardan sonra karşımıza çıkmıştır. Türkiye özelinde kadın karşılıksız olarak sürekli olarak özel alanda tüketim amacıyla gıda, giyecek gibi ürünler üretmiştir. Evlilik öncesi çeyizleri için kadınlar tarafından dokunan el emeği göz nuru işler ise buna en güzel örnektir (Atılğan, 2007, s. 137). Dolayısıyla kadının özel alanda yapmakta olduğu bir iş, bu kez gelir elde edebilmek amacıyla üretilmiştir.

Ülkemizde ev-eksenli çalışanların büyük bir kısmı kadınlardan oluşmaktadır. Bununla beraber ekonomik problemler yaşayan kadın yoksullukla bir çeşit baş etme stratejisi olarak ve aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla ev-eksenli çalışmaktadır. Eğitim düzeylerinin yetersiz olması, çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinin hala kadının sorumluluğunda sayılması gibi daha birçok etken kadına ev-eksenli çalışma dışında kamusal alanda çalışma imkânı vermemektedir (Öztepe, 2012, ss. 92-93). Nitekim kadının ev içerisindeki geleneksel sorumluluklarının başında ev işleri ve çocuk bakımının gelmesi nedeniyle kamusal alandaki ücretli işgücünden uzak kalmaktadır.

**Tablo 5. İşyeri Durumuna Göre İstihdam Edilenler**

Yıl	Kadın		Erkek	
	Ev	Toplam	Ev	Toplam
2014	509	7689	55	18244
2015	497	8059	57	18563
2016	545	8312	66	18893
2017	627	8729	69	19460
2018	646	9018	61	19720

**Kaynak: TÜİK, İşgücü İstatistikleri(2014-2018) bin birey,+15**

TUİK tarafından 2014-2018 yılları arasında yapılan işgücü anketine göre; ülkemizde evde çalışan bireylerin tamamına yakını kadın olduğu ve sayının giderek arttığı görülmektedir. Ev bütçesine katkıda bulunmak isteyen kadın, esnek çalışma koşulları nedeniyle de ev-eksenli çalışma biçimini daha cazip bir seçenek olarak görmektedir.

Türkiye’de ev-eksenli çalışan kadın bir işverene/aracıya bağımlı, sipariş usulü ya da kendi hesabına bağımsız olarak çalışabilmektedir. Toplumun belirlediği rol ve görevler çerçevesinde kadının ev-eksenli çalışması teşvik edilmekte, diğer yandan piyasa ve üretim ilişkileri de onları evde ve düşük maliyetle çalıştırmakla rekabeti güçlendirme amacı taşımaktadır (Atılğan, 2007, s. 137). Nitekim işverene bağımlı olarak ev-eksenli çalışan kadın, emeğinin görünmezliği ve buna bağlı kayıt dışı olarak çalışması nedeniyle işverenin kârı da ciddi oranda artmaktadır.

#### **2.4.3. Ev-Eksenli Çalışmanın Sorunları**

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de bağımsız olarak ev-eksenli çalışanların hukuki durumuna ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Öte yandan ev-eksenli çalışanların istihdam statüleri belirsiz olmakla birlikte; gelirleri düzensiz ve düşük ücretlidir. Örneğin; bağımlı olarak ev-eksenli çalışan kadın, işverenin istediği zaman ve istediği sayıda ürün hazırlamakta, buna bağlı olarak ürün başına elde ettiği kazanç düşük ve düzensiz olmaktadır. Bağımsız olarak ev-eksenli çalışan kadının elde ettiği gelir ise; müşterinin talebine göre ürünlerinin satış âdeti kadardır, yani elde edilen gelir değişkenlik göstermektedir.

Ev-eksenli çalışanların kayıt dışı düzende yer alması sorunların başında gelmektedir. Çeşitli nedenler sebebiyle formel düzen çalışma yaşantısı dışında kalan kadın, ev-eksenli çalışma gibi kayıt dışı işlere yönelmiştir. Ev-eksenli çalışma biçimine ilişkin tanımın net olmaması, çalışanın statüsünün belirsiz olması gibi nedenler, yapılan işin görünmez olmasına yol açmaktadır. Ev-eksenli çalışan kadının herhangi bir işverene bağımlı ya da kendi hesabına bağımsız olarak çalışıyor olması, çalışma alanının ev olması, yapılan işin kime yapıldığına dair net bir bilginin olmaması, herhangi bir sorunla karşılaşıldığında soruna ilişkin muhatabın olmaması ve en önemlisi bağımsız ev-eksenli çalışana ilişkin yasal düzenlemenin olmaması gibi nedenler ev-eksenli çalışmanın niteliksizleşmesine neden olmaktadır.

İşverenin maliyetlerinin düşürülmesi amacıyla bağımlı olarak ev-eksenli çalışan kadını sosyal haklarından mahrum bırakarak kâr oranını artırmaktadır. Diğer bir deyişle; büyük ölçekli şirketler üretimlerini küçük ölçekli şirketlere ihale etmekte, küçük ölçekli şirketler ise işleri parça başı olarak çalışma alanı ev olan kadınlara vermektedir. Başka bir deyişle kadınlar esas olarak büyük şirketler adına çalışmaktadır; ancak ihale zincirinin katmanları, ev-eksenli çalışan kadınlardan herhangi bir işvereni sorumlu tutmayı engellemektedir (Atasü-Topçuoğlu, 2009, s. 94). Bu durumda da ev-eksenli çalışan kadın ve emeğini belirsizleştirip, görünmez kılarak büyük şirketlerin kadının kayıt dışı çalışması üzerinden kâr elde etmesine olanak sağlamıştır (Atasü-Topçuoğlu, 2009, s. 96). İşverenlerin ev-eksenli çalışan kadını ilgili kurumlara bildirmemesi, haklarının görünmez olmasına neden olmaktadır.

Ev-eksenli çalışan birçok kadının sosyal güvencesi olmaksızın çalışması sağlık ve diğer konularda eşine veya babasına bağlı kalmaları noktasında sorun teşkil etmekte; dolayısıyla bu durum toplumun cinsiyetler arası güç ilişkilerini de pekiştirmektedir (Erdut, 2011, s. 58). Ev-eksenli çalışan kadın sosyal güvenlik hakkına ancak isteğe bağlı prim ödeyerek sahip olabilmektedir. Öte yandan ev-eksenli çalışan kadın sosyal güvenlik haklarından yoksun olmanın yanında, uzun süreli ve olumsuz şartlarda çalışması çeşitli sağlık problemleri yaşamasına neden olmakta; sosyal güvencelerinin olmaması nedeniyle de herhangi bir iş güvenliği ve sağlığı yönünden koruma altında alınamamaktadırlar.

Üretimin, hane içinde gerçekleştirilmesi ve kadının gündelik yaşamının bir devamıymış gibi değerlendirilmesi sebebiyle sosyal çevre tarafından kadının üretimi ‘iş’ olarak görülmemektedir. Böylelikle evde çalışmanın güçlendirici etkisi, kadınlara bağımsızlık ve görünürlük sağlayan diğer çalışma biçimlerinden daha sınırlı olmaktadır (Aktaş, 2013; Erdut, 2011). Nitekim ev-eksenli çalışan kadının statüsü ücretsiz aile çalışanına daha yakın olması nedeniyle kadın emeğinin görünmezliğini de pekişmektedir.

Kadınlara ev-eksenli üretime katılım biçimleri ve nedenleri, yani toplumsal cinsiyet ilişkileri ile yakından ilgili olması nedeniyle; ev-eksenli çalışma sonucu elde ettiği kazanç “pazar parası” olarak görülmekte ve yapılan iş değersizleştirilmektedir (Atılğan, 2007, s. 138). Diğer yandan ev-eksenli çalışan bireylerin tamamına yakınının kadın olması nedeniyle ev-eksenli çalışma “kadın işi” olarak



algılanmaktadır. Başka bir deyişle ev-eksenli çalışma, geleneksel rollerin de etkisiyle kadına atfedilip, kadınla özdeşleşen meslek olarak gelecek nesillere aktarılmaktadır. Nitekim bu durum ataerkil düzen içerisinde geleneksel rollerin yeniden üretilmesine ve toplumsal yapı içerisinde kadının ikincilliğinin pekişmesine neden olmaktadır.

Ev-eksenli çalışan kadın; evinde üretim yapması sebebiyle vaktinin çoğunu evinde geçirmek zorundadır. Bu durum kadını tamamen eve bağımlı hale getirmekte ve kadını çoğu zaman sosyal yaşam alanlarından uzakta tutmakta dolayısıyla kadın “sosyal hayattan dışlanma” sorunu ile karşı karşıya gelmektedir (Aktaş, 2013). Nitekim zamanını ev-eksenli faaliyet üretmeye ayıran kadın; komşu, akraba gibi iletişimde bulunduğu sosyal çevresinden uzaklaşmaktadır.

### 3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ

Günümüzdeki toplumların yapısı nedeniyle kadının çalışma yaşantısına katılımı sınırlı olmaktadır. Teorik altyapıda da görüldüğü üzere toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü ve roller sebebiyle kadının işgücüne katılım oranı oldukça düşük olduğu görülmektedir. Ekonomik problemler yaşayan ve çeşitli nedenlerle formel sektörde iş imkânı bulamayan kadın enformel iş arayışında olmuştur. Enformel iş kapsamında olan ev-eksenli çalışma ise kadının en çok tercih ettiği çalışma biçimi olmaktadır. Dünyada ve ülkemizde ev-eksenli çalışan kadın sayısı artmakta bu bağlamda ev-eksenli çalışma ve bu çalışma biçimini benimseyen kadına ilişkin sorular karşımıza çıkmaktadır. Nitekim bu çalışmada hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan kadın ve onların toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin düşüncelerini irdelemeyi amaçlamaktadır.

Hanımeli pazarı; kadının evinde ürettiği ürünlerden gelir elde edebilmesini sağlayabilmek, girişimciliğini desteklemek amacıyla ilçe belediyelerinin kurduğu genelde üstü kapalı pazar alanından oluşmaktadır. Bu pazarlar haftanın belli günleri, belli bir alanda halk hizmetine açılmakta ve halk tarafından oldukça talep görmektedir. Hanımeli pazarları; kadınlar tarafından yapılan el emeği göz nuru geleneksel el sanatlarının yanı sıra el yapımı gıda ürünlerinin sergilendiği genelde yan yana kurulmuş tezgâhlardan oluşmaktadır.

Bu doğrultuda araştırmanın amacına ilişkin hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan kadınlarla görüşme gerçekleştirilmiş ve ev-eksenli çalışan kadına; “ *ev-eksenli çalışma biçimini tercih etme nedeni, hanımeli pazarında ev-eksenli çalışma nedeni, kendisini çalışan bir birey olarak görüp- görmeme durumu, çalışma hayatının kendi ve sosyal çevresi üzerindeki etkileri, çalışmanın özel alandaki sorumluluklarını etkileyip- etkilememe durumu ile bu sorumlulukları aile içerisindeki bireyler ile paylaşım- paylaşmama durumu, aile içerisindeki bireylerin kadının çalışmasına bakış açısı, çalışmanın kadının sosyal yaşamla olan bağını ne yönde etkilediği, kadının kendisine tanımladığı değer ve yaşadığı sorunlar gibi*” sorular yöneltilerek, ev-eksenli çalışan kadının geleneksel rol ve değerlere ilişkin

düşünceleri ve bu düşüncelerin gündelik yaşamda pratiğe ne kadar yansıdığını anlamaya yönelik sorguyu içermektedir.

Bu çalışma sonucunda elde edilen bilgiler doğrultusunda ev-eksenli çalışan kadının çalışmadan önce ve sonraki düşüncelerine ilişkin karşılaştırma yapılarak toplumsal cinsiyet algısına yönelik değerlendirme yapılmıştır. Konuya ilişkin literatür okumaları yapılarak görüşme soruları hazırlanmıştır. Hazırlanan sorular katılımcılara yöneltilerek yarı yapılandırılmış gözlem ve görüşme tekniği ile konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ev-eksenli çalışıp ürünlerini hanımeli pazarında sergileyen kadınların ürettikleri fotoğraflanmış ve bunlar bulgular bölümünde yer verilmiştir.

### **3.1. Araştırmanın Modeli**

Bu araştırma, fenomenolojik bir yaklaşım çerçevesinde ele alınmış ve yarı yapılandırılmış gözlem, görüşme tekniği kullanılarak veriler toplanmıştır. Elde edilen veriler, teorik alt yapıya ilişkin içerik de göz önünde bulundurularak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Araştırmanın teorik kısmını oluşturan kuramsal çerçeve; toplumsal cinsiyet, kadın ve ev-eksenli çalışma üzerine oluşturulmuş literatüre dayanmaktadır.

### **3.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi**

Literatür taraması ve saha çalışması olmak üzere iki aşamada gerçekleştirilen bu araştırmanın evrenini; özel alanda yapılan faaliyetlerini hanımeli pazarında tezgâhta sergileyen kadınlar oluşturmaktadır. Araştırma kapsamı Balıkesir İlinin Altieylül ilçesinde bulunan Bahçelievler Hanımeli Pazarı ve Karesi ilçesinde bulunan Karizma Pazarı ile sınırlandırılmıştır.

Araştırmada maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu örnekleme amaç genelleme yaratmak değil, çeşitlilik gösteren durumlar arasında ortak özellik ya da benzerliklerin var olduğunu bulmaktır. Bu bağlamda literatüre ilişkin araştırma ve okumalar yapıldıktan sonra konuya ilişkin soru formları hazırlanarak görüşmeler; 18.06.2018-18.08.2018 tarihleri arasında yapılmıştır. Araştırma amacına uygun bir şekilde Balıkesir'in Altieylül ve Karesi ilçelerinde bulunan hanımeli pazarında (Bahçelievler ve Karizma Pazarı) haftanın pazartesi ve çarşamba günleri ev-eksenli çalışmalarını (geleneksel el sanatları- dantel, oya, örgü gibi el işi ürünler ile yöresel

yemek& hamur işleri- gözleme, dolma, keşkek, makarna gibi gıda ürünleri) sergileyen 30 kadın ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

### **3.3. Araştırma Tekniği ve Uygulama**

Araştırmanın amacı doğrultusunda Bahçelievler Hanımeli Pazarı ve Karizma Pazarına farklı tarihlerde gidilerek bölgenin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel durumu, ev-eksenli çalışan kadın ve hanımeli pazarlarına gelen müşteri profili hakkında ön bilgiler toplanmıştır.

Çalışma fenomenolojik yaklaşımla ele alınmış olup Altıeylül ve Karesi ilçelerinde bulunan iki hanımeli pazarı ile sınırlandırılmış, yarı-yapılandırılmış gözlem ve görüşme tekniği ile veriler toplanmıştır. Altıeylül ve Karesi ilçelerindeki bu iki farklı hanımeli pazarına farklı gün ve zamanlarda gidilerek gözlem yapılmıştır. Gözlemlerden elde edilen bilgiler dâhilinde yarı yapılandırılmış soru formu hazırlanmış; literatürde yer alan bilgilerde göz önünde bulundurularak son şekli verilmiştir. Hazırlanan görüşme formu ile belirtilen hanımeli pazarında bulunan 30 kadınla detaylı olarak görüşme gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada şekillenen görüşme formunda bulunan sorular iki bölüm şeklinde hazırlanmış olup; birinci bölümde katılımcıların demografik bilgilerine yönelik sorulara yer verilmiştir. İkinci bölümde ise kadınların ev-eksenli çalışma biçimini tercih etme nedenleri, hanımeli pazarında çalışma nedenleri, çalışma yaşamın kadınlar üzerindeki psiko-sosyal açıdan olumlu/olumsuz etkileri, kendilerini çalışan olarak görüp-görmedikleri, çalışma öncesi ve sonrasında kadınlarda oluşan toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin düşüncelerini öğrenmeye yönelik birçok soru ev-eksenli çalışan kadına birebir ve yüz yüze sorulmuştur.

Kadınların verdiği farklı cevaplar üzerine konu hakkında ek sorular sorularak araştırmanın kapsamı genişletilmiştir. Görüşme esnasında katılımcıların çoğu ses kayıt cihazı ile görüşme yapmak istememişlerdir. Bu sebeple sadece 10 görüşme kayıt altına alınmış, geri kalan görüşmeler not alınarak kayda geçirilmiştir.

Bireyin istatistiklerle/sayısal verilerle açıklanamayan durumlarda nitel araştırma yöntemi benimsenmelidir (Creswell, 2013, s. 48). Çalışmamızda kullanılan nitel araştırma; içerisinde bulunulan çevrede sosyal olguları anlamaya, araştırmaya

yönelik bir yaklaşımdır (Yıldırım, 1999, s. 10). Dolayısıyla insanların davranışlarını anlama yorumlama açısından önemli katkılar sağlamaktadır. Elde edilen veriler, bireylerin gündelik yaşamda ortaya koydukları görüş, düşünce ve davranış pratiklerini anlamlandırmada detaylı olarak bilgi edinmemizi sağlamaktadır.

Nitel araştırma yöntemlerinden de faydalanarak yapılan çalışma; araştırılan konuyu ilgili kişilerin bakış açısından görme ve bu bakış açısını oluşturan sosyal yapı ve süreci ortaya koyma gibi avantajları vardır (Yıldırım, 1999, s. 10). Nitel araştırma çerçevesinde yapılan çalışmalarda her bireye yöneltilen sorular karşısında alınan öznel cevaplarla farklı bilgiler elde edinebilme olanağı araştırmaya yön vermektedir. Nitekim araştırmanın konusu itibariyle sübjektif ifadelerin yer alması da nitel araştırmayı tercih edilmesinde önemli kılabilir. Dolayısıyla çalışmamızın konusunun da sosyal içerikle ilgili olması açısından tutarlıdır.

Nitel araştırma desenlerinden fenomenoloji olguları anlamlandırmaya odaklanmaktadır. “Olgular yaşadığımız dünyada olaylar, deneyimler, algılar, yönelimler, kavramlar ve durumlar gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkabilmektedir” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 78). Sosyal olgular ise zaman içerisinde şekil değiştirir, durağan değildir. Fenomenoloji de en sık kullanılan yöntemlerden gözlem ve görüşme ise sosyal olguların göreceliğini, anlık değişimlerini yakalamaya, anlamaya yöneliktir (Yıldırım, 1999, s.11). Dolayısıyla nitel araştırma yöntemleri kullanılarak bireylerin konuya ilişkin bakış açıları ve ardındaki nedenler anlamaya çalışılarak elde edilen verilerin yorumlanması amaçlanmaktadır.

### **3.4. Verilerin Toplama Süreci**

Çalışma 2018 yılında hanimeli pazarında evlerinde ürettikleri ürünlerini sergileyen ev-eksenli çalışan kadınlarla yapılan mülakat sonucu elde edilen verilerden oluşmaktadır. Araştırmanın saha aşaması 2018 yılının Haziran-Ağustos ayları içerisinde gerçekleştirilmiştir.

2019 yılı Ocak ayı içerisinde uygulama aşaması gerçekleştirilen araştırmadan elde edilen veriler, çözümlenmeleri yapıldıktan sonra nitel araştırma yöntemine uygun olarak ele alınmıştır. Çalışmada görüşme esnasında toplanan verilerin özgün içeriğine sadık kalınarak kadınların cevaplarından doğrudan alıntılar yapılmıştır.

### **3.5. Verilerin Analizi**

Araştırmada, katılımcılarla yapılan görüşmelerde kayıt altına alınan veriler, bulgular kısmında doğrudan alıntı ile yansıtılarak fenomenolojik bakış açısıyla yorumlanmıştır. Çalışmamızda bulgulara ilişkin değerlendirmeler yapılırken kadının çalışma algısı, ev-eksenli çalışmaya bakış açısı, ev-eksenli çalışma nedenleri, yaşadığı sorunları ile kadının toplumsal cinsiyete bakış açısı çerçevesinde ele alınarak bulgular kısmına aktarılmıştır. Ayrıca bulgular bölümünde kadınların ev-eksenli faaliyetleri ve sorunlarına yönelik fotoğraflar çekilmiş ve birkaçına yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise elde edilen bulgular ve literatür göz önünde bulundurulup, konuya ilişkin değerlendirme yapılarak çalışma sonlandırılmıştır.

## 4. BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan kadınlar ile görüşme yapılmış, görüşmelerden elde edilen veriler doğrudan alıntı ile yansıtılarak konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Bu doğrultuda öncelikle örneklem grubunun yapısı hakkında bilgi edinmek amacıyla katılımcıların demografik bilgilerine yer verilmiş, elde edilen verilerden sonra katılımcılara görüşme formunda bulunan sorular yöneltilerek konuya ilişkin detaylı bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

### 4.1. Demografik Bilgiler

Araştırma kapsamına tesadüfi olarak seçilip görüşmeye dâhil edilen hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan kadınların yaş, eğitim, medeni durum, aylık gelir, sosyal güvence gibi temel bilgiler hakkında veri edinilmeye çalışılmıştır.

Görüşme gerçekleştirilen katılımcıların büyük bir çoğunluğunun yaş durumunun 55 yaş ve üst yaş grubunda olup; evli olan kadın sayısının bekâr olan kadın sayısından fazla olduğu gözleminde bulunulmuştur. Öte yandan ev-eksenli çalışan kadınların büyük bir kısmının eğitim düzeyinin ilköğretim olduğu ve katılımcıların hane içine giren aylık gelirinin, asgari ücretten fazla olan sayısının yüksek olduğu görülmüştür.

Demografik veriler doğrultusunda katılımcıların yaş durumu arttıkça ev-eksenli çalışmayı tercih eden kadın sayısında da artış olduğu gözleminde bulunulmuştur. Nitekim özel alandaki rol ve sorumlulukları büyük oranda azalmış olan kadınların ev-eksenli çalışma biçimini benimsediği sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan bakmakla yükümlü olduğu bir birey olmayan ya da çocuğu olup çeşitli nedenlerle haneden ayrılan (evlilik, eğitim gibi) ve bu nedenle sorumluluğu büyük oranda azalan kadın çeşitli nedenlerle (hane bütçesini katkı sağlamak, sosyalleşebilmek gibi) ev eksenli çalışma biçimini benimsemiştir.

## 4.2. Ev Eksenli Üretim Yapan Kadınlar: Hanımeli Pazarı

Literatürde de belirtildiği üzere dünyada ve ülkemizde de artış yaşadığı gözlemlenen ev-eksenli çalışma özellikle kadın tarafından benimsenmiştir. Ev içerisinde gerçekleştirilen faaliyetlerden gelir elde edilebilmek, sosyalleşebilmek, zamanı kaliteli değerlendirmek ve bunun gibi birçok amacı olan kadın hanımeli pazarında sergi açmayı tercih etmektedir. Hanımeli pazarları ev-eksenli çalışan kadınların girişimciliğini desteklemek amacıyla yerel yönetim tarafından desteklenen üstü kapalı pazar alanlarından oluşmaktadır. Bu pazarlar haftanın belli günlerinde belli alanlarda halk hizmetine açılmaktadır. Günümüzde el emeği ürünler önemsenip, tercih edildiğinden hanımeli pazarlarına olan ilgi oldukça fazla olmaktadır.

Hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan kadınların faaliyette bulunduğu; geleneksel el sanatlarından oya, dantel, havlu kenarı, yazma, bebek patiği, yelek gibi birçok el emeği göz nuru el işi ürünler ile gözleme, pasta börek gibi hamur işi ürünler ile sarma, keşkek gibi yöresel yemek ve kuru gıda ürünlerinin sergide yer aldığı gözleminde bulunulmuştur.

### 4.2.1. Ev-Eksenli Çalışma Biçimini Tercih Etme Nedenleri

Ev-eksenli çalışma; üretimin evde olması, esnek çalışma koşullarına sahip olması gibi nedenlerden dolayı tercih edilen bir çalışma biçimidir. Nitekim özellikle özel alanda rol ve sorumlulukları ön planda olan aynı zamanda aile gelirine katkıda bulunmak isteyen ev-eksenli çalışan kadın sayısı günden güne artmaktadır. Ev-eksenli çalışma biçimini tercih eden kadınların sebepleri farklı olmakla birlikte sağlık problemleri ve ekonomik koşulların tercih etmesinde büyük etken olduğunu ifade eden Ş.İ. Hanım şunları dile getirmiştir:

*“...sağlık sorunun var ayağımdan rahatsızım, 10 kez ameliyat geçirdim seneler önce 15 sene önce bir kaza yüzünden. Bir de kendi ürettiklerimi satmak istedim. Eşimden ayrılınca gelir elde etmem lazımdı, o zaman babamın maaşı yoktu, babam daha yeni vefat etti 3 sene oldu. 2 senedir babamın maaşını alabiliyorum. Onu da Edremit'te yaşayan kızıma gönderiyorum o da ayrı eşinden 1 oğlu var. Çalışmıyor. 2 ev geçindiriyorum yani. Herhangi bir patrondan bağımsız kendi hür irademle, beni bu ayakla kim çalıştırırdı ki? Daha ayakta duramıyorum...” (Görüşmeci 17, 60 yaş, bekar).*



Ev- eksenli çalışma biçimini esnek çalışma koşulları içerisinde olması ve herhangi bir eğitim ya da meslek sahibi olma zorunluluğunun olmamasına vurguda bulunan A.D. Hanım:

*“...evde çalışmayı tercih etmemin en büyük nedeni; evde her işimi yaparken bir de para kazanıyorum, bu şekilde çocuklarıma baktım, büyüttüm. Ne güzel değil mi? E bu olmasa ne yapardım bilmiyorum. Nasıl bir işte çalışırdım? Herhangi bir eğitim yok, meslek yok...”(Görüşmeci 2, 53 yaş, evli).*

Eşi ve/veya ailesi tarafından çeşitli nedenlerle çalışma hayatına katılmasına engel olunan ve sonrasında ev- eksenli çalışma biçimini tercih eden T.İ ve S.T Hanım şunları dile getirmişlerdir:

*“...eşim benim çalışmamı istemiyordu. Eskiden şöyle bir düşünce vardı. Kadın kalabalık ortamlarda çalışırsa gözleri açılır, başka erkeklerle düşer kalkar diye yani güven yoktu kadınlara, kadın evde oturur, çocuk bakar, temizlik yapar. Başka bir şey yok sonra iki kızım büyüdü, masraflar çoğaldı. Gelir yetmemeye başladı ben bu arada dikiş yapıp evden satmaya başladım...”(Görüşmeci 18, 53 yaş, evli).*

*“...eşimin ailesiyle beraber yaşadığım için pek mümkün olmadı, çalışmayı her daim çok sevdim. Fakat işte erken yaşta evlenince yapacak bir şeyim yoktu. Kayınpederim çalışmamı istemedi sonra kayınpederim vefat ettikten sonra eşim dışarıda çalışmamı istemedi bu yaştan sonra yapabileceğim ne vardı diye düşündüm ve patik/yelek, havlu kenarı falan yapmamla başlamamla süreç başladı işte...” (Görüşmeci 6, 48 yaş, evli).*

Katılımcıların cevapları incelendiğinde; Aile içerisindeki erkek bireylerin kadının çalışma hayatına katılımı konusunda olumsuz tutum içerisinde olması, toplumun kadın için tanımladığı sosyal yargılar, kadının yaş, eğitim, sağlık gibi durumları ile ev-eksenli çalışma şeklinin esnek çalışma koşullarına sahip olması gibi nedenler kadının ev-eksenli çalışma biçimini tercih etmesinde etkili olmuştur. Diğer yandan kadının formal sektörün isteği yapısal niteliklere (sağlık, yaş, eğitim gibi ölçütler) sahip olmaması nedeniyle istihdam edilememesi, kadını enformel iş arayışına yönlendirmektedir.

Öte yandan toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü nedeniyle kadının sorumluluklarını (ev işleri ve çocuk bakımı gibi) gerçekleştirmesi yönündeki algının hâkim olması, mevcut toplumsal düzende kadının erkeğe göre ikincil konumda olması, kadına olan güvensizlik ve ailedeki erkek birey sözünün geçerliliğinin kadından fazla olması gibi nedenler ekonomik problemler yaşayan ve aile bütçesine katkı sağlamak isteyen kadını ev-eksenli çalışmaya yönlendirmiştir. Aynı zamanda ev-eksenli çalışma; herhangi bir eğitim düzeyine ve/veya meslek sahibi olma zorunluluğu şartının olmaması, esnek çalışma koşulları içerisinde olması gibi nedenler gelir elde etmek isteyen kadının tercih ettiği çalışma şekli olmuştur.

#### 4.2.2. Hanımeli Pazarını Tercih Etme Nedenleri

Ev- eksenli üretim gerçekleştiren ve ürünlerini hanımeli pazarında sergilemeyi tercih eden kadınların, çalışma nedenleri çeşitlilik göstermektedir. Nitekim yapılan görüşmelerde; kimi kadın sosyalleşip, kendisini psikolojik olarak daha iyi hissedebilmek, kimi kadın da daha çok gelir elde edebilmek gibi amaçlarla hanımeli pazarında çalışmayı tercih etmektedir.

Yapılan görüşme ve gözlemlerde; katılımcı cevaplarının yaş, eğitim, medeni durum ve gelir durumu gibi demografik özellikler ile şekillendiği gözlemlenmiştir. Örneğin; yaş ortalaması büyük bazı katılımcılar daha çok sosyalleşebilmek amacıyla hanımeli pazarında çalışmayı tercih etmekten yaş ortalaması daha küçük olan katılımcılar daha çok gelir elde edebilmek amacıyla ev-eksenli çalışma biçimi benimseyip ürünlerini hanımeli pazarında sergilemeyi tercih etmektedir.

Katılımcılardan biri daha çok gelir elde edebilmek amacıyla hanımeli pazarında çalışmayı tercih ettiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

*“...13 yıl önce maddi sebepler nedeniyle gelmeye başladım. Hali hazırda evden zaten çalışıp eşime destek oluyordum. Dikiş makinemde dikip, komşuya komşunun tanıdığına satış yapıyordum ama çevre azdı buraya geldikten sonra çoğaldı. işimi beğenenler tanıdıklarını alıp geliyor. Daha çok para kazanabiliyorum...”(Görüşmeci 18, 53 yaş, evli).*



**Fotoğraf 1. Hanımeli Pazarından Görüntü.**

Ev-eksenli çalışmaya hanımeli pazarında başladığını söyleyen başka bir katılımcı şu cümlelere yer vermiştir:

“...maddi sıkıntı sebebiyle 39 yaşında hanımeline gelmeye başladım şu an 53 yaşındayım. Burada kazandığımla çocuklarımı dersane parasını ödedim. Okuttum. Borçlarımızı ödedim. Birçok iş başardım. Hayat kalitemi artırabilmek için çalışıyorum...”(Görüşmeci 2, 53 yaş, evli).

Kadınlarla yapılan görüşmeler ve elde edilen veriler ışığında katılımcıların hanımeli pazarında çalışmayı tercih etmelerinin başlıca sebebinin ekonomik problemlerden kaynaklandığı görülmüştür. Maddi odaklı problemlerin yanı sıra kadınların hanımeli pazarında çalışmayı tercih etmesinin nedeni olarak hanımeli pazarını “güvenli” bir alan olarak değerlendirmelerinin etkili olduğu görülmüştür. Örneğin:

“...eşim bir dönem işsiz kaldı, maddi olarak sıkıntı yaşamaya başlayınca komşumun ön ayak olmasıyla hanımeline başladım Çalışanların hepsinin kadın olması buraya gelme sebebim. İnsan kendini kadın kadına daha güvende ve rahat hissediyor. Yani burada rahatça davranabiliyorum, mesela çekinmiyorum...” (Görüşmeci 12, 47 yaş, evli).

“...daha önce çalıştığım yerde nöbetleşe çalışmak zorunda olduğum için çok zordu. Sabaha kadar bekliyordum, alkol alanı, sarhoşu, uğursuzu geliyordu. Burası her yere nazaran güvenilir buluyorum. Bir sıkıntı olduğunda da zaten zabıtaları görüyorsunuz geliyorlar...”(Görüşmeci 3, 57 yaş, bekar).

Diğer yandan herhangi bir iş yeri ve işverenden bağımsız olması nedeniyle hanımeli pazarında ev- eksenli çalışmayı tercih ettiğini belirten katılımcıların da olduğu görülmüştür. Konu hakkında bazı katılımcıların ifadeleri şu şekildedir:

“...emir altında çalışmayı sevmiyorum, özgürüm, kendi işimin kendi patronu olmak istedim. Bu yaştan sonra çalışmak için başkasının emrine girmek istemedim. Ben eşimden bile emir almadım, almıyorum. Buraya gelip, yaptığım emeğin satışını yapıyorum. Patron da benim çalışanda...” (Görüşmeci 29, 49 yaş, evli).

“...daha önce patronluk yaptığım için bir yere gidip işçi olarak çalışmadım. Belki daha önce başka yerde çalışsaydım olurdu ama bu yaşta da istemedim. Hep kendim bir şeyler yapmaya alıştım. Burada herhangi bir işverenim yok, afra tafra yapanım bireysel, kimseye bağlı kalmaksızın çalışıyorum...” (Görüşmeci 22, 52 yaş, bekar).

Bazı katılımcılar ise diğer kadınlarla sosyal etkileşim içerisinde olmak ve kaliteli vakit geçirebilmek amacıyla hanımeli pazarında çalışmayı tercih edildiği belirtmiştir. Konu hakkında bir katılımcı şöyle söylemiştir:

“...Çocuklar büyüdüktan sonra evde çok sıkıldım, depresyona girdim, psikiyatrik ilaçlar kullanmaya başladım sonrasında ne yapabilirim diye düşünürken komşumun önayak olmasıyla buraya geldim, hanımeline çalışmayı tercih ettim neden sosyalleşebilmek için. Ruhun düzeldi çünkü insanlarla sürekli diyalog halindesin, aktif, faal çalışıyorsun, ortam çok güzel, evde oturmakta hem el işi üretiyorum hem para kazanıyorum. İlaçları da bıraktım çok mutluyum...”( Görüşmeci 27, 61 yaş, evli).

Bir başka katılımcı ise şunları ifade etmiştir:

*“...yeri geliyor kız kardeşime anlatmadığım benim için özel sorunlarımı yanımda çalışan arkadaşına anlatıyorum Burada konuşuyor, dertleşiyoruz. Kafa dağıtabiliyorum, Stres atmak için geliyorum. Evde olduğun zaman bir sürü şeyi kafaya takıyorsun, çocuk-çocuk iş-güç, buraya gelince evi hiç düşünmüyorsun, rahatlıyorsun...”(Görüşmeci 10, 58 yaş, evli).*

Evde üretilen ürünlerin hanımeli pazarında satışa sunulmasının daha çok insana ulaşılabilirlik konusunda bir avantaj sağladığı ve öte yandan vergi gibi herhangi bir artı giderin olmaması nedeniyle elde edilen gelirin de arttığı söylenebilmektedir. Örneğin bir katılımcı şöyle aktarır:

*“ ...burada daha çok insana ulaşma şansımız var ev ile sınırlı değil, mesela yaptığını beğenen kişi haftaya yine geliyor yanında arkadaşını tanıdığını getiriyor. Masa ve sandalye ücreti dışında buraya gelmek için başka bir şey falan da ödemiyoruz. Eee sattığımız şeyden daha çok kazanıyoruz böylelikle...” (Görüşmeci 18, 53 yaş, evli).*

Tüm cevaplar irdelendiğinde; başta ekonomik nedenler olmak üzere kadınların birbiri ile iletişim içerisinde olarak aralarında sosyal bağın oluşması, bulunan alanın hemcinslerinden oluşması nedeniyle kadının kendini daha rahat ve güvende hissetmesi gibi nedenler birçok kadının hanımeli pazarında çalışmayı tercih etmesinde etken olmaktadır.

Öte yandan ev içerisindeki rol ve sorumlulukları sebebiyle çalışma yaşantısı içerisinde olamayan kadının zaman içerisinde sorumluluklarının azalıp (çocukların yetişip evden ayrılması gibi); boş vaktin fazlalığı göz önünde bulundurulduğunda kadının vaktini kaliteli değerlendirebilmek, kendisine olan özgüveni arttırmak ve psiko-sosyal olarak daha iyi hissedebilmek amacıyla hanımeli pazarında çalışmayı tercih ettiği sonucuna ulaşılmıştır.

#### **4.2.3.Hanımeli Pazarında Çalışılan Süre- Geçmiş İş Deneyimi**

Yapılan araştırmada katılımcılara hanımeli pazarında ne kadar süre faaliyette bulunulduğu konusu hakkında soru yöneltilmiş olup bu bağlamda çalışma süresinin kadına olan olumlu/olumsuz etkisi hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır.

Katılımcılarla yapılan görüşme doğrultusunda hanımeli pazarında çalışılan süre ile elde edilen deneyim arasında doğru bir orantının olduğu, dolayısıyla çalışma süresi uzun olan kadının hanımeli pazarında insanlarla iletişime geçme konusunda daha etkin, özgüveni yüksek ve işine profesyonel bakış açısıyla yaklaştığı

gözleminde bulunulmuştur. Örneğin; konu hakkında katılımcılar şu ifadelere yer vermiştir:

*“...hanımeli pazarı açıldı 2. Haftasında buradaydım. Yaklaşık 14-15 yıl oluyor. Bu süreçte kendimi geliştirdim, sosyalleştim. Müşteri sayım arttı, satışlarım arttı. Her hafta alışveriş yapan belli başlı müşterim var Başta eşim şaşırıyor. Ondan fazla kazanıyorum şimdi. İsteğe dayalı sigortamı da ödüyorum, 58 yaşıma geldiğimde emekli olmak istiyorum...” (Görüşmeci 2, 53 yaş, evli).*

*“...2006 yılından beri çalışıyorum. İlk geldiğimde utana sıkıla geliyordum. Şimdi ise göğsümü gere gere çantamı yaptığım örgülerle doldurup geliyor, akşam sonunda da sergimi boşaltıp, cüzdanımı doldurup gidiyorum. Kendime güveniyorum, ürünlerimin arkasındayım. Zamanla elimin işi de hızlandı. İlk yıllar yavaş yavaş yapardım. Belli müşterim de var her geçen gün daha artıyor...” (Görüşmeci 11, 52 yaş, evli)*

*“...hanımeline başlayalı 10 seneyi geçmiştir. Başlarda bebek patiği ile başladım yıllar geçtikçe işte gördüğün yelek, lif, çocuk kıyafetleri, bir sürü örgü çeşidi ile sergimi doldurdum. Ee tabi çeşit arttıkça müşteri de artıyor bunu zamanla anladım. Şimdi daha ne yapabilirim diye de düşünüyorum...” (Görüşmeci 6, 48 yaş, evli).*

Elde edilen veriler doğrultusunda hanımeli pazarında çalışılan süre arttıkça ürün çeşidi, yapılan işin hızı, satış miktarı gibi değişkenlerin de arttığı, bununla birlikte edinilen tecrübe ile birlikte kadının kendisine olan güven ve iletişim kapasitesinin aynı oranda artıp yapılan işe daha profesyonel olarak yaklaşıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Öte yandan ev- eksenli çalışan katılımcılara daha önce edinilen iş deneyiminin şimdiki çalışmasına olumlu ya da olumsuz etkisi hakkında soru yöneltilmiş ve hanımeli pazarından önce çalışma yaşantısı içinde olan kadın sayısının oldukça düşük olduğu belirlenmiştir.

Hanımeli pazarında çalışmadan önce çalışma deneyimi olan katılımcılardan ikisi şu ifadelere yer vermiştir:

*“...daha önce kafem vardı; fakat ikinci evliliğimde eşim evimle meşgul olayım diye kapatmamı istedi. Ben de o zaman için saygı gösterdim. Bir süre sonra canım sıkıldı evde, bir işe uğraşmam lazımdı. Sonra burada sergi açmaya başladım içli köfte, keşkek vs şimdi gözleme de yapmaya başladım. Daha nasıl genişletebilirim diye düşünüyorum. Bir zamanlar kafem de olduğu için biliyorum. Burada gelen müşterinin talebi de benim için önemli o yüzden soruyorum mesela nasıl buldunuz. Mesela ne olsa hoşunuza giderdi diye? Herkesin damak lezzeti farklı ama olabildiğince ortak bir Tat bulmaya çalışıyorum. Daha buraya bu sene başladım ama Bunlara önem verdikçe müşteri sayım da artmaya başladı...” (Görüşmeci 23, 47 yaş, evli).*

*“...buradan önce ekmeğimi kazanmak için birçok iş yaptım. Sürekli girişimci olarak çalıştım, güzellik uzmanlığı da yaptım, konfeksiyon malzemeleri de sattım. Sonra yoruldum, bacağımla ilgili sorunlar çıktı. Bir sürü ameliyat oldum. O yüzden çalışmadım ama evde de duramadım. Ne yapsam ne yapsam kendimi burada buldum yine kendi yaptıklarımla para kazanıyorum. Müşterinin ne isteği önemli çok kısa zamanda da kendime devamlı gelecek müşteri de kazandırdım. Tabii daha önce çalışmamın da ekmeğini yiyorum. Buraya yıllardır gelen arkadaşlar bizden daha girişkensen, daha iyi satış yapıyorsun diyorlar...” (Görüşmeci 17, 60 yaş, bekar).*

Katılımcılarla yapılan görüşme ve gözlemlerde; hanımeli pazarından önce çalışma geçmişi olan kadınların çalışmayla ilgili bilgi ve deneyime sahip olmaları nedeniyle daha önce çalışma yaşantısı içerisinde olmayıp hanımeli pazarında ev-eksenli olarak çalışan kadınlara göre kısa zamanda çalışmaya adapte oldukları belirlenmiştir. Öyle ki hanımeli pazarında kar elde etmek amacıyla çeşitli yöntemler uyguladıkları dolayısıyla önceden edinilen tecrübeyle beraber kısa vadede gelir miktarını arttırdıkları sonucuna ulaşılmıştır.

#### 4.2.4. Emeğinin Karşılığını Alabilme Durumu

Katılımcılara hanımeli pazarından elde ettikleri gelirden memnun olup-olmama durumları hakkında soru yöneltilmiş olup; katılımcıların birçoğu elde ettikleri gelirden memnun oldukları ve emeklerinin karşılığını alabildikleri belirtilmiştir. Konu hakkında katılımcılardan bazıları şu ifadelerle yer vermişlerdir:

*“... benim için alınan ürünlerden beğenilmesi ve memnun kalınması önemli. Emeğimin genelde karşılığını alabiliyorum evet ama ev işlerini yaparken, çocuk yetiştirirken de emeğin karşılığını alamıyorsunuz. Yani yaptığınız işin de her zaman karşılığını alamıyorsunuz. Önemli olan çalışmayı sevmek, kendi başına ayakların üzerinde durmak. Helal kazanmak...” (Görüşmeci 12, 47 yaş, evli).*

Kadın hangi statü ya da hangi mesleğe sahip olursa olsun, ev işi kadının sorumlulukları arasında görülmektedir. Öte yandan kadının ev içerisinde gerçekleştirdiği bu emeğin somut bir karşılığının olmaması nedeniyle “*emeğin görünmeyen yüzü*” toplumda kadın açısından cinsiyete dayalı eşitsizliğe de gönderme yapmaktadır (Aktaş, 2013, s.260). Yapılan görüşmede; toplumun belirlediği rol ve sorumlulukları kabullenen kadının evde yapılan ücretsiz emeğin de karşılığının olmadığını belirterek; ev eksenli emeğin maddi olarak karşılığını almanın yanında manevi olarak da karşılığını almanın önemli olduğu vurgulanmıştır.

*“...gemimi döndürüyorum. Ben el işi örgü, havlu kenarı gibi şeyler yapıyorum. Kazandığım zaman aylık 2000 TL alıyorum. Mesela çarşamba günü kurulan karizma pazarından daha çok gelir elde ediyorum. Burada oturan insanların çoğu çalışan oldukları için çeyiz işinden anlamıyorlar. Buradakiler entel el yapımı takı ürünlerine bakıyorlar. Ama karizmadakiler köylü kesim oldukları için daha çok gelir elde edebiliyoruz...” (Görüşmeci 6, 48 yaş, evli).*

Araştırma kapsamında iki farklı ilçede farklı günlerde kurulan hanımeli pazarının iki farklı müşteri profiline hitap etmesi sebebiyle elde edilen gelirin değişebildiği bilgisi edinilmiştir. Emeğinin karşılığını manevi olarak alabilmenin

yanı sıra maddi özgürlüğün de bir güç unsuru olduğunu belirten bazı katılımcılar ise şu sözlere yer vermiştir:

*“...tabii ki beklentimden fazla kazandığım öyle mutlu oluyorum ki. Hayattaki özgürlüğüm kazanabiliyorum. Eşimden bir beklentim olmadan istediğim şeyleri alabiliyorum. Benim bu çantam hiç boş kalmaz Oturmuş bir müşterim var. Allah bereket versin. Sipariş üzerine de çalışıyorum. Müşterilerim beni takdir ediyor...” (Görüşmeci 15, 50 yaş, evli).*

*“...emeğimi karşılığını alabiliyorum elbet. Bazı zamanlar alamadığım da oluyor ama. O zaman da bir moral bozukluğu oluyor hırslanıyorum. Yaptığım şeylerin beğenilerek satılması elbette mutlu ediyor ama para kazanmak ise daha güzel. Eve dolu dolu gidiyorum. Hele baya bir satış yaptıysam o gün eve giderken yürüyüşüm bile değişiyor kendimi rahat ve güvende hissediyorum...” ( Görüşmeci 5,52 yaş, evli).*



**Fotoğraf 2. Hanımeli pazarındaki sergiden görüntü**

Bir başka katılımcı ise şu ifadelerde bulunmuştur:

*“... düğünler yaklaştıkça satış artıyor mesela yaz yaklaştıkça gelinler ve anneleri çeyiz için geliyor. Çember, batık, yelek, havlu alıyorlar. Ama havalar soğuduğunda satış düşüyor. Bazen haftada tek tük satış yapıyorum bazen hiç. Ama bereket versin kazanıyorum...” (Görüşmeci 7, 49 yaş, evli).*

*“...bereket versin. Ama değişiyor tabi bazen bazı hafta çok iyi oluyor bazı hafta ehh ama genel olarak emeğimin karşılığını alabiliyorum hani kış aylarında insanlar daha az geliyor, yazın daha fazla insan geliyor. Yazın insanlar sokakta, daha çok para kazanıyorum. kışın soğuk, hava erken kararıyor. İnsanların iş çıkış saatinde biz gitmiş oluyoruz...” (Görüşmeci 7, 49 yaş, evli).*

Araştırma kapsamında katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen veri doğrultusunda; hanımeli pazarlarında yapılan satış miktarının her hafta farklı olması nedeniyle düzenli bir gelirin olmadığı dolayısıyla kadınların elde ettiği gelirin aylık olarak değiştiği bilgisi alınmıştır. Özellikle bahar ve yaz aylarında çeyiz alışverişinin yoğun olması nedeniyle el işi ürün (dantel, yazma, patik, yelek gibi çeyizlik ürünler) satışı yapan kadınların gelirinin bu mevsimlerde arttığı gözlemlenmiştir.



Bahar ve yaz aylarında yakın çevrede çalışan insanların öğle yemeğini yemek üzere hanımeli pazarını tercih etmektedir. Ayrıca kış aylarında kullanılmak üzere kurutulmuş gıdaların da yaz mevsiminde satış miktarının arttığı bilgisi alınmıştır. Dolayısıyla hamur işi ve geleneksel yöreye özgü yemek yapan kadınların gelirinin de mevsime göre değişkenlik göstermektedir. Nitekim kış mevsimi dışında kalan günlerin uzun olması ve havaların sıcak olması sebebiyle insanların alışveriş yapmak üzere daha çok ev dışına çıktığı göz önünde bulundurulduğunda da hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan kadınların satışları artmaktadır.



**Fotoğraf 3. Hamur İşi, Yöresel Gıda Satışı Yapılan Sergiden Görüntü**

Bununla beraber katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerden; kadınların büyük bir kısmı satış miktarı düzenli olmasa da emeklerinin karşılığını alabildiği ve elde edilen gelirden memnun olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

#### **4.2.5. Hanımeli Pazarında Çalışmanın Sorumluluklar Üzerindeki Etkisi**

Literatürde de belirtildiği üzere toplumun kültürel yapısına göre kadın ve erkek için belirlediği işbölümü gereği ev içerisindeki işlerden( temizlik, yemek, bulaşık, çamaşır, ütü gibi) sorumlu olan cinsiyet genelde kadın olmaktadır. Bu sebeple katılımcılara hanımeli çalışmalarının ev içerisindeki sorumluluklarını etkileyip-etkilememe durumu hakkında sorular yöneltilmiştir

Yapılan görüşmelerde ev-ekseni çalışma biçiminin esnek çalışma koşullarına sahip olması sebebiyle katılımcıların birçoğunun çalışma durumunun ev içerisindeki



sorumlulukları hususunda olumsuz bir durumla karşılaşmadığı bilgisi alınmıştır.

Örneğin bir kadın şunları söylemiştir:

*“...işte en güzel tarafı bu. Hiçbir işimi aksatmadan haftanın 2 günü gelebiliyorum. Diğer günler ise el işlerimi pazara yetiştirip hem de evdeki diğer işlerimi yapıyorum. Evimin düzeni bozulmuyor. Başka bir yerde çalışsam aksar, yani kendimi strese sokarım hiçbir şey yetişmez...”(Görüşmeci 9, 56 yaş, evli).*

Diğer bir katılımcı ise şöyle ifade eder:

*“...hiçbir işim yarım kalmıyor. 1 oda 1 salon evim var zaten. Yemeğimi de temizliğimi de yapıyorum. Zaten evin Her taraftın da kumaş. Gittiğim yere dikiş makinemi de götürüyorum. Ben nereye o oraya...”(Görüşmeci 17, 60 yaş, bekar).*

Diğer yandan çalışma hayatının sorumluluklarını etkilemediği konusunda hem fikir olan kadınların sorumluluklarını gerçekleştiremediği noktada eşlerinin de kendilerine anlayış gösterip; destek olduğunu, sorumluluklarını paylaştığını belirtmişlerdir:

*“...işimi durumuna göre ayarlıyorum. Hiçbir işim aksamıyor 2 kişi olduğumuz için bazen hazır yemek yiyoruz ne olacak. Gerektiğinde eşim her şeyi yapar anlayış gösteriyor ve destek oluyor...”(Görüşmeci 13, 57 yaş evli).*

Bir başka katılımcı ise şu ifadelerde bulunmuştur:

*“...2 gün hanımeline gidiyorum diğer günler hem ev içerisindeki temizliğimi ve diğer işlerimi yapıyorum hem de pazara götüreceğim işlerimi hallediyorum. ne olacak ki hoş yetişemezsem eşim yapar. Sağ olsun destek olur yapar. Yani çalışınca eşim de yardım etmeye başladı ister istemez...”(Görüşmeci 25, 43 yaş, evli).*

Aile bireylerinin kadının sorumluluklarına yeri geldiğinde ortak olup yardımcı olmaya çalıştıkları, bu durumunda kadının ev-eksenli çalışan olmasının da etkili olduğu görülmüştür.

Hanımeli pazarında ev-eksenli çalışmanın evdeki sorumluluklarını olumsuz yönde etkilediği; ancak bu durumu kendisi de dahil ailesinin de sorun etmediğini söyleyen bir başka katılımcı şu sözleri ifade etmiştir:

*“...sabah kahvaltımı yaptığım gibi dikiş makinemin başına oturuyorum akşama kadar. Ama temizlikçi çağırıyorum o yapıyor. Kendime göre bir düzenim var sabah kalktığımda yemeğimi yapıyorum. Eşim ve çocuklarım da destek oluyor. Sıkıntı yaşamıyorum yani...” (Görüşmeci 18, 53 yaş, evli).*

Öte yandan katılımcılara özel alandaki sorumlulukların yanı sıra çalışan olma rolünün, diğer roller (annelik rolü, eş olma rolü gibi) ile çatışma yaşanıp-

yaşanmadığına dair soru sorular yönetilmiştir. Görüşmecilerin hemen hepsi çalışan olma durumlarının diğer rollerle çatışmadığını belirtmişlerdir. Bir katılımcı şu sözlere yer vermiştir:

*“...öyle bir durum yok çalışınca ben anne ya da eş olmuyor değilim, yine eş yine anneyim. Herkes kendi görevini biliyor. Ben buraya gelince de eski düzendeki gibi rahatça bir şey istemiyorlar. Öncelikle işime saygılılar ve destek olmuyorlar. Olması gereken de bu...” (Görüşmeci 15, 50 yaş, evli).*

Diğer yandan öğrenim çağında çocuğu olan hanımeli pazarında çalışan katılımcılar için anne olma rolünün diğer rollerin çok ötesinde ve önemli olduğu dolayısıyla hanımeli pazarında ev-eksenli çalışmanın esnek çalışma olanağına sahip olması nedeniyle çalışan olma rolü ile annelik rolünün çatışmadığı bilgisi alınmıştır. Örneğin katılımcılardan biri şu sözleri ifade etmiştir:

*“... her şeyim bir düzen içinde. Mesela hanımeli pazarı için yapacağım işi akşamları yaparım ama gündüz çocuğuma yemek hazırlar, diğer ev işlerimi hallederim. Benim için her zaman çocuğum daha önemli. Zaten onun geleceği için de buraya geliyorum ya zaten. O yüzden öncelikle anneyim...” (Görüşmeci 14, 38 yaş, evli).*

Çeşitli nedenlerle çocuğu evden ayrılan (evlilik, eğitim gibi) katılımcı için ise çalışan olma rolünün diğer rollerle çatışmadığı, sorumluluklarının azalması nedeniyle çalışan olma rolünün önem kazandığı görülmüştür. Örneğin bir kadın şunları aktarır:

*“... sıkıntı olmuyor. Her işimi yaparım. Vallahi ben çoluk-çocuk gidince burada kendime geldim. Hanımeli için bir şeyler üretmek buraya gelmek beni tekrar ben yaptı Her şeyin ötesinde. Yoksa hala iyi bir anneyim iyi bir eşim. Her rolüm ayrı ama kendim için ben çalışan kadını...” (Görüşmeci 12, 47 yaş, evli).*

Elde edilen veri doğrultusunda; kadın özel alandaki sorumluluklarını yerine getirip; bir yandan da ev-eksenli çalışmanın kendisini olumsuz yönde etkilemediği, ev-eksenli çalışmanın esnek çalışma koşullarına sahip olması nedeniyle birçok kadın, rol ve sorumluluklarını yerine getirme konusunda sorun yaşamadığı sonucuna ulaşmıştır. Öte yandan sorumluluklarını yerine getirmede sıkıntı yaşayan kadına aile üyeleri gerektiğinde destek olmakta yahut kadın bu duruma alternatif çözüm getirmektedir. Bunun yanında çeşitli nedenlerle sorumlulukları azalan kadın ise diğer rolleri karşısında “çalışan olma” rolünün ön plana çıktığı gözleminde bulunulmuştur. Dolayısıyla ev-eksenli çalışan kadın için sorumlulukların azaldığı durumda çalışmaya verilen önem ve değerin arttığı söylenebilmektedir.

#### 4.2.6. Hanımeli Pazarlarının Özellikleri

Katılımcılardan alınan bilgi ve yapılan araştırma doğrultusunda iki ilçede farklı günlerde faaliyet gösteren hanımeli pazarlarının farklı özelliklere sahip olduğu gözleminde bulunulmuştur. Bu nedenle katılımcılara yöneltilen sorular iki hanımeli pazarının farklı özelliklerine yönelik bilgi edinmek amacıyla olmuştur.

Sosyo-kültürel özellikleri farklılık gösteren iki farklı ilçenin hanımeli pazarlarının müşteri profilinin değişkenlik gösterdiği belirtilmiştir. Nitekim Altıeylül ilçesinde bulunan bireylerin daha çok çalışan kesimden oluştuğu, Karesi ilçesinde yaşayan bireylerin adet ve geleneğe daha çok önem veren kesimden oluşmaktadır. Konu hakkında katılımcılar şu sözlere yer vermiştir:

*“...hem hanımeli pazarına (Altıeylül) hem de Karizma pazarına(Karesi) gidiyorum. Hanımeline gelenler daha concon daha zengin ve bu çeyiz işinden anlamayanlar. Karizma pazarına gelenler örf ve adetlere önem veren insanlar. Çünkü oradaki insanlar çeyiz alışverişine önem veriyorlar ve alıyorlar. Ben çarşaf dikiyor ve çeşitli çeyiz eşyaları satıyorum. Hanımeli pazarında çeyiz alışverişini pek önemsemiyorlar. Pek satış yapamıyorum...”(Görüşmeci 19,48 yaş, evli).*

*“...iki pazara da gidiyorum. Hanımeli pazarında daha çok yiyecek ve az da olsa el işi ürünler satılırken; karizma pazarında çeyiz alışverişi yapılıyor. Gelin kaynana alışverişi geliyorlar bohça alışverişi için. Hanımeline daha çok organik yiyeceklere yöneliyorlar mesela kurutulmuş sebze, erişte alıyorlar...” (Görüşmeci 2, 53 yaş, evli).*



**Fotoğraf 4. Bahçelievler Hanımeli Pazarındaki Sergiden Görüntü**

İki pazar arasındaki farklılığı; müşterinin profilinin ihtiyacına göre şekillendiği, Karizma hanımeli pazarında çeyize yönelik el işi alışverişi yapılırken, Bahçelievler hanımeli pazarında daha çok gıdaya yönelik alışveriş yapılmaktadır.

Bazı katılımcılar ise iki hanımeli arasındaki özellikleri şu şekilde sözlerle ifade etmiştir:

*“... bahçelievler hanımeli pazarına son 1 yıldır geliyorum. Bahçelievler daha küçük, müşteri sayısı daha az diğerine göre. 6 yıldır karizmaya gidiyorum. Karizma daha*

*ferah, daha geniş, çalışma koşulları daha iyi, daha oturmuş buraya gelen kadın sayısı daha fazla ...” Görüşmeci 27, 61 yaş, evli).*

*“...burası daha kıyıda kösede kalıyor. Karizma daha merkezi yerde. Yani imkan olarak aynı ora da burada masa sandalye alıyoruz. Ama karizma daha geniş müşterisi daha çok, daha çok kadın geliyor mesela oraya. Yoksa iki pazar da aynı hem çeyiz eşyaları hem de yiyecek satılıyor...”(Görüşmeci 10, 58 yaş, evli).*

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler ışığında; kadınların birçoğunun her iki pazarda da ürünlerini sergilediği, Karesi’de bulunan hanımeli pazarının Altıeylül’deki hanımeli pazarına göre yer olarak daha geniş bir alana sahip olduğu, Karesi ilçesinde ikâmet eden bireylerin Altıeylül ilçesinde ikâmet eden bireylere göre geleneksel yaşam özelliklerine önem veren kesimden oluştuğu bu nedenle Karizma Hanımeli Pazarında çeyize yönelik el işi ürünleri alışverişinin daha çok olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan Altıeylül ilçesinde ise çalışan nüfusun daha fazla olması ve bireylerin yemek yapma zamanının kısıtlı olması sebebiyle Bahçelievler Hanımeli pazarında daha çok gıdaya yönelik alışverişin yapıldığı, buna bağlı olarak Karizma pazarında el işi faaliyetinde bulunan ev-eksenli çalışan kadın daha çok gelir elde ederken, Bahçelievler Hanımeli Pazarında gıda faaliyetine yönelik ev-eksenli çalışanın daha çok gelir elde ettiği belirlenmiştir.

#### **4.2.7. Yaşanılan Problemler ve Çözüm Önerileri**

Hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan kadınlara hanımeli pazarında yaşadıkları problemler hakkında soru yöneltilmiş ve katılımcıların yaşadığı problemlerin çeşitlilik gösterdiği gözlemlenmiştir. Örneğin; A.E adlı kadın hanımeli pazarında kayıt dışı olarak çalışılması konusunda şu sözleri dile getirmiştir:

*“...15 senedir hanımelindeyim. Sigortam yok. Emek veriyorum, paramı da kazanyorum çok şükür ama hastane işinde falan hala eşime bağılyım. Buradaki kadınlar bir umutla geliyor buraya herkesin sigortası olsa iyi olmaz mı?Bir yere kaydımız yok...”(Görüşmeci 11, 52 yaş, evli).*

Bir başka katılımcı ise; hanımeli pazarında az da olsa hazır ürün satan kadınların olduğunu, bu şekilde pazarın amacının dışında kaldığını şu sözlerle ifade etmiştir:

*“...hanımeline hazır ürünler satanlar var mesela. Ee biz el işi ürünler getiriyoruz. Amaca hizmet etmiyor böyle. Geçen şu Avon’dan satıyorlar ya parfüm, makyaj malzemeleri falan işte onlar tezgah açıyor terlik satanlar var mesela hani nerde el emeği nerde? Biz şikâyet ediyoruz. Zabitalar uyarıyor, kaldırıyor. Sonra bir bakmışız diğer hafta başka biri bitiveriyor ...”(Görüşmeci 25, 43 yaş, evli).*

Hanımeline çalışan kadınların büyük bir kısmı çalışılan alanın fiziki şartlarının elverişsizliği/olumsuzluğu sebebiyle problemler yaşandığı belirtmiştir. Katılımcılardan ikisi şu sözlere yer vermiştir:

*“...her iki pazarda açık alanda olduğu için özellikle kış aylarında çok zor oluyor, üşüyoruz. Isınamıyoruz. Büyük bir kısmımız hastalanıyor, gelemiyor. Korunaklı değil, mesela yağmur yağdığı zaman başımızın üstüne su damlıyor. Buraya gelen kişilerin çoğunun romatizması çoğalıyor...”(Görüşmeci 24, 56 yaş, bekar).*

*“...iki pazarda da üstteki borulardan yağmurlu ve karlı havalarda su geliyor ayaklarımızın dibine. Ayaklarımız donuyor. Ayrıca tuvaletlerde sıkıntı. Giren temiz bırakmayabiliyor, ihtiyacım geldiğinde tedirgin gidiyorum. Abdest alanlar var her yer su içinde kalıyor...”(Görüşmeci 23, 47 yaş, evli).*

Bir başka katılımcı ise pazarda sergi açılan alanda yer ile alakalı sorun yaşanması hakkında şu sözlere yer vermiştir:

*“...kadınlar arasında yer kapmada her hafta kavga oluyor. Zabıtalarda çok karışmıyor. Hiç kimsenin belli bir yeri yok yani önde gelen yeri kapar. Herkes belli bir yerim olsun istiyor doğal olarak bazen insanlar yerimizi bulamıyor falan... mesela hamur işi yapan sergilere yakın olmak kimse istemiyor çünkü ürünler kokuyor falan her hafta aynı tantana...”(Görüşmeci 19,48 yaş, evli).*

Oya, havlu kenarı, örgü, nevresim dikiş-nakış gibi el işi faaliyetleri satış yapan bazı katılımcılar; ürünlerini sergiledikleri alanda hamur işi/yemek kokularının kendi ürünlerine geldiği ve bu kokuların ürünlerinin üzerinden çıkmadığını dolayısıyla bu durumdan rahatsız oldukları belirlenmiştir. Bu durumu ifade eden katılımcı şu sözleri dile getirmiştir:

*“...şu ortamı görüyorsunuz. Gözleme, kızartma ve çeşitli yemeklerin kokusu buraya geliyor. Eve geldiğimde dikiğim şeyler hep yemek kokuyor. Ne kadar havalandırsam da çıkmıyor, bizim de emeklerimize yazık oluyor. Hamur işi yapan arkadaşlarla aramızda bir şey yok. Güya yemek yapanlar orada biz burada ama ben çok yakında bulunmama rağmen kokuları geliyor...” (Görüşmeci 2, 53 yaş, evli).*



Fotoğraf 5. El işi Ürün Satışı Yapılan Sergi ile Gıda Ürünü Satışı Yapılan Sergiden Görüntü

Katılımcıların sorun yaşadıkları konular şu şekilde sıralanabilir: kayıt dışı çalışma, pazarda hazır ürün satışı (terlik, kozmetik ürün gibi) çalışılan yerin açık alanda olması ve buna bağlı yaşanan problemler, el işi satışı yapılan sergi ile hamur işi, kızartma gibi gıdaya yönelik satış yapılan serginin aynı alanda olması şeklinde özetlenmektedir.

Öte yandan katılımcılara yaşanan problemlere ne gibi çözüm önerilerinde bulunulabileceğine dair soru yöneltilmiş olup; hanımeli pazarında yaşanan problemler hakkında çeşitli çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Çözüme ilişkin öneriler ise şu şekildedir:

*“...yani belediye ne güzel geliyor. Zabıta geliyor. Şu hazır ürün satan kişileri bu pazara sokmasalar ne güzel olur. Sadece uyarıp geçiliyor. Yani yaptırım olsa bir tane hazır satan kişi gelemez. Bir şey demedikçe gün geçtikçe sayıları da artıyor. Zabıta ceza kesmesi lazım... (Görüşmeci 15, 50 yaş, evli).”*

*“... ne güzel imkan verdiler, gelir elde ettikçe güvende hissediyoruz. Ama keşke bir sosyal güvencemiz de olsa bir yere kayıtlı olsak daha güzel olmaz mı çoğumu eşinden, kardeşinden yararlanıyor. Burada emek veriyoruz. Keşke belediye bize böyle bir imkanın yolunu açsa...”(Görüşmeci 14, 38 yaş, evli).*

*“... Hanımeli pazarları daha merkezi bir yerde küçük dükkânlar olabilir. Hanımeli çarşısı olabilir. Çalışma şartları iyileştirilebilir. Daha derli toplu olurdu böyle. Mesela masa ve sandalyeler ücretli tezgâhlar, belediye ücretsiz olarak verebilirler...”(Görüşmeci 8,48 yaş, evli).*

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu kayıtlı çalışan olmak, fiziki şartları daha iyi olan bir alanda çalışmak, hazır ürünler satan kişilere yaptırım uygulamak gibi çözüm önerilerinde bulunarak, bağlı buldukları ilçenin belediyesinden beklentilerinin bulunduğu bilgisi alınmıştır.

#### **4.2.8. Hanımeli Pazarında Çalışan Kadınların Çalışma Hayatından Önceki ve Sonraki Düşünceleri**

Yapılan araştırmada; hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan katılımcıların birçoğunun çalışmanın “gelir elde edebilme” ve “özgüven geliştirme” konusunda kendilerine büyük katkısının olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla çalışmanın kadına olan katkıları göz önünde bulundurulduğunda birçoğunun düşüncesinin çalışma hayatına katılmadan sonra olumlu yönde değiştiği söylenebilmektedir. Konu hakkında katılımcıların bazıları şu sözleri dile getirmiştir:

“...burada çalışmaya başlayınca öz güvenimi kazandım, bunca zamandır ev hanımıydım hep iş, çocuklar, çamaşır yıka, bulaşık yıka sonu yok. Artık bende kendi paramı kendim kazanıyorum. İnsanın kendi parasını kazanması ve istediği gibi hesap vermeden harcaması gibi bir başka özgürlük olamaz benim için. Kimseye boyun eğmiyorum...”(Görüşmeci 14, 38 yaş, evli).

“...çocukların büyümesini beklemeden bu işe daha önce başlamışım diyorum. Çalışmak kesinlikle iyi geliyor. Kendi paramı kendim kazanıyorum. Birine bağımlı olmamak çok güzel. Kendi almak sorgusuz her istediğimi kendim alabiliyorum...”(Görüşmeci 10, 58 yaş, evli).

“...kendime olan özgüvenim ve kendime verdiğim değer arttı. Mesela kendi paramı kendi kazandığım için bir şey alırken eşime danışmıyorum, kendi canım ne isterse onu alabiliyorum. Çalışsam bunu özgürce yapamazdım. Çünkü maddi sıkıntılarımız olurdu, bütçemiz kısıtlı olurdu falan. Kendimle gurur duyuyorum...” (Görüşmeci 6, 48 yaş, evli).

“...çalışmadan önce depresyona girmiştim. Onu düşün bunu düşün Dert bitmiyor ki, çalışmaya başladıktan sonra kafam dağıldı. İnsanlarla konuştuğumda insan olduğumu hatırladım. Düşünmemeye başladım. Çalışma insana yüzde yüz iyi geliyor. Eee ne demişler işleyen demir ışıldar...”( Görüşmeci 27, 61 yaş, evli).

Kadının çalışma hayatına katılımı; kendine olan özgüvenin sağlaması/gelişmesi, gelir elde etmesi diğer kadınlarla sosyal bağ kurarak iletişim ve sosyal becerilerini geliştirmesi yönünden katkı sağlamaktadır. Öte yandan kadının elde ettiği gelire birlikte kendisini daha özgür, kendi ayakları üzerinde durabilen daha bağımsız, özgüveni yerinde bir birey olarak değerlendirdikleri vurgulanmıştır.

Diğer yandan katılımcılara çalışmalarını profesyonel iş hayatına taşıma durumu hakkında sorular yöneltilmiş olup; Konu hakkında bazı katılımcılar şu sözlere yer vermiştir:

“... sandalye masa ücreti dışında bir şey ödemiyorum burada iyi de kazanıyorum. Ama kendime ait dükkân açsam vergisi o bu derken kar yerine zarar ederim gibi geliyor. Aslında iyi olurdu bir yandan ama cesaretim yok. Böyle iyiyim şimdilik. Kazanımdan da ortamdanda memnunum...” (Görüşmeci 25, 43 yaş, evli).

“...bu yaşıma kadar çok çalıştım. Kendi dükkanım da vardı ama o iş riskli. Kaybetme kazanmaktan daha kolay. Masrafı çok, gideri çok. Ee burada bir şey yok ki yüzde yüz kar bana ait. bir de yaptığın iş beğenilirse tavsiye eden de çok oluyor. Ben şahsen böyle iyiyim...”( Görüşmeci 23, 47 yaş, evli).

Hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan kadınlar yaş, vergi gibi sebeplerden dolayı çalışmalarını profesyonel bir iş yaşantısına dönüştürme gibi bir hedef yahut beklentilerinin olmadığı dolayısıyla hanımeli pazarında ürünlerini sergilemekten mutlu oldukları bilgisi edinilmiştir. Öte yandan ekonomik problemler nedeniyle ev-eksenli çalışmayı tercih eden birçok kadın evde üretimini gerçekleştirdikleri faaliyetlerini profesyonel işe dönüştürme konusunda çekimser davranmaktadır.

### 4.3. Ev Eksenli Çalışan Kadınların Aile Üyeleri Olan İlişkileri

Katılımcıların ev-eksenli faaliyetlerinin yanında yemek yapma, ev temizleme gibi ev içerisindeki sorumlulukları konusunda aile üyelerinin kendilerine destekte bulunma durumları ev-eksenli çalışan kadının aile üyeleri tarafından “çalışan” bir birey olarak değerlendirmeleri, kadının çalışan olma rolünün aile içerisindeki alınan kararlara katılımı konusundaki etkisi gibi konulara açıklık getirilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla katılımcılara yöneltilen sorular ile birlikte ev-eksenli çalışan kadının aile içerisindeki konumu ve çalışan olma rolü ile aile içerisinde ne gibi değişimlerin olduğu konusu anlaşılmaya çalışılmıştır.

#### 4.3.1.Sorumlulukların Paylaşımı

Katılımcılara ev içerisindeki sorumluluklarını paylaşma noktasında aile içerisindeki bireylerin kendilerine yardımcı olup olmadığı dair soru yöneltildiğinde; kadınların birçoğu aile üyelerinin çamaşır asma, sofrayı kurma-kaldırma, ev süpürme, bulaşık yıkama, yemek yapma gibi günlük ev işlerinde kendilerine yardımcı olduğunu belirtmiştir. Konu hakkında bazı katılımcılar şu sözlere yer vermiştir:

*“...eşim ve çocuklarım gerektiğinde yemek, bulaşık ve diğer işler konusunda yardımcı oluyor. Özellikle hanımeli pazarında geldiğim günler eve geldiğimde kolumu kaldıracak halim olmuyor bazen yerimden hiç kalkamıyorum. Yemek, bulaşık, çay servisi onlar yapıyorlar...” (Görüşmeci 11, 52 yaş, evli).*

*“...eşimde, çocuklarım da ben yapamadığım da yapar. Eşim mutfak dışında eskiden bir şey yapmazdı. Şimdi çalıştığım için her şeye yardımcı oluyor. Mesela hafta sonu ben evi süpürüyorum eşim vilada yapıyor. Çocuklar toz alıyor. Eğer bu olmazsa buraya işlerimi yetiştiremem. Aileme zaman ayıramam bunu bildikleri için çocuklar da eşimde destek oluyor...” (Görüşmeci 14, 38 yaş, evli).*

Bazı katılımcılar ise aile üyelerinin kendilerine özel alandaki faaliyetlerinde destek olmadıkları; ancak kendilerinin de ona göre program yaptıkları bu durumu kendilerini olumsuz olarak etkilemediği belirtilmiştir. Örneğin katılımcılardan biri şu sözlere yer vermiştir:

*“...eşim çok zorda kalmadıkça bana yardımcı olmaz. Hasta olduğumda anca. Ben hanımeline gidiyorum diye yapmaz yani, ben bazen oflayınca ee gitme aç mıyız açıkta mıyız diyor. Ben de zinhar diyorum. Çalışmayı seviyorum neden bırakayım. Her işimi ona gör ayarlıyorum sorun yok yani...” (Görüşmeci 9, 56 yaş, evli).*



Bir başka katılımcı ise şu sözleri dile getirmiştir:

*“...işimi önemsiyorum. Disiplini çalışmam nedeniyle genelde her işimi kendimi sıkıştırmadan yaparım ben yetemediğim noktada istesem eşim, çocuklarım yardımcı da olur. Ama özellikle temizlikte çok da birinden bir şey beklemem ben yapamazsam temizliği çağırıyorum. Kendimi de strese sokmuyorum...” (Görüşmeci 18, 53 yaş, evli).*

Ev-eksenli çalışan kadınların birçoğunun ev içerisindeki sorumluluklarını paylaşım noktasında aile üyelerinin yardımcı olduğu bununla beraber aile üyelerinden yeterli desteği alamayan ya da sorumluluklarını paylaşma tercihinde bulunmayan kadınların alternatif çözüm (temizlikçi çağırılması, yapılan işlerin belli bir plan çerçevesinde yapılması gibi) yolları buldukları gözlemlenmiştir. Bununla beraber aile fertlerinin kadının sorumluluklarını paylaşma/ destek olma noktasında kadının ev-eksenli faaliyette bulunup hanımeline çalışmasının etkili olduğu açıktır. Nitekim yapılan görüşmelerde ev-eksenli çalışma hayatından önce aile üyeleri tarafından kadını ev işlerinden sorumlu olan birey olarak tanımlanıp; ev işlerinde bir yardımda bulunmazken, ev-eksenli olarak çalışma hayatına katıldıktan sonra ev içerisinde kadın için tanımlanan sorumluluklara ortak olunduğu ve paylaşımında bulunulduğu gözleminde bulunulmuştur.

#### **4.3.2. Aile Üyelerinin Kadının Çalışmasına Bakış Açısı**

Kadının aile üyeleri tarafından çalışan bir birey olarak görülüp- görülmemesi, hanımeli pazarında ev-eksenli çalışmalarını desteklenip-desteklenmediğine dair sorular yöneltilmiş olup; katılımcıların büyük bir kısmı aile bireylerinin kendilerini çalışan bir birey olarak görüp, çalışmalarına destek olduklarını vurgulamışlardır. Katılımcılar konu hakkında şunları dile getirmiştir.

*“ ...çalışan olarak görüyorlar tabii ki. Ben burada çalışsam ekonomik olarak döndüremeyecektik. Çocuklar arda ardına üniversiteyi kazandı sıkıştık, benim çalışmam ilaç gibi geldi. Ee insan kazandıkça kazanası geliyor. Eşim, çocuklarım çalışmamı her zaman da desteklerler...” ( Görüşmeci 11, 52 yaş, evli).*

*“...eşim çocuklarım beni çalışan olarak kesinlikle görüyorlar. İlk başlarda çalışan gibi görmediler ama ben işi ciddiye alıp gelirim de artınca onlar da ciddiye aldı ve çalışmamı destek de oluyolar. Eşim yarın senin sergin var diyor, gitme, yapma gibi bir şey söylemiyor. Çalışınca senin kendine olan özgüvenin arttı diyor...” (Görüşmeci 15, 50 yaş, evli).*

*“...ailem beni kesinlikle çalışan birey olarak görüyor. Başta karşı çıktılar sonra ben para kazandıkça hoşlarına gitti tabii. Ekonomimize katkıda bulunuyorum. Çocuklarıma harçlık veriyorum. Eşim dahi kimi zaman benden para istiyor. eee daha ne olsun, böyle olunca destek de oldular...” ( Görüşmeci 25, 43 yaş, evli).*

Diğer yandan çeşitli nedenlerle aile bireyleri tarafından çalışmasına destek olunmayan kadınlar şunları ifade etmiştir:

*“...Oğlum beni çalışan olarak görüyor ama çalışmamı istemiyor da destek de olmuyor. Çalışma, ayağın rahatsız diyor. Sağlığımı düşündüğü için çalışmamı istemiyor. Ablam çalışsın sen neden çalışıyorsun diyor, sen onun için neden çalışıyorsun diyor...”  
(Görüşmecı 17, 60 yaş, bekar).*

*“...Eşim beni çalışan kadın olarak görüyor ama destek olmuyor, yapma bırak diyor. Bende hiç kusura bakma bırakmam, vazgeçmem diyorum. Eşim de aç mısın açıkta mısın neden çalışıyorsun diyor. Bence çalışmayıp, yine ondan maddi beklentim olsun istiyor. Bazen senin kazandığından ne olacak ki diyor şaka yollu...”  
(Görüşmecı 7, 49 yaş, evli).*

Elde edilen veriler ışığında katılımcıların büyük bir çoğunluğunun aile üyelerinin kadını çalışan bir birey olarak gördükleri ve çalışma durumunu destekledikleri görülmüştür. Öte yandan yapılan görüşmelerde aile fertlerinin kadının çalışmasına destek olmasında kadının hane bütçesine katkıda bulunmasının büyük etken olduğu düşünülmüştür.

Diğer yandan aile bireyleri tarafından kadın çalışan birey olarak görülmediği ve ev ekonomisine olan katkılarının “pazar parası” olarak değerlendirilerek, yapılan emek ve elde edilen kazancın değersizleştirildiği gözleminde bulunulmuştur. Nitekim aile üyeleri tarafından kadının hanımeli pazarına boş vakitlerini değerlendirdiği bir alan olarak görülmektedir Dolayısıyla kadın çalışan bir birey olarak değerlendirilmemektedir. Öte yandan kadını aile içerisinde özellikle eşleri tarafından alışa geldik düzende geleneksel roller gerçekleştiren birey olarak tanımlamakta ve özel alandaki emeği görmezden gelinip, ekonomik olarak kendisine bağımlı olmasını bir “güç” unsuru olarak nitelendirmeleri nedeniyle kadının ücretli olarak çalışması değersizleştirilmektedir.

Konu bağlamında katılımcılara evde üretim gerçekleştirirken ve/veya hanımeli pazarındayken aile üyelerinin kendilerine destekte bulunup bulunmadığına dair soru yöneltilmiş ve genel olarak aile üyelerinin kendilerine araç-gereç temini, hanımeli pazarına getirip-götürme, sergiyi kurma, ürünleri yerleştirme konusunda desteklerinin bulunduğu belirtilmiştir. Konu hakkında görüşme yapılan kadınlar şu ifadelerde bulunmuştur.

*“...eşim sabahları getirir, tezgâhımı kurar, yardım eder sonrasında da kapanmaya yakın yine gelir toplamama yardım eder. Bıktım senin pazarından diye arada şaka yapar ama bana desteği büyüktür. Aynı şekilde çocuklarım destek oluyor...”  
(Görüşmecı 10, 58 yaş, evli).*

“...mesela kumaşım biter, çocuklar hemen alır gelir. Eşim tezgahımı kurar, ürünlerimi yerleştirmeme yardım eder. Pazara çıktığım günler hadi dinlen, erken yat diyor. Ailem işimi asla küçümsemiyor. İşime saygılıdır. Ellerinden gelen yardımı da yaparlar...”(Görüşmeci 14, 38 yaş, evli).

“... Yani başlarda yardım etmezdi kendi çalıştığı için pek yardım edemezdi diyeyim. Sonra benim gelirim artmaya başladı işlerim genişledi, eşim emekli oldu, benimle çalışmaya başladı. Benden iyi de satış yapmaya başladı. Şimdi tezgâh getir götür işi onda. Sonra işimde de yardım eder keser biçer. Yani görüyorsunuz yardımdan fazlası artık...”(Görüşmeci 2, 53 yaş, evli).

Katılımcıların ev-eksenli çalışmasına aile üyelerinin birçoğunun destekte bulunduğu aynı zamanda bu desteği kadın evde ev-eksenli faaliyeti gerçekleştirirken de devam ettirdikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan kadının ev ekonomisine bulunduğu katkı miktarı arttıkça aile bireylerinin kadına olan desteğinin de belirgin ölçüde arttığı görülmüştür.

#### **4.3.3.Kadının Aile İçindeki Söz Hakkı (Karar Alma Sürecine Katılımı)**

Ekonomik faktörlerin bireyin aile içerisindeki karar alma mekanizmasına dâhil olmasında önemli bir etken olduğu bilinmektedir. Hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan ve gelir elde eden kadının da aile içerisinde alınan karara katılma sürecine dâhil olduğu görülmüştür. Katılımcıların büyük bir kısmı ekonomik getirinin ailede alınan herhangi bir karara dahil olma konusunda pozitif etkisinin olduğunu belirtmiştir. Öte yandan çalışmanın ekonomik getirisinin yanı sıra kadının kendisine duyduğu özgüven artışına da neden olduğu, bunun da aile içerisindeki ilişkilere yansıdığı bilgisi alınmıştır. Konu hakkında yapılan görüşmelerde kadınların bazıları şu ifadelerde bulunmuşlardır:

“...burada çalışmaya başlayınca öz güvenimi kazandım, bunca zamandır ev hanımıydım hep iş, çocuklar, çamaşır yıka, bulaşık yıka sonu yok. Artık bende kendi paramı kendim kazanıyorum. Kimseye boyun eğmiyorum. Çocuklarım benden harçlık istiyor. Eşim de ay sonuna doğru istiyor. Ben de kazanan olduğum için benim de sözüm geçiyor para kesinlikle her şeyi değiştiriyor...”(Görüşmeci 14, 38 yaş, evli).

“...eskiden eşim bana bir şey danışmazdı. Mesela araba alır eve gelirdi. Bana sormazdı bile aldım derdi. Burada çalışmaya başladım. Bir şeyler kazanmaya ve kazancım çoğaldıkça eşim alacağı ne varsa bana danışmaya başladı...” (Görüşmeci 2, 53 yaş, evli).

“...eşim ya da çocuklar zaten bir şeye karar verirken zaten danıştırlardı. Burada çalışmaya başladıktan sonra ben karar verip onlar uyum göstermeye başladı. Derlerdi de inanmazdım para kazanınca insanın hükmü de artıyormuş...” (Görüşmeci 19,48 yaş, evli).

Konu bağlamında aile fertlerinin çalışmadan önce ve sonraki kadına bakış açılarında değişiklik olup olmadığına dair soru yöneltilmiş olup; hanımeli pazarında

çalışmasıyla birlikte ailedeki bireylerin kendisine gösterdiği saygının da arttığını gözlemlediğini ifade eden kadın şu sözleri dile getirmiştir:

*“...ailemin gözünde değerimin arttığını hissediyorum. Saygım arttı. Yani bundan önce evde öylesine biriydim etkisizdim. yemek yapan, bulaşık yıkayan görünmez biriydim. Para kazanınca birden görünürdüm. Öyle olunca canımlar cicimler başladı. Oğlum kızım harçlık istiyor benden...” (Görüşmeci 25, 43 yaş, evli).*

Bir başka katılımcı ise:

*“... yani zaten severler sayarlar elbette ama çalışınca daha farklı oldu mesela eşim özgüvenin arttı senin diye dalga geçiyor. İnsanın kendi parasını kendi kazanınca duruşu bile değişiyor. Ee bu da dışarı yansıyor. Kesimlikle değerimin arttığını hissediyorum Özellikle çocuklarının gözünde...” (Görüşmeci 11, 52 yaş, evli).*

*“...evdeyken yap yap, evdekiler alıştığı için teşekkür bile etmezler. Yardım da etmezler Evde daha çok yorulurdum. Hem kimseye yaranamazdım hem de bir getirisi olmazdı. Ee buraya başladım bir şeyler değişti tabii eve maddi destek sağladığım için eşim bence daha çok değer veriyor, saygı duyuyor...” (Görüşmeci 7, 49 yaş, evli).*

Aile bireylerinin ev işleriyle kadını özdeşleştirmesi ve yapılan işin karşılığının olmaması sonucunda yapılan emek ve kadının görünmezliği pekişmektedir. Ancak kadının ev-eksenli olarak çalışma yaşantısına katılımın kendisi ve emeğinin aile fertleri tarafından görünür kıldığı bu durumun da kadının emeğinin karşılığını almasında yani gelir elde edip aile bütçesine katkıda bulunmasının önemli bir etken olduğu görülmüştür. Kadının çalışma hayatına katılımıyla, kendisi ve aile üyeleri tarafından değerli görüldüğü, aile içerisindeki karar mekanizmasına dahil olup, görüşlerinin önemini arttığı gözleminde bulunulmuştur. Dolayısıyla kadının çalışma durumunun aile içerisindeki karar alma ve aile üyelerinin kadına bakış açısında olan değişikliğin olumlu yönde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

#### **4.4. Ev-Eksenli Çalışan Kadının Sosyal Yaşamı ve Sosyal Çevresi**

Bu araştırmada katılımcıların kendisine, ailesine, sosyal yaşantısına vakit ayırma durumu ile ilgili bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Ev-eksenli çalışma koşullarının esnek olması sebebiyle kadınlar hem kendilerine hem de ailesine vakit ayırabildiği düşünülmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde büyük bir çoğunluğu kendilerine ve ailesine vakit ayırabildiğini belirtmiştir. Konu hakkında katılımcılar şu ifadelere yer vermiştir:

*“...haftanın çoğu zamanı sergimde koyacağım işimi hazırlıyorum. ee bir de üstüne kahvemi içecek kadar kendimle baş başa kalabiliyorum. Daha ne olsun hem çalışıyorum hem kendime hem aileme vakit ayırıyorum. O yorgunluğun üstüne az da olsa kendime ve aileme ayırdığım vakit en güzel tatlı yerine geçiyor...” (Görüşmeci 6, 48 yaş, evli).*

*“...iki gün eliyorum hanımeline haftanın diğer günleri buraya getireceğim işimi yapıyorum. işimi yapıyorum. Ee evdeki işleri hallediyorum. Kendime de vakit ayırıyorum tabii. Kuaföre gidiyorum saçımı boyatıyorum. Bazen yürüyüş spor yapıyorum. Yani eğer planlı olursan her yere vakit ayırırsın aslında. Ama olmazsan elindeki işi de yetiştiremezsin...” (Görüşmeci 12, 47 yaş, evli).*

Katılımcılardan biri ise kendisine vakit ayıramadığını; ancak yaptığı işi sevmesi nedeniyle ev-eksenli faaliyette bulunduğu zamanı da kendisine ayırdığı vakit olarak değerlendirdiğini ifade eden sözleri şu şekildedir:

*“...benim her günüm yoğun. Şöyle düşünüyorum vallahi ben vakit ayıramıyorum zaman yok. Dediğim gibi sabahtan dikime başlıyorum. Temizlik yemek bile yapamadığım zamanlar da oluyor. Ama seviyorum çok keyifli. Aslında keyif aldığım için kendime de vakit ayırabiliyorum sayılır...” (Görüşmeci 18, 53 yaş, evli).*

Ev-eksenli çalışma her ne kadar esnek çalışma koşullarına sahip olsa da kadının belli bir plan içerisinde olmadığı takdirde kendine ve ailesine ayırabildiği zamanının kısıtlı olduğu bilgisi alınmıştır. Dolayısıyla ev-eksenli çalışmanın ev içerisinde rahat çalışma koşullarına sahip olduğu düşüncesinin kısmen yanlış olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Öte yandan katılımcılara sosyal çevresine, sosyal yaşantısına vakit ayırma durumu hakkında sorular yöneltilmiş olup; kadının sosyal çevresine vakit ayırma konusunda sınırlı olduğu bilgisi edinilmiştir. Komşu ve arkadaş gibi yakın çevrede bulunan bazı kişilerin kadının hanımeli pazarında çalışmasını yadırgadıkları; bazı kişilerin de kadına destek olduğu, hatta ev-eksenli çalışma konusunda birbirine model oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Konu hakkında katılımcılar şu ifadelerde bulunmuştur:

*“... komşularımın eskisi gibi ilişkim yok. Onlara artık değişik geliyorum. Ben hanımeli pazarına gelmediğim zaman evdeki işlerimle ve çoğunlukla da pazara yetiştireceğim ürünlerle uğraşıyorum. Onlara göre boş işler yapıyorum. Ama bilmiyorlar ki ben kendimi çok daha iyi hissediyorum. En önemlisi kendi paramı kazanıyorum...” (Görüşmeci 14, 38 yaş, evli).*

*“... şimdi çalışmadan önce vakit bolluğu nedeniyle konu komşuna vakit ayırıyorsun gidip geliyorsun ama burada çalışmaya başlayınca ee günün çoğu zamanı işimi pazara yetiştirmeye çalışıyorum. Öyle olunca kimseyle gidip gelemiyorum. Konu komşu da baktı ki ben gelmiyorum. Bir süre sonra onlarda gelmemeye başladı...” (Görüşmeci 25, 43 yaş, evli).*

*“...buraya gelmeden önce yapacak bir şey olmadığı için komşularla akrabalarla görüşürdüm. Şimdi sorumluluk duyduğum bir işim olunca nadir görüyorum. Bunu fark eden komşular ne yaptığımı merak ettiler bir iki geldiler hata bir komşum benden görerek havlu kenarı yapmaya başladı şimdi benimle işe geliyor. Para kazanınca hoşuna da gitti. Yeni kendi sergisini açmaya başladı. Güzel şeyler bunlar...” (Görüşmeci 6, 48 yaş, evli).*

Elde edilen verilerde göz önünde bulundurulduğunda ev-eksenli çalışan kadının hanımeli pazarı dışında çalışmalarını yetiştirebilmek için çoğu zamanını evde geçirmesi nedeniyle sosyal çevresi ile ilişki ve iletişiminin kısıtlı olduğu, dolayısıyla ev-eksenli çalışan kadının sosyal çevreden dışlanma durumu ile karşı karşıya kalmaktadır. Ancak bu durumun kadını olumsuz olarak etkilemediği, kadının ev-eksenli çalışma ve getirdiği sorumluluk duygusunun tercih edildiği görülmektedir. Bununla beraber yapılan görüşmelerde; ev-eksenli çalışan kadının sosyal çevresindeki bazı bireylere model olup ev-eksenli çalışmaya katılımı konusunda destek olduğu kadınların da olduğu görülmüştür.

#### **4.5. Ev-Eksenli Çalışan Kadının Toplumsal Cinsiyet Hakkındaki Düşünceleri**

Katılımcılara toplumun kadın ve erkek için tanımladığı ve beklenti içerisinde olduğu görev ve sorumluluklar konusundaki düşünceleri ile toplumda kadın ve erkek arasındaki farklılıklar ve bu farklılıklar hakkındaki düşüncelerine yönelik sorular yönetilerek konuya açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

##### **4.5.1. Kadın ve Erkeğin Rol ve Sorumluluklarına Bakış Açısı ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı İşbölümü Hakkındaki Düşünceleri**

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden elde edilen verilerde; kadın ve erkek için belli rol ve sorumluluk tanımlanmasının uygun olmadığı kadının da erkeğin de her işi yapabilme yetisinde olan bireylerden oluştuğu belirtilmiştir. Konu hakkında katılımcılar şu ifadelerde bulunmuştur:

*“...kadın da erkekte her işi yapabilmeli. Ben erkek çocuğuma her zaman diyorum ki bana yapmıyorsun ama her işi öğren, yarın evlenince eşine yardım edeceksin, hayat müşterek diyorum. Gülerек hanıma yaparım ama sana yapmam diyorum...”(Görüşmeci 8, 48, evli).*

*“...kadın erkek arasında iş belirli olmamalı. Bazen oğlum kızımdan su istiyor hayır kendine kalkıp alacaksın diyorum. Eşim de benden bir şey istemez mesela. Evde bir şey bozulur ben tamir ederim. Aynı şekilde eşimde evi siler süpürür. Böyle de olmalı...”(Görüşmeci 2, 53 yaş, evli).*

Diğer yandan katılımcıların birçoğu kadın ve erkek arasında belli başlı sorumlulukların veya bir iş bölümünün olmaması gerektiği görüş birliğine varılsa da

pratikte durumun bu doğrultuda olmadığı yönünde bir kadın şu sözleri dile getirmiştir:

*“...Kadın-erkek fark etmeksizin her işi yapabilmeli, hayat müşterek. Ama benim eşim yapmaz işte. Mesela ev işleri. Oda aynı evde yaşıyor ama genelde ev işleri yine bana kalıyor. Erkekler böyle. Eskiden böyle bir düzen varmış yine öyle gidiyor. Hele bir de ev hanımıysan yemek, temizlik kadından. Etiket yapıştirılmadığı kalıyor...”(Görüşmecisi 15, 50 yaş, evli).*

Toplum tarafından kadın ve erkeğin yapması öngörülen iş ve sorumluluklar toplumsal yapıda meydana gelen gelişimler ile değiştiği, bilinç düzeyinin arttığı, kadın ve erkeğin iş ve sorumlulukları ortak paydada paylaştığı da görülmektedir. Bu doğrultuda bir katılımcı düşüncelerini şu sözlerle ifade etmiştir:

*“... yani eskiden kadın eve kapalıydı, ne bileyim yiyecek içecek ihtiyacı dışında pek dışarıda görünmezdi anca konu komşuya gidince belki. O yüzden evde kalmasından böyle bir şey var. Ama şimdi öyle mi kadınlarda erkekler kadar çalışıyor. Saat 8 olunca her ikisi de yola düşüyor birlikte eve geliniyor. Eee erkekte üzerine düşeni yapıyor artık. Çocuk da bakıyor, temizlikte yapıyor. Kadın da erkekte her işi yapıyor şu an. Yapmalı da...”( Görüşmecisi 27, 61 yaş, evli).*

Toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü konusunda özellikle ebeveynlerin çocuklarını bilinçli bir şekilde yetiştirmesi ve yönlendirmesi konusunda bazı katılımcılar şu ifadelere yer vermiştir:

*“...ben oğluma öğreysin her şeyi öğretiyorum çamaşır astırıyorum, mutfaktaki işleri de yaptırıyorum, eli alışsın. Hayat müşterek. Ben söylemesem babasını örnek alıyor oğlum. babası evdeki tamir edilecek eşyaları babasından bakarak öğreniyor. Aynı zaman da benden de öğreniyor işte...”( Görüşmecisi 25, 43 yaş, evli).*

*“...erkek ev işleri yapmalı, kadınlar da erkeklerin yaptığı işleri yapmalı. Çocuk hamurdur. Nasıl yoğurursan o şekilde şekil alır. Yetiştirmeye çok alakalı. Erkek çocuğuna kadının yaptığı işler öğretilmeli temizlik, çocuk bakımı vs. kadınlara da erkeklerin yaptığı işler öğretilmeli tamir gibi. Şimdiki aklım gençliğimde olsaydı daha farklı olabilirdi. Bastırılmışlık vardı üzerimizde şimdi öyle değil kadınlara daha çok değer veriliyor daha özgür daha bağımsız...” (Görüşmecisi 17, 60 yaş, bekar).*

*“...hayat müşterek. Şunu ben yaptım onu ben yaptım dememeli. Mesela ben balık, et yapmam mutfığa da giremem. Eşim yapar pişirir, kaldırır. Aynı şekilde çocuklara da bu şekilde öğretmek lazım böyle gelmiş böyle gider derler ya yok öyle. Olmaması lazım tamamen yetiştirmeye alakalı. Mesela her şeyi ben oğlumun ayağına götürür, hiçbir iş öğretmezsem olmaz...”(Görüşmecisi 14, 38 yaş, evli).*

Bu bilgiler ekseninde hanımeli pazarında çalışan kadınlar; erkek ve kadının her işi yapabileceği, yapılan işlerin cinsiyet farkı gözetilmemesi gerektiği; ancak pratikte bu durumun bazı zamanlar gerçekleşmediği gözleminde bulunulmuştur. Bununla birlikte her ne kadar toplumun kadın ve erkek için belirlediği sorumluluk ve işbölümü olsa da eğitimin aile içinde başladığı dolayısıyla ebeveynlerin çocuklarını

cinsiyet fark etmeksizin bilinçli olarak yetiştirmesi gerektiği, toplumda özellikle evli ve çalışan kadının eşlerinin sorumlulukları paylaştığı, belirlenen iş ve sorumluluklarda cinsiyet farkı gözetilmediği; dolayısıyla kadının çalışan olmasının bu konuda büyük etken olduğu görülmüştür.

Konu bağlamında katılımcılara toplumsal cinsiyete dayalı işbölümünün, toplumun her alanında görülen kadın erkek arasındaki eşitsizliğe /ayrımcılığa etkisinin bulunup bulunmadığına dair düşüncelerini öğrenmek üzere sorular yöneltilmiş olup; katılımcılardan bazıları şu sözleri ifade etmiştir:

*“...kadının hep evde kalması, bu zamana kadar hep yemek, temizlik yapması, herhangi bir işte çalışmaması, erkeğin işte çalışması, daha dışarda olması bir iş ararken bile etkiliyor. Yani bir işe başvuruyorsun mesela erkek olma şartı aranıyor neden? Çünkü kadın hep evdedir yemek yapar iş yapar, hamile kalır, çocuk bakar ...” (Görüşmeci 18, 53 yaş, evli).*

*“... geçen kızım şey diyor. Anne diyor neden koskoca mecliste 2 tane kadın bakan var? Nerden çıktı bu soru cevap veremedim. Evet neden? Yani kadın eskiden beri çokluk çocuk yemek bulaşım içinden çıkamamış ki yükselsin bence etkiliyor. Yani kendime bakıyorum en çok ben düşünüyorum evi çocuğu falan... Önemli yerlere neden kadınlar gelmesin ki...” (Görüşmeci 14, 38 yaş, evli).*

Kadının eski çağlardan bu yana geleneksel rollerini gerçekleştirmek üzere evde kalması, işgücünden uzaklaşması sonrasında çalışma hayatına katılmak isteyen kadının önünde çeşitli engeller meydana getirmiştir. Toplumda kadın ve erkek için belirlenen rol ve sorumluluklar gereği kadın işgücüne katılımında erkeğe görece ikincil konumda yer almıştır. Bu durum da kadını işgücünden uzaklaşmasında neden olmuştur. Dolayısıyla toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü toplumun diğer alanlarında da kadını olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.

#### **4.5.2. Kadının veya Erkeğin Yapması Gereken/Uygun Görülen Meslekler Hakkındaki Düşünceleri**

Toplumun kadın ve erkek için belirlediği rol ve sorumluluklarla birlikte kadın ve erkek için uygun gördüğü mesleklerde bulunmaktadır. Örneğin erkek için asker, polis şoför gibi eril özellikler barındıran meslekler uygun görülürken kadından öğretmen, hemşire gibi sosyal yönleri ağır basan meslekler uygun görülmektedir. Konu hakkında katılımcıların düşüncelerine yönelik soru yöneltilmiş olup; katılımcıların hemen hepsi kadın ve erkeğin her mesleği yapabileceği konusunda hem fikir olmuşlardır. Konu hakkında düşünceler ise şu şekildedir:



“...en iyi şekilde erkeğin yapacağı her işi pekâlâ kadında yapabilir. Mesela ev içinde de öyle her şeyi yaparım, tamirimi de kendim yaparım kadın isterse her şeyi yapar. Erkekten daha iyi yaparım hem de mesela o Karadenizliler derneğini işletirken köy kahvesi gibiydi devir aldığımda ben her gün 80 kişi yemek verdim. Adliye personeline hâkiminden savcısına. Gece de alkol vardı, ben sabaha karşı 4 te gittiğim zamanlar oluyordu. Hiç te korkmazdım...” (Görüşmeci 5, 52 yaş, evli) .

“... böyle bir şey var ama olmamalı. Geçen apartmana erkek hemşire komşu taşınmış. Eşim dalga geçiyor erkekten hemşire mi olur diye niye olmasın? Değişik... aynı şekilde kadına da yapılıyor bu ama kadında erkekte her işi yapmalı kesinlikle...” ( Görüşmeci 25, 43 yaş, evli).

Kadın ve erkek için uygun görülen meslekler arasında herhangi bir ayırımın olmaması gerektiği; ancak toplumda mevcut olan sosyal yargılar sebebiyle kadınların yapmak istedikleri meslek konusunda çekimser kaldığını belirten bazı katılımcılar şu ifadelere yer vermiştir:

“...Kesinlikle kadının yaptığı erkek, kadının yaptığı mesleği de erkek yapmalı, yapabilmeli, eğer benim çalışmama mani olmasalardı; ben şoför de olurum tamircilik de yapardım, çalışmayı çok seviyorum. Evlenmeden önce konu komşu ne der evlendikten sonra başka bir konu neyse...”(Görüşmeci 6, 48 yaş, evli).

“ ...bence kadınlar erkeklerden her alanda çok daha iyi işler yapabilir. Fakat insanlar kaldırmıyor. Mesela bir kadından gayet güzel taksi şoförü olur ama taciz, tecavüz her şey başına gelebilir düşüncesi var aaaa olur mu diye başlarlar hemen. Kadın kendini koruyamaz düşüncesi var ... ”(Görüşmeci 18,48,evli).

“...vallahi kadınlar yapmasına yapar da insanlar bu durumu kaldırır mı bilmem. Gerçi eskiye nazaran kadına kıza bakılan durum değişti, sokağa çıksa bile laf olurdu. Şimdi çalışan kadın sayısı fazla mesela bir sürü kadın polis var , asker var baktığında erkek mesleği ama diğerlerine göre daha güvenilir...”( Görüşmeci 12, 47 yaş, evli).

Toplumun, cinsiyet yargıları sebebiyle kadına uygun gördüğü meslekler, erkeğe uygun gördüğü meslekler gibi görünmez bir ayırım söz konusudur. Nitekim katılımcılarla yapılan görüşmelerde her ne kadar kadın ve erkeğin her mesleği yapabileceğine dair görüş birliğine varılsa da ataerkil toplum yapısının kadının her mesleği yapmasının önünde görünmez bir engel oluşturduğu düşüncesi oluşmuştur. Örneğin; toplumda kadının fiziksel yapısı itibariyle erkeğe göre daha güçsüz olarak değerlendirilmesi nedeniyle asker, polis gibi mesleklerin eril içeriğe sahip olduğu ve kadın için uygun görülmediği, aynı şekilde hemşire, hostes, öğretmen gibi mesleklerin daha feminen özellikleri barındırdığının düşünülmesi nedeniyle erkek için uygun görülen mesleklerden olmadığı söylenebilmektedir.

### 4.5.3. Ev-Eksenli Çalışan Kadının Çalışma ve Çalışan Olma Hakkındaki Düşünceleri

Araştırmada görüşme yapılan kadınların kendilerini çalışan bir birey olarak gördükleri konusunda hem fikir olmuşlardır. Kendini çalışan birey olarak gören kadınlar şu ifadeleri dile getirmişlerdir.

*“...Kesinlikle, ben çalışan bir kadınum. Bundan yıllar önce kenar mahalle de oturuyorduk, kızlarım o çevreden kopsun, okusunlar diye dershaneye yazdırmayı düşünüyorduk ama tek maaşla ne yapabilirdik sonra buradan kazandığım para ile kızlarımın dersane ücretini ben ödedim, kendimle gurur duyuyorum çok iyi işler başardım...”(Görüşmeci 12, 47 yaş, evli).*

Sağlık problemleri de olsa çalışan ve kendisini de çalışan bir birey olarak gördüğünü vurgulayan kadın şunları söylemiştir:

*“...çalışıyorum ben. Bir tane doktora gittim, ayağımı kesecekti dedi, hayır bu ayak beni ne olursa olsun çalıştırıyor dedim. Bu ayakla 3 çocuk yetiştirdim ben. Çalışmayı seviyorum. Televizyon ışığında bile el örgüsü, dikiş yapıyorum, seviyorum. Bak bunları kendi elimle yapıyorum...”(Görüşmeci 17, 60 yaş, bekar).*

*“...hem ben hem de ailem beni çalışan olarak görüyor. Haftanın iki günü çalışıyorum diye kimse çalışmıyor diyemez. Tamam net bir kazanç yok ama öyle günlerde öyle kazançlar elde ediyorum ki herkes şaşırıyor. Bir gelirim var benim emeğim var tabii ki çalışıyorum...”(Görüşmeci 6, 48 yaş, evli).*

Konuyla alakalı kendini çalışan birey olarak gören katılımcılara “kadın çalışmalı mıdır?” sorusu yöneltilerek düşüncelerine yönelik bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler ışığında; kadının her daim çalışması, kimseye muhtaç olmaması hem maddi hem de manevi olarak çalışmasının bir seçenek değil zorunluluk olması gerektiği, böylelikle toplumda kadının kendi ayakları üzerinde durabilen öz güven sahibi bir birey olacağı konusunda hemfikir olunmuştur. Örneğin bir katılımcı şu sözleri ifade etmiştir:

*“...kadın kesinlikle çalışmalıdır. Babam beni okutmadı, okumak istemem rağmen okuyamadım, hala bunun acısını çekiyorum, hala o içimdeki okuma aşkı bitmedi ve kadınlar çalışsın, kendi ayakları üzerinde dursun. Erkeğe bağımlı olmasın. Toplum bu anlamda kesinlikle değişmeli...” (Görüşmeci 8,48 yaş, evli).*

Bir başka katılımcı ise konu hakkında şu ifadelere yer vermiştir:

*“...kadın her daim çalışıp, ayakta durabilmeli, kimseye bağımlı olmamalı, Kimseye muhtaç olmamak için çalışabilmeli, maddi özgürlüğü olmalı. Çalışmak insanı gençleştirir hem de özgüven verir, kendi ayakları üzerinde durmayı öğretir...”(Görüşmeci 28,56 yaş, evli).*

Katılımcıların kadının çalışması konusunda ekonomik olarak başka bir bireye muhtaç olmamak, özellikle aile içerisindeki erkek bireye maddi olarak bağımlı

olmamak amacıyla kadının çalışma hayatı içerisinde olmasının önemli olduğunu belirtilmektedir. Konu hakkında kadınlar şu ifadelere yer verilmiştir:

“ ...kadın neden çalışmalı? Ben ev hanımıydım. Her gün eşimden para istemek şu yaşıma geldim hala zor geliyor. Eve harcıyorsun neticede başka bir yere harcamıyorsun ama birinden para beklemek eşinde olsa çok zor. Hani adam bir şey demiyor ama... Sırf bu yüzden kadın çalışmalı kimseye muhtaç olamaması için...”(Görüşmeci 7, 49 yaş, evli).

“...kadın kimseye muhtaç olmamak için çalışmalı. Maddi özgürlüğü olmalı, kimseden aman dilenmemeli işte bundan çalışmalı. Ben burada çok mu kazanıyorum hayır ama elim para görüyor dilediğim şeyi alabiliyorum ya da taksitlere girebiliyorum. Eşimden para istemiyorum, başlarda bozuluyordu, yani gücü kırıldı bir nevi ama şimdi memnun oluyor...” (Görüşmeci 14, 38 yaş, evli).

“ ... şöyle örnek vereyim hanımları çalışmayan bazı kocalar verdiği paranın hesabını sorabiliyor. Nereye gitti ne yaptın, daha yeni verdim gibi yani para harcıyorsa zaten eve harcanıyor. Çalışmayan kadın aynı sorguyu erkeğe yapamıyor mesela. Niye kadın kendini ezdirsin ki böyle bir durumda, çalışsın kimseye de hesap vermek zorunda kalmassın...”(Görüşmeci 18, 53 yaş, evli).

Öte yandan bilinç düzeyinin artması, farkındalığın oluşması ve bu yönde de davranışlarının değişip, şekillenmesi amacıyla kadının çalışması gerektiği konusunda bir kadın şunları dile getirmiştir:

“kesinlikle çalışmalıdır. Mesela çalışan kadın daha bilinçli, paranın ne kadar zorluklarla kazanıldığının bilincinde ama çalışmayan kadın har vurup harman savurabiliyor. Para nerden geldi nereye gitti, geleceğini düşünmeden daha futursuzca para harçayabiliyor...”(Görüşmeci 15, 50 yaş, evli).

Bir başka katılımcı ise şöyle ifade etmiştir:

“...3-4 senedir kimseden yardım almadım, destek almadım. Hep kendi kendime yaptım bir şeyleri. Yaşlanınca oldu. Çok genç yalnız kaldım. Çok zordu. Eşim farklı bir kadınla gitti. Ama gençliğimde kendi ayaklarımın üzerinde durmaya çalıştım. Çalışmasaydım hiçbirini yapamazdım. Kadın kesinlikle çalışmalı...”(Görüşmeci 17, 60 yaş, bekâr).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde; kadının yaş, medeni durum, sosyo-ekonomik durumu gibi nedenlerden bağımsız çalışma hayatında olması gerektiği, ekonomik özgürlüğü olan özgüven sahibi güçlü bir birey olmanın önce kadının kendisine duyduğu öz saygıyı artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.

## 5. SONUÇ VE ÖNERİLER

### 5.1. Sonuç

Ev-eksenli çalışan kadının toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin düşüncelerini incelemeyi amaçlayan bu çalışma; toplumsal cinsiyet, kadın ve ev-eksenli çalışma literatür çerçevesinde inşa edilmiştir. Bu bağlamda bu araştırma; enformel sektör içerisinde değerlendirilen ev-eksenli çalışma ile bu çalışma biçimini benimseyen kadının toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin düşüncelerini irdelemeye yönelik amacı taşımaktadır.

Toplumsal cinsiyet; bir toplumda kadın ve erkek arasındaki farklılıkları kültürel olarak ifade eder. Bu farklılıklar kadın ve erkek için tanımlanan rol ve işbölümü çerçevesinde şekillenmektedir. Bu durum da cinsiyetler arasındaki eşitsizliği meydana getirmektedir. Nitekim kadın ev içerisindeki geleneksel rol ve sorumluluklarını yerine getirirken daha çok özel alanda kalmakta; erkek ise evin ihtiyaçlarını karşılamak ve gelir elde edebilmek amacıyla daha çok kamusal alanda olmaktadır. Bu durum da kadını erkeğe ekonomik yönden bağımlı hale getirmektedir. Kapitalist sistemle beraber ailede yaşanan ekonomik problemler artmış, erkek ise hanenin ihtiyaçlarını karşılayamaz noktaya gelmiştir. Dolayısıyla aile içerisindeki ihtiyaçların giderilmesi amacıyla kadının erkeğe destek olarak işgücüne katılımı gündeme gelmiştir. Kadının işgücüne katılımından söz ederken toplumsal cinsiyet ilişkilerinin göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

Kadın işgücüne katılımında ev içerisindeki geleneksel sorumluluklar ve formel sistemin istediği yapısal nitelikleri karşılayamaması nedeniyle enformel iş arayışına girmektedir. Enformel sektör içerisinde olan ev-eksenli çalışma özellikle kadın tarafından tercih edilen bir çalışma biçimi olarak son yıllarda karşımıza çıkmaktadır. Nitekim ev-eksenli çalışma biçiminin esnek çalışma koşullarına sahip olması nedeniyle özel alanda geleneksel rol ve sorumluluklarını yerine getiren kadın, diğer yandan özel alanda gerçekleştirdiği faaliyeti gelir elde edebildiği bir alana dönüştürebilmektedir.

Ev-eksenli çalışma, faaliyetlerin genelde ev içerisinde gerçekleştiği üretim sürecini ifade eden çalışma biçimidir. Ev-eksenli çalışan; işverene/aracıya veya sipariş usulü olarak bağımlı çalışabileceği gibi, kendi hesabına bağımsız olarak da çalışabilmektedir. Ancak Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) "Evde Çalışma Sözleşmesi"ne göre evde çalışma kavramının tanımlanmasında bağımsız olarak ev-eksenli çalışanları kapsam dışında bırakmaktadır. Ev-eksenli çalışma, çalışma mevzuatında ILO'nun tanımladığı şekliyle yer alması nedeniyle bu çalışma biçiminde bağımlı ve bağımsız çalışanları kapsayacak bir hukuki düzenleme bulunmamaktadır. Bu nedenle ev-eksenli çalışanlar, başta kayıt dışı ve sosyal güvenceden yoksun olarak çalışmalarını gibi çeşitli sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır. Nitekim Türkiye'de işgücüne yönelik yapılan istatistiklerde ev-eksenli çalışmanın enformel sektörde yer alması nedeniyle kadının işgücüne katılımının düşük olduğu gözlemlenmektedir.

Öte yandan toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü çerçevesinde birçok iş alanında erkek işgücünün ağırlıklı olmasına karşın ev-eksenli çalışmanın ağırlıklı olarak kadınlardan oluşması, bu çalışma biçiminin yapısı hakkında ipuçları verir. Nitekim kadının ev içerisindeki görünmeyen emeğini gelir getirici bir faaliyete dönüştürmesi ev-eksenli çalışmanın kadına yönelik bir çalışma biçimi olduğunu gösterir.

Bu çalışmada konuya ilişkin bilgi edinmek amacıyla Balıkesir'de bulunan hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan kadın ele alınmıştır. Araştırma; Balıkesir'in sosyo-kültürel özellikleri farklılık gösteren Karesi ve Altıeylül İlçelerinde bulunan Karizma ve Bahçelievler Hanımeli Pazarı ile sınırlandırılmıştır. Çalışma kapsamında tesadüfi olarak seçilen 30 kadınla detaylı olarak görüşme gerçekleştirilmiştir.

Yapılan görüşme ve gözlemler sonucunda kadın, başta ekonomik problemler olmak üzere geleneksel rol ve sorumluluklar, sağlık, eş/baba izni ile karşılaşılan problemler ve sosyal yargılar nedeniyle ev-eksenli çalışma şeklini tercih etmektedir. Diğer yandan sağlık, eğitim, yaş gibi yapısal nitelikleri karşılayamayan formel sektörde istihdam dışında kalan kadının ev-eksenli çalışma biçimini tercih ettiği görülmektedir. Elde edilen veriler doğrultusunda kadının ev-eksenli çalışmayı tercih etmesinde; ekonomik problemler ile toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü belirleyici etken olmaktadır.

Ev-eksenli çalışan kadın gerçekleştirdiği faaliyetlerden elde ettiği geliri artırmak, sosyalleşebilmek, kaliteli vakit geçirebilmek amacıyla hanımeli pazarında çalışmayı tercih etmektedir. Dolayısıyla hanımeli pazarında ev-eksenli çalışmalarını sergileyen kadının, sosyal alanı genişlemekte böylelikle geliri de buna bağlı olarak artmaktadır. Bununla birlikte hanımeli pazarında sosyal etkileşim içerisinde olan kadın, psiko-sosyal iyilik halinin daha iyi durumda olduğu gözlemlenmektedir. Diğer yandan hanımeli pazarındaki çalışma koşullarının herhangi işyeri ve işverenden bağımsız olması nedeniyle birçok kadın hanımeli pazarında ev-eksenli çalışmalarını sergilemeyi tercih etmektedir. Dolayısıyla herhangi artı gider olmaksızın bağımsız olarak çalışma olanağının bulunması da kadını hanımeli pazarında çalışmasında etkilidir. Öte yandan pazar alanının kadınlardan oluşması nedeniyle hemcinsleri tarafından güvenilir bulunması da kadının hanımeli pazarında çalışmayı tercih etmesinde etkili olmaktadır.

Kadınların büyük bir kısmı ev-eksenli çalışmayı ekonomik problemler sebebiyle tercih etmekte ve elde edilen artı değer de etkisiyle özgüven sağlama, saygınlık kazanma ve sosyal becerilerinin geliştirme gibi etkenler ile çalışma hayatını anlamlı hale getirmektedir. Diğer yandan demografik verilerde göz önünde bulundurulduğunda yaş durumuna bağlı olarak kadının hanımeli pazarına gelme nedenlerinin çeşitlilik gösterdiği gözlemlenmektedir. Öyle ki 55 yaş ve altında olan kadın daha çok ekonomik problemler nedeniyle hanımeli pazarında çalışmayı tercih ederken; 55 yaş ve üstünde olan kadın daha çok sosyalleşebilmek ve kaliteli vakit geçirebilmek amacıyla hanımeli pazarında çalışmayı tercih etmektedir. Nitekim ekonomik problemler nedeniyle hanımeli pazarında çalışmayı tercih eden kadın toplumsal cinsiyete yönelik çeşitli problemler yaşarken; diğer nedenlerle pazarda çalışmayı tercih eden kadın bu tür problemler yaşamamaktadır. Bu duruma kadının yaşa bağlı olarak toplumsal cinsiyetle ilgili rol ve sorumlulukların azalmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Hanımeli pazarında ev-eksenli çalışan birçok kadının daha önce çalışma geçmişi bulunmamaktadır. Yapılan görüşmelerde; özel alanda görünmeyen emeğini pazara taşıyan kadının, ev-eksenli çalışmasının karşılığını maddi ve manevi olarak aldığı sonucuna ulaşılsa da ev-eksenli çalışmanın toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün devamına yönelik bir çalışma olması nedeniyle aile üyeleri ve sosyal

çevre tarafından yapılan faaliyetlerin değersiz görülmesine etken olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ev-eksenli çalışmalarını hanımeli pazarında sergileyen kadının elde ettiği kazanç düzensiz ve değişken olmaktadır. Bu duruma hava koşulları, mevsim değişikliği gibi nedenler de etkili olmaktadır. Nitekim havaların ısınmasıyla insanların dışarıya çıkma sıklığı ve nişan-düğün organizasyonlarının artmasıyla birlikte insanların pazardan alışveriş yapma yoğunluğu da artmakta buna bağlı olarak ev-eksenli çalışan kadının da geliri doğrudan artmaktadır.

Ev-eksenli çalışma biçimi, toplumun kadın için belirlediği kültürel değerler ile uyumlu olması nedeniyle aile içindeki bireyler arası çatışmanın önüne geçmektedir. Nitekim kadın özel alanda bir yandan sorumluluklarını yerine getirirken diğer yandan da ev-eksenli faaliyetlerini gerçekleştirmektedir. Ev-eksenli çalışmanın, toplumsal cinsiyet işbölümüne uygun olan çalışma şekli olması nedeniyle cinsiyetler arasındaki eşitsizliği pekiştirdiği söylenebilmektedir.

Araştırmanın bulgularına göre; ev-eksenli çalışma enformel işgücü olması nedeniyle ev-eksenli çalışan kadının kayıtsız, sigorta güvencesinden yoksun olarak, düzensiz ve düşük ücretle çalışması yaşadığı sorunlardandır. Bunun yanında hanımeli pazarında sağlıksız koşullarda çalışılması, pazarda hazır ürünler satılması da kadının yaşadığı problemlerden birkaçıdır.

Ev-eksenli çalışan kadına geleneksel sorumlulukları konusunda aile üyeleri destekte bulunmaktadır. Bunun yanında aile üyelerinin kadının ev içerisindeki sorumluluklarını paylaşma noktasında kadının ev bütçesine katkıda bulunmasının etkili olduğu ise yerinde bir değerlendirme olacaktır. Diğer yandan ev-eksenli çalışanların özel alanda aile üyelerinde görülen toplumsal cinsiyet odaklı değişimin, toplumda kadın için tanımlanan geleneksel cinsiyetçi yaklaşımı ne kadar değiştirdiği ise tartışmaya açıktır. Nitekim mevcut toplum yapısında toplumsal cinsiyet temelli konulara biçimsel olarak değişiklik getirilerek yeniden üretilmesi söz konusudur.

Bir diğer sonuç ise aile bireylerinin ev-eksenli çalışan kadını erkeğin yanında aile ekonomisine katkıda bulunan bir birey olarak değerlendirmesidir. Aile içinde çalışan ve asıl olarak gelir getiren birey erkek olup, ev-eksenli çalışan kadın ise ek gelir getiren birey olarak düşünülmektedir. Dolayısıyla ev-eksenli çalışmanın toplumsal cinsiyet rollerinin devamını sağlayamaya yönelik bir çalışma biçimi

olması nedeniyle kadın ve toplumsal cinsiyet çalışmaları açısından dönüştürücü etkisi bulunmamaktadır.

Çalışmadaki bulgular neticesinde herhangi sigorta güvencesi olmaksızın hanımeli pazarında ev eksenli çalışıp, isteğe bağlı sigortadan yararlanan kadın sayısı yok denecek kadar azdır. Nitekim katılımcıların birçoğu sigorta kapsamında eşinin üzerinde görünmekte ve kadının isteğe bağlı sigortadan yararlanması gerekli görülmemektedir. Dolayısıyla ev-eksenli çalışmanın toplumda kadının ikincil konumuna gönderme yaptığını da söylemek mümkündür. Bu durum ev-eksenli çalışmanın kadını hem hane içerisinde hem de emek piyasasında değersizleşmesine yol açmaktadır.

Elde edilen bir diğer sonuç ise; kadının yaş, ekonomik problemler gibi nedenler göstererek ev-eksenli çalışmalarını profesyonel iş hayatına taşıma konusunda çekimser davranmasıdır. Kadın, ev-eksenli faaliyetlerini profesyonel iş hayatına dönüştürme konusunu risk olarak değerlendirmekte ve bu riski göze almayı istememektedir. Öte yandan ev-eksenli çalışan kadının ev-eksenli çalışmaya yönelik dayanışma ve örgütlenmeye ile ilgili talep ve beklentilerinin ise yeterli olmadığı görülmüştür.

Katılımcıların toplumsal cinsiyet kavramı ile ilgili düşüncelerinin toplumun her alanında kadın ve erkek eşitliğine yönelik olsa da pratikte özel alanda bu durumun gerçekleşmediği görülmektedir. Dolayısıyla ev-eksenli çalışmanın kadının toplumsal cinsiyet kavramına ilişkin düşüncelerinin değişmesinde katkısının olduğu; ancak bu düşüncelerin uygulamaya yönelik dönüştürücü etkisinin yok denecek kadar az olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucu elde edilen veriler doğrultusunda; hanımeli pazarında ev-eksenli çalışma ile birlikte çalışma hayatına katılımı olan kadının; cinsiyetler arasındaki eşitlik, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü gibi toplumsal cinsiyete ilişkin konular hakkında bilinç düzeyi yüksek tutum içerisinde olduğunu söylemek mümkündür.

## **5.2. Öneriler**

Ülkemizde yaygın bir şekilde görülen enformel işgücü piyasasında yer alan ev eksenli çalışmada; çalışanların korunması adına ayrı ve özel düzenlemeler



yapılması gerektiği açıktır. Ev -eksenli çalışmadaki temel sorunun, çalışmanın kayıtdışı çalışma biçimi olarak görülmesi ifade edilebilir. Çalışma mevzuatında yer alan ve bağımsız ev-eksenli çalışmayı dâhil etmeyen hukuki düzenlemenin tekrar değerlendirilerek görünmeyen çalışmaların görünürlüklerinin sağlanması, sosyal korumanın ev eksenli çalışanları kapsamaması gerekmektedir. Dolayısıyla yasal düzenlemelere ev-eksenli çalışanların sosyal hakları ile ilgili değerlendirme yapılması gerektiği açıktır.

Yerel yönetimlerin ev-eksenli çalışan kadınların yaşadığı sorunların çözümüne (çalışma koşullarının iyileştirilmesi, pazar yerinin sağlık koşullarını gözeterek farklı bir alanda inşa edilmesi gibi) yönelik çalışmalarda bulunması büyük önem arz etmektedir.

Ev-eksenli çalışmanın toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü çerçevesinde kadına yönelik bir iş olarak görülmesi nedeniyle cinsiyetler arasındaki eşitsizliği de pekiştirdiği açıktır. Bu nedenle ev-eksenli çalışan kadınların dayanışma ve örgütlenmeye yönlendirilip, farkındalıkları artırılarak ev-eksenli çalışmanın nitelikleştirilmesine olanak sağlanmalıdır.

## KAYNAKÇA

- Altınbaş, D. (2010). Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 0(9), 21-52. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iukad/issue/728/7858>. Erişim tarihi: 06.09.2020
- Akkaş, İ. (2019). Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet Kavramları Çerçevesinde Ortaya Çıkan Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı. *Ekev Akademi Dergisi*, ICOAEF Özel Sayısı, 99-118.
- Aktaş, G. (2013). Üretiyorum Öyleyse Varım: Buldan'da Ev Eksenli Çalışan Kadınların Aile ve Toplumsal Yaşamda Görünmeyen Emeği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 258-267.
- Aktaş, G. (2013). Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 30(1), 53-63.
- Aslan, H. (2016). Ev Eksenli Çalışan Kadınların Sosyal ve Ekonomik Hayatlarına İlişkin Bir Saha Araştırması: Denizli İli Örneği. *Feminist Eleştiri Dergisi*, 8(1), 69-90.
- Atılğan, S. (2007). Evden İçeri Bir Ev: Ev Eksenli Üretim ve Kadın Emeği. *Birikim Dergisi*, 217, 134-140.
- Butler, J. (2004). *Undoing gender*. New York: Routledge.
- Butler, J. (2014). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. (Çev: Başak Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.
- Connel, R. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* (Çev. C. Soydemir). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Creswell, J. (2013). *Nitel Araştırma Yöntemleri Beş Yaklaşımına Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*. (Çev: Mesut Bütün ve Selçuk Beşir Demir). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çaha, Ö. (1996). *Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*. Konya: Vadi Yayınları.
- Çardak, M. (2012). *Toplumsal Bir Hareket ve Aydınlanmanın Ürünü Olarak Liberal Feminizm*. (Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çavdar, A. ve Boyacıoğlu, İ. (2019). Sosyal Psikolojik Bakış Açısından Feminist Kimlik: Türkiye İncelemesi. *Nesne Dergisi*, 7(15), 282-300. [Http://www.nesnedergisi.com/makale/pdf/1546512931.pdf](http://www.nesnedergisi.com/makale/pdf/1546512931.pdf) (Erişim Tarihi: 05.09.2020).
- Çınar, E.M. (1994). Unskilled Urban Migrant Women and Disguised Employment: Home-Working Women in İstanbul. *World Development*, 22(3), 369-380.
- Dedeoğlu, S. (2000). Toplumsal Cinsiyet Rollerini Açısından Türkiye'de Aile ve Kadın Emeği. *Toplum ve Bilim Dergisi*, 86 (3), 139-170.

- Delphy, C. (2012). *Baş Düşman İçinde* (Der. G. Acar-Savran ve N. Tura Demiryontan) *Kadının Görünmeyen Emegi*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Dinçsoy, K. (2013). Patriyarka-Kapitalizm İlişkisi Yazınından Örnekler. *Feminist Politika Dergisi*, (18), 20-22. <https://Silo.Tips/Download/Feminist-Politika-Dosya-Patriyarka-Kapitalizm-İlişkisi> (Erişim Tarihi: 05.09.2020).
- Dökmen, Z. (2010). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ecevit, Y. (1997). Üretim ve Yeniden Üretim Sürecinde Kadın Emegi. *İktisat Dergisi*. 365, 95-105.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu ilişki Nasıl Çalışabilir. *C. Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*, 25 (4), Özel Eki 83-88.
- Ecevit, Y. (2011). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ecevit, Y. (2013). *Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Erdut, T. (2011). Toplumsal Cinsiyet Bakımından Evde Çalışma. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2, 55-82.
- Eroğlu, Ö. İşler, R. (2011). İktisat Düşüncesinde Kadının Konumu ve Feminist İktisat. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları Dergisi*. 0(46), 54-81 <https://Dergipark.Org.Tr/Tr/Pub/İumamk/İssue/744/8026>(ErişimTarihi:06.09.2020).
- Ersöz, A. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, İstanbul: Anı Yayınları.
- Güneş, F. (2015). Toplumsal Yeniden Üretim ve Karşılığı Ödenmeyen Kadın Emegi. *Türk Tabipler Birliği Mesleki ve Sağlık Dergisi*, 57, 2-9.
- Güneş, F. (2017). Feminist Kuramda Ataerkil Tartışmaları Üzerine Eleştirel bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 27, 245-256.
- İçli, G. (2017). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Küreselleşme. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 30, s. 132-143.
- Kaçar, Ö. (2007). *Toplumsal Cinsiyet Ve Kadının Konumu: Türkiye'de Yakın Zamanlardaki Değişimi Anlamak* (Yüksek Lisans Tezi). Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi.
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2014). *Türkiye'de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi*. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Ankara: Duygu Matbaacılık.
- Kaya, M ve Doğan, B. (2016). Esnek Çalışma Modeli: Ev Eksenli Çalışma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15 (58), 1069-1099.
- Kaymaz, İ. Ş. (2010). Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye'de Kadının Toplumsal Konumu. *Atatürk Yolu Dergisi*, 12(46), 333-336.
- Kocabaş F., Besler, S., ve Canbey, V. (2017). Ev Eksenli Çalışan Kadınlara Yönelik Niteliksel Bir Araştırma: Eskişehir El Sanatları Pazarı Örneği. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 9, 178-201.

- Lorber, J. (1994). *Paradoxes of Gender*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Marshall, G. (2005). *Sosyoloji Sözlüğü*. Bilim Sanat Yayınları.
- Memiş, E. ve Önay, Ö. (2011). “Ev İçi Uğraşlardan İktisatta Karşılıksız Emeğe: Türkiye Üzerine Yapılan Çalışmalara İlişkin Bir Değerlendirme.” Serpil Sancar (Ed.), *Birkaç Arpa Boyu...21.Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar* içinde (s.239-268). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Mollaibrahimoğlu, M. (2016). *Feminist İktisat Türkiye’de Kadın Emeği ve İstihdamı*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oakey, A. (2015). *Sex, Gender and Society*, Farham, Ashgate.
- Oakley, A. (1974). *The Sociology of Housework*. (Çev: Gülnur Acar-Savran). New York: Pantheon.
- Özaydınlık, Y. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim, *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 0 (33).
- Özer, M. ve Biçerli K. (2003-2004). Türkiye’de Kadın İşgücünün Panel Veri Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 55.
- Öztepe, N. (2012). *Ev Eksenli Çalışan Kadınlar ve Denizli Örneği*. (Doktora Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı.
- Savcı, İ. (1999). Toplumsal Cinsiyet ve Teknoloji. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 54 (01), 130-142.
- Sığın, A ve Canatan, A. (2018).Connell’in “Erkeklikler” Teorisinde İşbirlikçi Erkek, Madun Erkek Ve Marjinal Erkek: Hegemonik Erkekliğin Kavramsal Hegemonyası.Sobider. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(32), 163-175.
- Stacey, J. ve Thorne, B. (1985). The Missing Feminist Revolution in Sociology. *Oxford University Press* 32 ,301-316. <https://doi.org/10.2307/800754> (Erişim tarihi :15.03.2020)
- Tan, M. (1979). *Kadın: Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi*, Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Taş, G. (2016). Feminizm Üzerine Genel Bir Değerlendirme: Kavramsal Analizi, Tarihsel Süreçleri Ve Dönüşümleri. *Akademik Hassasiyetler Dergisi*, 3(5).
- Topçuoğlu, R. A. (2009). Kadın Emeği Nasıl Değersizleşir? Enformel Alan ve Ataerkilliğin Eklemlenme Mekanizmaları: Bilinçli Saklama ve Saklayarak Değersizleştirme, *Praksis Dergisi*, 20, 87-104.
- Topçuoğlu, R. A. (2011). Kadın Emeği ve İşgücü Piyasasında Yeni Eğilimler: Kısmi Zamanlı Çalışma ve Ev Eksenli Çalışma. *Kadın Emeği Konferansı*, Ankara, 57, 42-54.
- TUİK (2016). *Cinsiyete Göre Hanedeki İşlerden Genellikle Sorumlu Olan Bireyler*. Erişim adresi: <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869> (Erişim Tarihi:14.04.2020)

TUİK (2018). *İşyeri Durumuna Göre İstihdam Edilenler*. Erişim adresi: <https://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707> (Erişim Tarihi: 14.04.2020).

TUİK (2018). *Hane Halkı İşgücü Anketleri. Cinsiyete göre İşgücüne Dâhil Olamama Nedenleri*. Erişim adresi: <http://www.tuik.gov.tr/Bulten/Index?pp=ısgucu-Istatistikleri-2018-30681> (Erişim Tarihi: 14.12.2019).

Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 2(35): 29-56.

Yıldırım, A. (1999). Nitel araştırma yöntemlerinin temel özellikleri ve eğitim araştırmalarındaki yeri ve önemi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 23(112).

Yıldırım A. ve Şimşek H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

### **İnternet adresleri:**

#### **http-1:**

[https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100\\_INSTRUMENT\\_ID:312322](https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_INSTRUMENT_ID:312322) (Erişim Tarihi:16.09.2020)

#### **http-2:**

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6098.pdf>.(Erişim Tarihi:19.12.2020)

## **EKLER**

### **EK-A Görüşme Formu**

#### **BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ SOSYOLOJİ YÜKSEK LİSANS**

#### **“EV-EKSENLİ ÇALIŞAN KADININ TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI:**

#### **HANIMELİ PAZARI ÖRNEĞİ ”**

### **GÖRÜŞME FORMU**

Merhaba Ben Damla YONCA. Balıkesir Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Yüksek Lisans öğrenciyim. Ev-eksenli çalışan kadının toplumsal cinsiyet algısına yönelik bir çalışma yürütmekteyim. Bu bağlamda toplumsal cinsiyete yönelik soruların yanı sıra ev-eksenli çalışma hakkında da detaylı bilgi edinmeye çalışacağım. Bu araştırmada elde edilecek bilgiler sadece bilimsel maksatlarla kullanılacaktır. Araştırmaya katılan katılımcıların gerçek isim ve kimlikleri asla kullanılmayacaktır. Bu araştırmaya katılmanızla ilgili sizin için herhangi problem oluşturmayacaktır. Görüşmemiz 35-40 dakika sürecek olup; bu sürede cevaplarınız isterseniz ses kaydına alınacaktır. Görüşme talebini kabul ettiğiniz için teşekkür ederim.

#### Demografik Özellikler

-Yaş

-Eğitim Durumu

-Medeni Durum

-Çocuk Sayısı (varsa)

-Ailenin Aylık Geliri

-Daha Önce Çalışma Durumu:

-Aile Üyelerinin, Yaşı, Eğitim ve Çalışma Durumu

- 1- Ne kadar süredir hanımeli pazarında çalışıyorsunuz?
- 2- Neden bu tür çalışma biçimini tercih ettiniz?
- 3- Hanımeli pazarında çalışma neden/nedenleriniz nelerdir?
- 4- Ev içerisindeki sorumluluklarınız nelerdir?
- 5- Hanımeli pazarında çalışmanız ev içerisindeki sorumluluklarınızı aksatıyor mu?
- 6- Çalışan kadın olma rolünüz diğer rollerinizle çatışıyor mu?(eş,anne gibi)
- 7- Sizce kadının yapması gereken işler erkeğin yapması gereken işler diye bir ayırım var mıdır? Konu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- 8- Sizce cinsiyete dayalı iş bölümü, cinsiyete dayalı ayrımcılığı da işaret ediyor mu? Konu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- 9- Sizce kız/erkek çocukları arasında yapacağı işler konusunda ayırım var mı? (özel ve kamusal alanda)
- 10- Sizce gelir yönünden kadınlar erkeklere bağımlı olmalı mıdır? Konu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- 11- Sizce kadın çalışmalı mıdır? Çalışma hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- 12- Kendinizi çalışan bir kadın olarak görüyor musunuz? Konu hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?
- 13- Çalışma hayatınızın aile içerisindeki olumlu/olumsuz etkileri nelerdir? (kadının ev içerisindeki söz hakkı, kendine biçtiği değer gibi).
- 14- Aile üyelerinizin ev-eksenli çalışmadan önce ve sonraki sonrasındaki düşünceleri nelerdir?
- 15- Aile üyeleriniz sizi çalışan olarak görüyor mu? Eşiniz/aile üyeleri çalışmanızı destekliyor mu?
- 16- Aile üyeleriniz hanımeli pazarında size yardım ediyor mu? Ev içerisindeki sorumluluklarınızda size yardımcı oluyor mu?
- 17- Yaptığınız emeğin karşılığını alabiliyor musunuz?
- 18- Yaşadığınız problemler nelerdir?(aile sosyal hayat ve hanımeli pazarı)

19- Gelecekte iş hayatı konusunda ne düşünüyorsunuz? Ne kadar süre ev-eksenli olarak çalışabilirsiniz? Gelecekte girişimci olarak işinizi devam ettirmek istiyor musunuz?

20- Ev-eksenli çalışmadan beklentileriniz? Eklemek istediğiniz başka bir şey var mı?



